

KRÚDY GYULA

FESTETT KIRÁLY

Regény

TARTALOM

Első rész

I

A tokaji szüret

II

A vajda éjszakája

III

A pozsonyi kifli

Második rész

I

A pozsonyi ház fülei

II

Máriának nincs egy fillérje

III

Mária sorsa jobbra fordul

Harmadik rész

I

Mária tanácsért indul halott férjéhez

II

A holt király panasza

Utolsó fejezet

János király választása

*Tekints e földre, termékeny hazádra,
Mint torzítá el falvait, városait
Ádáz vad ellen dúló rombolása.*

*Tekints sebeire: hajh! természet ellen
Fájó szívében tenmagad ütéd.
Oh, kardod élit fordítsd másfelé.*

Shakespeare

Első rész

I

A tokaji szüret

Abban az időben, amikor Pozsonyban a vadszőlő piroslott a királyné ablakain, és őszidongóhangú urak üldögéltek az ebédlőben: Magyarországon, a tokaji hegyen hosszú pókfonalakat eregetett valaki a hegyről lefelé, amely pókfonalak mindenhová elszálldostak az országba.

Kő préháza előtt, eresz alatt, vadmacskabundán hevert a legnagyobb tokaji szőlőbirtokos, Szapolyai János, az örökös szepesi gróf és erdélyi vajda.

Hosszú, barna haja válláig ért, mert a hajnyesetés abban az időben nem volt annyira szokásban, mint manapság. Tömött fekete szakálla egybefolyt bajszával. Gömbölyű, kutató, szürke szemei mindenkor figyelmeztetve nézegettek maguk körül. Az arcszíne pedig cigányos, viharvert volt, mint azoké az embereké, akik sokat tartózkodnak a szabad levegőn, és a szabad levegő jelenti nekik a mindennapi mosakodást.

Látszólagos egykedvűséggel feküdt a vadmacskabundán a harminchat esztendő, erős, vállas, sőt hasasodó férfiú, mintha a világon semmivel mással nem törődne, mint azzal a pókkal, amely az ereszről himbálódzott feléje.

A pók szerencsét jelent, eszeágában sem volt a tenyerével elhessenteni a pókot, mielőtt az le nem ereszkedett szakállára. Onnan aztán egyetlen szusszanással elfújta. Egyben a könyökére támaszkodva körülnézett a tájon.

A tokaji hegyen mindig későn szüretelnek, mert akármilyen az időjárás, idáig mindig jut valami a napsugárból.

Már a sárga-kék mellényes cinkék billegtetik a farkukat a szőlőkarókon, amikor a rozsdásodó, kopadozó, öregemberes szőlőtőkék mellé a fürtzedő menyecskék, lányok letelepednek. Mint a színes gombák guggolnak a tő alatt, zümmögő nótákat mondanak az érett, aszott fürtöknek a tegnapi darázsudvarlók helyett.

A szepesi gróf körüljárta a medvetekintetét a szedőasszonyokon - ismerte már szegényeket, mint akár azokat a tengeriszárból összerakott kunyhókat, amelyek a hegy különböző részein voltak felállítva, ahol a vajda az éjszakáit szokta tölteni. Mindig más kunyhóban, mindig másnak a társaságában. Ő azt mondta, hogy vérmes természete miatt nem tud szobalevegőben aludni. De Zember, a diák azt beszélte, hogy a vajda úgy szereti, ha nem tudják felőle, hogy merre és hol tölti az éjszakát.

- Te, Julis - szólalt meg a vajda darabideig tartó szemlélődés után. - Letöröm a kezedet, ha még egyszer észreveszem, hogy fürtöt hagytál a tőkén. Amúgy is esztek, loptok eleget. Nem kell a tolvajokról is gondoskodni, akik szüret után jönnek. Beste lelke a szeretődnek.

A megszeppent menyecske csak csendeset sóhajtott magában. Hallotta ő már a nagyurat másképpen is beszélni. De az régen volt.

- Hol van Borbála? - kiáltott most a vajda. - Tán megint a húst lopja? Hívjátok elő a vén hústolvajt.

Borbála, egy javakorbeli, szokatlanul tiszta, szemérmes tekintetű asszony - egy nemesember özvegye, akinek férjét Erdélyben, a vajda szolgálatában agyonverték - úgy perdült elő, mint a láng.

- Mit akar már megint vélem? - kérdezte, és tűzpiros arcukat a vajda felé fordította. Az megcsendesedve szólt:

- Csak azt akarom tudni, hogy mit főzöl ebédre?

- Amit szüretkor szokás. Gulyáshúst. Én nem tudok más divatot, mint a régít.

- Honnan hoztad a húst? - folytatta a kérdezősködést a hegyaljai uraság. - Én kétféle húsból szeretem a gulyást.

Borbála legyintett:

- Tudom én azt. A marhának csak azt a húsát eszi, ami a csonthoz tapad, vagy a csontok között bujdosik, hogy onnan a fogával kikaparja. A disznónak a gerincét meg az agyvelejét szereti a megfelelő csontokkal, amelyek lyukasok, hogy sokáig lehet szopogatni őket. A húst pedig kendőbe csavarva hozták a vitézek Werbőczy uramtól, Zólyomból.

- Piha. Sánta mézáros húsát nem kívánom - felelt a nagyúr.

Borbála vállat vont:

- Errefelé pedig nincs hús. A parasztok elhajtották a barmaikat a tiszai nádasokba, amikor hírért vették jövetelünknek. Azokba a szigetekbe nem lehet utánuk menni, mert csak ők ismerik az odavezető utakat, senki se kockáztatja életét a sovány tehénért, amelyet amúgy is szekerceütéssel kellene elvenni a gazdájától.

- Hát a tűz mire való? Látom már, eléggé sárgul a nádas odalent a Tisza mentén. Ha lángja még nincs is, mint télen, füstje már van, amely kikergeti az odamenekedett embereket.

Borbála vigyázatosan felelt:

- Csak tessék megnyugodni, a zólyomi Werbőczy uram különb húst küldött, mint amilyen ezekből az agyonhajszolt marhákból tellett volna.

A szepesi gróf elmerengett:

- Nagy tolvaj az öreg, nem hiába kacsázik, mint a sánta kutya. Sohase tudhatom, hogy mit forral a hátam mögött. Egyszer csak megpróbálja nyakamba vetni a hurkot. De lássuk már azt az ebédet, mert megéhültem.

- A gulyáshúst nyersen nem lehet tálalni, csak Zember, a diák bírja a nyershúst megenni, az is csak a szelíd galambét, amelynek nyakát ő maga csavarja ki - felelt Borbála.

- Hát küld Zembert, mert ebédig el kell tölteni az időmet. Ha így magamban fekszem az eresz alatt, mindig csak a különböző ennivalókra gondolok. Régen nem főztünk olyan becsinált malacot, amelynek a csontját is meg lehet enni. Pedig a csontban van az erő.

- Ugyan ki tudna főzni ebben az örökös táborozásban? - kesergett Borbála. - Szegedről egy-huzamban jöttünk Fegyvernekig, Fegyvernektől Tokajig. Örülhetek, hogy egy-két bográcsom, fazekam megmaradt az örökös költözködésben. Bezzeg otthon, Szepesben, ahol a falba vannak építve a sütökemencék, ahol minden gyúródeszkának, fakanálnak, pecsenyetálnak megvan a maga helye: ott aztán rendelkezhetik kedvére a vajda, hogy erre vagy amarra volna gusztusa. Amondó vagyok, hogy mennénk már haza Szepesbe, a háborúnak amúgy is vége van, a török megöldösött mindenkit, akit elért. Lajos király is ott fekszik valahol, ahonnan nincs visszatérés. Szepesbe nem jön utánunk a pogány.

- Bolond lyukból bolond szél fúj, minden asszonyféle bolond egy kicsit - felelt Szapolyai, könyököt váltva bikafeje alatt, amely nagy fejnek a terhét még az ő vaskarja sem bírta ki sokáig. - Hát a magyar koronával meg a királysággal mi lesz, ha most itt hagyok csapat, papot? Csak küldd a diákokat, úgymint van valami beszélőnivalóm a fejével.

Mire a diák előkerült volna a hegyoldali, négyökrös szekér számára épített pincéből, amilyen pincéje akkor nem volt másnak a Hegyalján, mint az erdélyi vajdának, Szapolyait elnyomta az

álom, nagyon szeretett ebéd előtt egyet aludni, mert véleménye szerint ez szükséges volt a gyomor megnyugtatóására, hogy annál több ereje legyen a táplálék befogadásához. A diák tehát leült egy tőkére, és onnan csendesen elnézegette, hogyan emelkedik a hatalmas ember hordónyi mellkasa, hogyan borzolódik szakálla, bajsza egy-egy fűvására, mintha valami szél kapaszkodott volna a gubancokba. De a vajda élénk álmú ember volt, megérezte, álmában nézik. Hirtelen felnyitotta a szemét, és megdörzsölte a homlokát:

- Álmomban Pozsonyban voltam abban a régi kastélyban, amelynek minden szobáját úgy vélem ismerni, mintha ott születtem volna - mormogta Szapolyai elgondolkozva. - Mit szólna ehhez az álomhoz, diák?

Zember valamelyik régi versezettel felelt:

Álom és esősidő, magokban elmúlnak,
Gyáva szipák, a' kik ezeken búsulnak.

Szapolyai megint a félkönyökére támaszkodott:

- Hagyjad a kádenciákat, diák. Nyitott szemmel is nemegyszer gondolok én arra, hogy végtére mégiscsak Pozsonyba kellene menni, hogy elérjem hivatásomat, amelyet dicső elődeimtől örökbe kaptam, akik már a kis Pozsegában is azt forgatták vala fejükben, hogyan lehessenek a méltatlan királyok helyett méltó királyai ennek a nemzetnek. Előbb-utóbb Pozsonyba kell indulnom.

- Oda pedig nagyon rosszkor érkezne, legkegyelmesebb uram - felelt most halkított hangon Zember. - Eppen tegnap jött vala onnan egy régi cimborám, aki meghallván, hogy Tokajban szüret van, nyakába vette az országot, és egy szál üres tarisznyával beállított. Ahol annyi ember kap ennivalót, nem kopik fel néki sem az álla.

- Más hazugságban jár a cimborád - dörrent közbe a vajda. - Az én tudomásom szerint Mária királyné még az asztali ezüstműjét is zálogba vetette, hogy senki se nélkülözzön a hívei közül, akik őt Pozsonyban körülvették. Imhol ez a szarvasagancsos evőkés a királyné asztaláról: most ilyennel esznek Pozsonyban - mond Szapolyai, és a vadmacska ujjasa zsebéből mint valami becses emléket elővette azt a szarvasagancsos kést, amilyennel általában Magyarországon ettek, amely asztaloknál nem tellett ezüstre.

Zember, a diák nyúlfarknyi ember volt, aki éppen fűrgé beszédéért, helyes gondolataiért maradhatott meg a vajda közelében, aki végül is minden cselédjét meguntta etetni, mert az úgysis lop eleget.

- Hát éppen ez a kés szól a cimborám igazsága mellett. Elfogyott a pénz. Elfogyott az ezüst. Most jönnek a rossz napok a pozsonyi udvarra. Mikor már olyan késekkel esznek, amelyeket régente a vadászatokra sem vettek elő. Láttam én a visegrádi várban asztalt teríteni. Még a kézmosó tálak is ezüsből voltak. Vajon hova lettek ezek az ezüstitálak? - ábrándozott a diák, mint minden olyan ember, aki már csak a múltjából él.

- Az ezüstitálak elmentek a királlyal a másvilágra, ahová amúgy is uralkodni küldték őt a magyar urak, de Máriát sajnálnám, ha valóban szegény volna - mormogta Szapolyai elgondolkozva, és hanyatt feküdt, mert valami csodaorvostól azt hallotta, hogy az ilyenforma fekvés egyenesíti ki a természetet. Ő némileg hajlamos volt a hízásra...

Zember most még inkább meghalkította a hangját, hogy még azok a sárga tőkök se hallhassák a mondanivalóját, amelyek pirosodás végett a présház tetejére voltak rakva.

- Nagyjőuram, Pozsonyban már mindent felfaltak az urak, ami a királyné körül található volt. Az igaz, hogy jöttek seregestől még olyanok is, akik messziről sem láttak törököt, nemhogy a csatában részt vettek volna. Valami bokorban dugták el a kardjukat, és azt mondták, hogy a

pagány kutyafején tördösték széjjel. De megérkeztek olyanok is, akik valóban ott voltak, ahol az ágyú szólt, és menekedésükben rablók, martalócok kezébe kerültek, akik más hiányában a ruháiktól fosztották meg őket. A mohácsi csata után telve volt haramiával a Dunántúl, mert igen jól tudták, hogy a megvert urak errefelé veendik útjukat. Hát a királyné, aki maga is csak vendég volt Pozsonyban, mert bizony még csak a kenyérért sem tudott fizetni, mindenkit szívesen látott, légyen az csalárd vagy jámbor zarándok, mert hívei számát szaporítani akarta.

- Hosszú haj, rövid ész - dörmögött a vajda. - A csalárdok amúgy is megcsalják, mert az ilyen embereknek a lopott víz édes, mint már a latin költő tanította. A jámborok? Azoktól mentsen meg az Isten, mert ezek mindig találnak valahol egy papot, aki feloldozza őket bűnük alól.

- Hát milyen fajta embert szeret kegyelmed, nagyjóuram? - kérdezte most a diák, aki azt várta, hogy szavaira legalábbis valami különösebb érdeklődést árul el a gazdája, de az fektében meg se moccan.

- Hogy milyen fajta embert szeretek? Hát ahhoz neked nem sok közöd van, diák. Ám folytasd a pozsonyi hazugságokat.

A diák szárazat nyelt:

- Hazudni már a Dózsa-lázadás óta elfelejtettem, nagyjóuram, mikor szemtanúja voltam, hogy legkegyelmesebb uram hogyan fűzette tüzes vaskarikákkal egymás mellé azokat a hazugokat, akik vallani nem akartak, vagy pedig mindenféle hazugságokon törték a fejüket az igazmondás helyett.

A vajda köhintett. Nem szerette, ha ezt a tíz esztendő előtti dolgot emlegették előtte. A diák bizonyos szünet múlva folytatta:

- A cimborám azt mondja, hogy különösen Brodarics, a szerémi püspök evett nagyon sokat, amikor szeptember első napjaiban egy szál köpenyegben, papucsban, de egyébként hibátlanul megérkezett a pozsonyi várba. Fischer, a pozsonyi bíró addig is mindennap küldött halakat, kenyereket, borokat, de mióta Brodarics a ház vendége lett, a cimborám a márnának, sügérnek, potykának, ott, az asztal végén, ahol a helye volt, nem látta, csak a farkát. Brodarics nem engedte el maga mellől a tálat, amíg abban egy darab halhús volt. A királyné egy derék szoknyájából varrtak neki ruhát az udvari szobalányok, és a cimborám ekkor belátta, hogy hívebb embere nincs a királynénak a püspöknél.

A vajda hangtalanul nevetett, mert ilyen volt a szokása, amikor valamely dolog komolyan elmulattatta. Hangtalanul, hogy senki sem tudhatta, mit gondol magában, megvetést, gúnyt, derűt vagy keserűséget.

- Sajnálom szegény Máriát. Ám csak beszélj, diák, az ebéd, úgy látszik, még messzire van.

- A pozsonyi királyi palotában, ahol valamikor király és királyné öfelsége mulatoztak: most mások laknak. Ugyanezért a Budáról menekedő királynénak meg kellett elégednie azzal az üres házzal, amit a pozsonyiak nagy hirtelenében berendeztek a számára. A cimborá szerint az egyik szék ettől a polgártól való, a másik szék amattól a polgártól. Ő egy magas gyermekszékben ült az asztal végén, amilyenbe azokat a kisgyermeket szokták ültetni, akik még nem érik fel az asztalt. Azért látott mindent, ami az asztalnál történik a földszintes ebédlőben, ahol az urak még ködös időben sem engedtek világosságot gyújtani, mert szégyellték rongyos ruháikat. Különösen rongyos volt Gerendi Miklós, a fejérvári kanonok, valamint Zay Ferenc uram. Már a horvát bán ömagysága, Batthyány Ferenc uram, valamint Tahy János, Horváth Gáspár és az öreg Bornemissza uram kevésbé voltak olyan ágrólszakadtak.

- Batthyány, Tahy, Bornemissza! - mormogta szakállába az erdélyi vajda, és megint csak olyan hangtalanul, szinte ő maga előtt is rejtegetett jókedvvel nevetett, mint aki valami különösebb, titkosabb dolgot hallgat magában, amelyet el nem árulhat. - No, diák! Hát a sántaurat kifelejtetted?

- Nádorispán uramat? - horkantott fel Zember. - Nem felejteném el én ökegyelmét akkor se, ha a másvilágra volnék menendőben. Nyolc kanna községi bort kap naponta a királyné udvara, de a kannákat már délután újra kell tölteni. A másnapi borral. Ki tudná, hányadik másnapnál tart már Báthory István uram. A cimborám szerint Pozsonyban még részegebb, mint valaha Budán.

- Nagy betegség a borivás - hahotázgatott magában a vajda. - De Magyarországon nem kell szégyellni ezt a betegséget, mert minden második ember szenved benne, mint akár az öregségtől. Persze, hogy nádorispán uramnak kell előljárni jó példával, hogy azok a fősvény pozsonyiak, akik még a lopótököt is kicsepegtetik, mielőtt új hordót bontanának fel, eresszenek valamit a királyné pincéjére.

- Nem is olyan fősvények azok a pozsonyiak - mond most a diák, mert ismervén gazdáját, jól tudta, hogy ennek a legnagyobb hatalmú úrnak nem szabad feltétlenül igazat adni. Aki derekat hajt előtte, anélkül hogy a száját kinyitná, annak a véleményére másnap már nem is kíváncsi. - Hallottam már fősvényebbekről is, mint például a Kókaiakról, akik kétszer ették meg a lencsét.

Akkoriban még ez új dolog volt, Szapolyai János erdélyi vajda és Szepes örökös grófja megfordult fektében, amikor diákja eszébe juttatta a Kókaiakat.

- Varjassi Nagy Imre alnádor uramnak, miután a nádori hivatal mostanában szünetel, nincsen más teendője, mint a pozsonyiak küldeményeit mindennap átvenni, azt jegyzékbe foglalni, nyugtatványozni. Egyed napja óta vezeti a lajstromot az alnádor úr mennyhalakról, keszegekről, csukákról, sigéerekről, márnákról. Vajon hányszor akadt meg a halszáлка a torkán, amikor megcsalta a királynét a pozsonyiak javára?

A vajda szerette az emberszólást: mindenkinek van valami gyengéje. Azokat az embereket kedvelte környezetében, akik előtte ellenségeit nemcsak tetőtől talpig levetkeztették, de a bőruktól is megfosztották. Hangtalan nevetése szólt tehát ellenségének, Varjassi Nagy Imrének, Magyarország alnádorának, aki kövér potykákat lopkod most a diák szavai szerint, mert egyébhez nincsen módja.

- Hát a pénzzel ki számol? Ki most a fizetőmester Pozsonyban? - kérdezte hosszú hallgatás után a vajda, és lehunyta két sötét szemét, mintha titkolni akarná a diákja előtt, hogy voltaképpen ez a kérdés érdekli leginkább. A vajda mondá ki II. Lajos király udvarában, a Mátyás király építette nagy trónteremben a tanácskozó urak fülehallatára, amidőn a közelgő török meggyőzéséről folyt a disputa - a vajda mondta unottan, az ablakok felé fordulva, háttal a gyülekezetnek: Pénz beszél, kutya ugat.

Zember olyan fonnyadtan mosolygott, mint akár azok a szilvák, amelyeket a fa tetején felejtettek:

- Ott volna a pénzhez Thurzó Elek uram is, aki a púpos lányokat is elvonná feleségnek, ha azoknak váruk van. Ott volna a kenderszakállú Bornemissza uram, aki Budán a meggyfák alá, a kertben ásta el a befolyó jövedelmeket, mert a vasalt pénzesládákat már nem tartotta elég megbízhatóknak. De én azt hiszem, a cimborám szavai szerint, hogy nemigen kerül a pozsonyi udvarba tallér, amelyen a két jó úr kipróbálhatná a fogát.

De már erre olyant horkantott az erdélyi vajda, hogy a háztetőn, a sárgatökön kapirgáló kis cinkék, amelyek kedves muzsikásai voltak Szapolyainak, ijedten elröppentek.

- Hazug cimborádat, diák, felköttem a lábánál fogva a diófára, hogy a hintázó fejével verje le a diókat. A királyné tíz mázsa pénzt pakolt lovak hátára, mielőtt Budáról, sötét éjfélnék idején elmenekedett Lógod község felé.

Zember fűgén bólogatott, mint a mezőn maradt katángkóró, amely azt reméli, hogy ilyenformán kegyelmet kap az őszi széltől.

- A cimborám a kötőféket fogta a málháslovaknál, nyitott szemmel számlálta a pénzes ládákat, mert józan volt ezen az éjszakán, mint mindenki. Lehetett az a pénz akár húsz mázsa is.

- Tíz mázsa volt - szólt közbe az erdélyi vajda, habár szolgáljaival nem szokott vitatkozni.

- Hát a málháslovak csak mentek-mendegéltek Neszmély felé, majd Esztergom felé, a királyné mindenütt a nyomukban, és bizony sok port kellett nyelni a szép, fiatal lovasnőnek a poroszkáló állatok nyomában. De nem győzte kiáltozni, hogy siessenek az emberek, mert Esztergomba kell érni, ahol már bizonyosan ott vannak a hajók a királyné frájaival, staffirungjával, hozományba kapott bútoraival. Hát aztán el is értek Esztergomba, éppen akkor, amikor a várparancsnok, Orbánc uram a királyné tizenkét udvarhölgyét a hajókról a várba kísértette. A holmikban pedig nagy dézsmát csapott.

- A pénz? - kérdezte a vajda, mintha nem nagyon érdekelné ez a sok haszontalan beszéd a királyné staffirungjáról.

- Ott Esztergomban kellett valaminek történnie, hogy a királyné megijedvén, a tíz mázsa ezüstöt hirtelen Bornemissza uram gondjaira bízta, vinné sietve a kincset Orbánc várkapitány elől Pozsonyba. A málháslovak éjnek idején szalmával, ronggyal bekötözött patákkal, nagy titokban szöktek el Esztergomból, és szerencsésen Pozsonyba is érkeztek. Hajh, de a királynénak nem sok öröme lehetett tallérjaiban, mert Bornemissza uram, aki a pozsonyi várnak a kulcsait őrizte, a vár pincéjébe rakatta az egész szállítmányt. Egyetlen tallért nem ad ki abból, amíg új királya nincs az országnak.

- Ó, a vén gazember! - kiáltott fel a vajda, nevetett is meg káromkodott is, amint már ez olyan embereknek a szokása, akik bár gyors elmével forgatják magukban a dolgok kockaoldalait, amelynek esése rájuk nézve kedvező vagy kedvezőtlen lehet, hirtelen mégsem tudnak határozni azon, hogy jó arcot vagy rossz arcot vágjanak a játékhoz. Igaz, hogy szegény Mária királyné, akire nemcsak olyankor gondolt az erdélyi vajda, amikor a holdvilágos éjben, a Dunántúl felé húzó vadludak másvilági kiáltásait hallgatva, mintha a jövőmondó szellemek repülnének át a feje felett - hanem gondolt olyankor is, amikor talpig vasban járt hadai élén, és arcáról a hódítók kérlelhetetlensége márvánnyá keményedve néz szemközt napfényel és viharral: - igaz, hogy szegény Mária királyné pénztelen állapotában fejedelemszonyhoz méltatlan helyzetbe keveredhetik - de vajon nem lehetne ez jó jegy a jövő cirkulusaira nézve?

- Ebédelhet, nagyjóuram - mond most Borbála, aki darabideig nem merészelt a gondolataiba merülni vajdának szólani, csak a diák felé csóválta a fejét, aki sok haszontalan beszédével így elkomolyította a házigazdát. Hogyan lehet jó étvágya egy komoly embernek?

Szapolyai János szeretett a szabadban étkezni, aminthogy életének a legtöbb idejét a szabad levegőn töltötte.

Amint felállott a hárságyról, szinte egyetlen ugrással, mint a vadállat szökik fel fektéből, anélkül hogy ez nagyobb megerőltetésébe kerülne: olyant nyújtózkodott, hogy szinte meggörbödött tőle, mint a félhold. Izmai, csontjai pattogtak, mint őszi időben a nagy fák kérgei. A mellkasa kidomborodott, mintha Isten tudná mennyi levegővel telnék meg az a Tokaj borongós atmoszférájából. Szüret volt, édes és hervadt volt a levegő íze. Az esztendő egyéb napjaiban, a méhek és dongók elől eldugdosott különböző mézek, amelyek a növényekben rejtőzködnek,

most mind előadták illataikat, mintha csak azt várnák, hogy még felébreszthetnek valamely faodúban egy félálomban hentergő dongót, amely az élete kockáztatásával is a mézek udvarlására siet. Csak egyetlen feketeponthoz, rozsdavörös lepke jött elő a napsugárra, és erőteljes repüléssel a harmatosodó pázsit felett hintáltatta magát.

- Megfogni a lepkét, mert a szüreti lepke szerencsét jelent - kiáltotta most az erdélyi vajda, amint mindenre kiterjedő figyelmével észrevette a szőlők között bódorgó lepkét.

Lekapta a fejről a süvegét, amely a legfinomabban kidolgozott hiúzbórból készült, és csak egy könnycseppnyi ékkövecske volt az oldalához varrva. A haszontalan lepke azonban nem várta meg, amíg a játékos kedvű vajda beéri, hanem továbbdorgott a völgynek ereszkedő szőlő felett, hogy minden fürtszedő nőszemélyt megállítson a munkájában.

- Hé, ne a lepkét bámuljátok, hanem a tőkét - dörrent most fel a legnagyobb hegyaljai szőlőbirtokos, és csalódottan nyomta fejére sapkáját.

A présház mögött, amely hely az északnyugati szélétől védve volt, kerek kőasztal állott a százesztendős hárs alatt. Minden időben tisztelték a százesztendős fákat és asztalokat, de a vajda nehezményezte, hogy a fa alól nem látja munkásait. Ezért gyorsan nekilátott az ebédnek, hogy minél hamarabb végezzen vele. Abban a kormos bográcsban tette fel a kőasztalra Borbála a gulyást, amelyben az megfőtt a szabad tűzhelyen. Tudta, hogy így szereti a gazda. A paprika nevű növény még nem régen váltott ismeretessé, mert hiszen Amerikát nem régen fedezték fel. De a vajdának mindig volt paprikája, amelyet zárt, ezüst dobozban tartott, mint valami mérget. Akit a vajda paprikájával egyszer megkínált, sohasem kívánta azt még egyszer megkóstolni. Míg ő maga kanálszámba keverte ételébe, sőt nagy hidegben az italába is, a hírnévhez akkoriban ilyen dolgok is kellettek. A vöröshagymával, veresborral főtt marhahús szinte lángbaborult, amikor a vajda a paprikás-dobozból szórt közébe.

- Fekete, cselédkenyeret! - intett a közelben álló Borbálának, mire az egy árpakenyérrel jött elő, amelyből a vajda a késével nagy karéjjal vágott, úgynevezett háromtagos darabot.

Késsel és kanállal evett, mert a villát annak hegyei miatt nem merte a szájába venni. Igaz, hogy a kés, amelyet a dolmányából vett elő, olyan éles volt, mintha most került volna le a köszörűkőről, de ennek a késnek a járását ismerte a vajda. Nyugodtan rátűzdelte azokat a kenyérdarabokat, amelyekkel a gulyást mártogatta, de az ugrósabb húsdarabokat is kifogdosta, amelyek kemény zsiradékpáncélt viseltek oldalukon. Az éles, hegyes kés jól ismerte a vajda száját. Sohasem sebezte meg. A hosszú nyelű fakanál pedig úgy illett a kezébe, mintha egész életében azzal evett volna.

- A tót Antikrisztusát! - dörögte Zember, a diák. - Még megérem, hogy az egész bográcsot megeszi!

De nem az történt, amitől a diák leshelyén, egy kökénybokor mögött álladozva félt, hanem a vajda egyszerre csak a levegőbe emelte karikaszemét, és életerőtől fénylő fekete haja, szakálla, arca, hatalmas orra szinte belső fénytől világosodott meg; valamerre nézegetni kezdett, mintha másvilági intelmeket hallana az őszi levegőben.

Nem messzire égett a szabad tűz az ősztárgallyaiból - ezekből a régen arra való, de valami véletlen folytán csak az idén lehullott, az első szelecskére engedő tárgallyakból - rakva. Szapolyai János talán nyomban kettéhasítja vala ama tetten kapott cselédjét, aki amolyan gallyakat tördel vala a tűzrakáshoz a nyilasok végén barnálló diókról, mogyorókról, a termés elvégzése után pókhálófátyolt öltött szilvafákról (mintha özvegységüket példáznák), amely gallyaknak fiatalos, búsongó hangjuk van letörésükkor. Amely gallyak nehezen válnak meg törzseiktől, mint akár a gyermekek szüleiktől. Szapolyai uram a tűzrakáshoz leginkább a semmire sem jó, gyümölcsstelen, életében elsikkadt szőlővenyigét, a kiöregedett kökény-

bokrot, az évek óta meddő, összeráncosodott barackfát, a földben maradt és ott haszontalanul korhadó fagyökereket, valamint a szél szárnyain hozott faágakat szerette. A maga szőlőnyilasaiból pedig azokat a fagallyakat, amelyek így, késő ősszel, egyetlen koppanással hálnak meg a csendességben, hogy a vajda még álmából is felnyitja a szemét a hárságyon:

- Valami nagy gally leesett a fákról. Hozzatok ide az eresz alá - szólt ilyenkor Erdély nagyfejedelme és Szepes örökös grófja, s mind az ideig csak félszemmel követte az álom menetét, amíg a gallyat a nyilas végéből a présházhoz nem vonszolták.

Borbála ismerte a gazdáját, ezért a tűzrakáshoz még olyan korhadt szőlőkarókat se mert felhasználni, amely karók már arra sem voltak alkalmasak, hogy a levelesszoknyájú, napról napra kövéredő, terhesező szőlőket tartsák.

Borbála leginkább olyan öreg szőlőtőkékkel tüzelt, amelyek már esztendő óta nem mutattak örömet sem a téli trágyázásokhoz, sem a tavaszi borításokhoz, holtak voltak az elevenek között. Igaz, hogy parazsat aztán adtak ezek a vén szőlőtőkék, mégpedig olyant, mintha mindazoknak a boroknak, amelyeknek valaha életet adtak, a tüzet, hevét, szenvedélyét ezzel az utolsó szereplésükkel lepipálni akarnák.

Azért figyelt hát a vajda a szabad tűzhely felé, hogy figyelésében még a hosszúlevű gulyás kanalizását is elmulasztotta. Nagy, oroszlánéhoz hasonlatos orrával szimatolni kezdett, és kését, kanalát a kőasztalhoz csapta:

- Itt zsíros sertéstokányt főztek, amelyből nekem nem adtak. Szeretném tudni, hogy ki rendelkezik még itt rajtam kívül?

- Én - felelt Borbála, a főzőasszony, előlépve a vajda háta mögül. - Ezen a vidéken sertésbetegség van. Valami giliszta vagy hasonló féreg lepte meg a disznókat. Természetesen a kókadó, betegeskedő sertéseket nyomban leölik, és olcsón eladják. Hát ebből a húsból főztem tokányt az asszonyoknak, embereknek, persze jól megborsozva, hogy a beteg húst valahogy rendbehozzam.

Szapolyai a két markával lombos, sűrű szakálláról húzogatta le azt, ami evés közben ottmaradt:

- Nagyon jól tudod, Borbála, hogy a borsos, sűrű, tokányból eredő lét a hús alatt mindennél jobban szeretem. Ha a szagát megérezem: egész nap az orromban van, s nem szabadulok tőle addig, amíg meg nem kóstolom, mint valami lányt vagy asszonyt, akire tánc közben gusztusom kerekedett.

- Tudom, nagyjóuram - felelt Borbála nyugodtan, anélkül hogy vállatott asszony módjára félrecepta volna a kontyát, mert igazában érezte magát. - De tudom azt is, hogy a tavalyi szüreten valamiképpen olyan sertést főzénk meg, amelyet a cigányok a földből ástak ki. Betegek is lettünk tőle valamennyien. Még nagyjóuram is a javasasszony kotyvalékához fordult.

- Beste lelke! Az tavaly volt, sok víz lefolyt azóta a Dunán. Hozzá egy lábossal abból a tokányból, és hozz kenyeret, bort, mert a Werbőczy uram gulyáshúsától csak éhesebb lettem. Mintha valami sóval lett volna meghintve ez a hús, amely sótól kinyílik az ember gyomra, akár a falatozó farkasé.

Borbála szótlanul engedelmeskedett, mert ismerte gazdáját, hogy azt étvágyasságában semmi földi hatalom nem állíthatja meg. Még szerencse, hogy nem jött gusztusa verébpörköltre, pedig kövér verebek szálltostak a szőlő felett. Nagy, fekete lábában hozta tehát a sertéstokányt, amely valóban csábító jó szaggal vette körül a présházat, amerre Borbála ellépkedett. Ez az asszony nagyon értette a főzés tudományát. Minden ételnek megadta savát, borsát.

Mikor a lábast az asztalra tette, és a vajda a késével megvakargatta a lábas oldalának a kormát, mintha arról akart volna meggyőződni, hogy forró-e a korom, így szólt Borbála:

- Csak azt akarom mondani nagyjóúramnak, hogy én, mióta a szolgálatában állok, még rosszat nem tettem a tányérjára. Nem főztem sárgarépát, tormagyökeret, de gombát se, mert olyan ember nincs a világon, aki egész biztossággal megmondhatná, hogy mi terem az erdőkben az esőzés után. A szarvasgomba mellett éppen úgy kibújik a földből a bolondgomba is, amiből éppen elegendő egy harapás.

- Ne bomolj - felelte a vajda, és levette a lábasról a fedőt.

Igazában most ütötte meg dagadozó, szinte megelevenedett orrát az ételnek borsos, savanykás szaga, amely a tokányt olyan felejthetetlenné teszi. Csaknem tenyérynyi kenyéret vetett a lébe, és azt ott késével kisebb darabokra vagdalta, miután előbb jól megforgatta a kenyérdarabot. Éppen a szájába akarta venni az első kenyérdarabot, amikor valaki megszólalt, aki nagyon jól tudta, hogy a vajdát evés közben nem szabad zavarni. Zember volt a közbeszóló a kökénybokor mögött, miután utánaézett annak, hogy a gulyásos bográcsot Borbála asszony megint a kőből rakott szabad tűzhelyre állította. (Hiába, országos dolgok mellett is vigyáz az ember a maga érdekeire.)

- Itt van Gerendi Miklós örkanonok úr mindenféle pozsonyi levelekkel - kiáltotta a diák, amire az erdélyi vajda nyomban letette a szájához készített falatot, és bosszús érdeklődéssel állott talpra.

- Hát már mindenki tudja, hogy Tokajban vagyok? - szólott, még mindig bosszankodást mutatva, és kieresztett derékövén nagyot rántott, mintha valakit megbüntetni akart volna, aki eddig deréköve alatt csendesen meghúzódott: nagy étvágyasságát.

- Meleg agy és hideg szív - szólott most Zember a kökénybokor mögül előlépve.

- Ez Ferdinándnak, a német uralkodóhercegnek a szójárása - felelt bosszúsan a vajda.

- Az ellenséget legjobb a saját fegyverével megverni - hízelkedett a diák, amíg a vajda körül kezdett ugrándozni, mint egy kuvasz, amely gazdáját útra készülődni látja. És minden nyelvöltögetésével azt a kérelmét fejezi ki, hogy engedné meg neki gazdája a kocsi után való szaladást.

Szapolyai a pozsonyi küldönc fogadásához azonban mindössze annyit cselekedett, hogy barna, diófaszínű bajsát megsodorta, szakállát hátulról előre hajtogatta, zsebéből elővont kerek kis tükörben (amelynek használata azóta jött szokásba, mióta a külföldi követek és kémek elárasztották Budát, hogy hidegvérű szemtanúi lehessenek egy ország halálának), a kis tükörben megnézte szemét, szempilláját, szemöldökét: vajon nem hagyott-e azon áruló nyomot, elszabadult ördögszekérékét vagy álmodtató pelyheket a délelőtti álom.

- Egy mentét, nagyjóúram - babogott a háta mögött a diák, mintha valami különös varázslatot tulajdonítana annak, hogy a vajda vadmacskaujjására valami nevezetesebb öltönydarabot is felszed.

- A leggazdagabb és leghatalmasabb magyar úr nem mutatkozhatik zsiros nadrágban a királyné deputátusa előtt - öklendezett a diák az izgatottságtól, mert régen várta már ökelme a pozsonyi követet, aki új üstökös-pályára tereli gazdája hamvadó csillagát, a napnyugtából egykedvűen visszanézegető kedvét - valamint az ő életét is, amelyet a fősvény Borbála mellett itt olyanformán kezdett unni, mint egy léhűtő, ha darab időre végeszakad a csalimeséknak, a kedves hazugságokkal és nagyotmondásokkal fűszerezett dínom-dánomoknak.

A vajda az öltözködés különös ceremóniáiból megelégedett annyival, hogy a kezében tartott ezüstkéssel lemetélte a hüvelykujjának, a fekete kalapját, amely amúgy is sérült volt valamely szegkihúzástól vagy szoros bicskanyitástól.

- Én, Szapolyai István, Magyarország nádora és Hedvig schleswig-holsteini hercegné fia vagyok. Az őseim között van Petrovics István is. Vajon, ha mezítláb fogadnám a királyné küldöncét, kisebbitné engem? - mormogott az erdélyi vajda, mintha csak a hüvelykujjának beszélne.

A diák már erre nem is felelt, mert a vajda hosszú léptekkel elindult a présház mögül. A diák, mint afféle tolakodó fráter, messziről követte:

- Kását, mégpedig sárga kását, fekete pecsenyészírral és fehér szalonnatepertővel, kását kellene ennek az embernek egész nap enni, hogy jól elszaporodjon a világon. Imhol egy magja nincs.

Így beszélt a diák magában, mert az odvas fogazata miatt leginkább a kását tartotta ételnek.

A présház előtt valóban ott állott vala Gerendi Miklós, a fejevári örkanonok, mégpedig oly durva, szürnek, pokrónak való csuhában, amelyben a papok ezekben az ijedt időkben öltözni szoktak. Kétágú szakáll, mint valami páncél feküdt a mell fölött, a derékon kard és olvasó, fedetlen a fej, mezítelen a láb, mintha Isten szolgájának az volna a kötelessége, hogy a legnagyobb úr előtt éppen úgy megalázkodjon, mint az országúti vándorlegény előtt.

A vajda olyan egykedvűséggel nézett végig a kanonokon, mintha sohasem látta volna. Utóvégre kettőjük közül a kanonoknak kell észben tartani az ismeretséget, nem pedig Szepes grófjának.

- Legkegyelmesebb vajda - kezdte volna a kanonok, de az ebédje mellől felállított úriember mogorván közbevágott:

- Lássuk a levelet, amelyet átadni küldtek.

Gerendi Miklós valóban benyúlott a szakáll alá.

- A legszerencsétlenebb sorsú és a legjobb szívű királyné küldte - szólt a pap, és átadta Mária levelét.

Szapolyai széttergette a pergament, miután helyet foglalt a hárságyon (a papot állni hagyván), lefricskázta róla az aranyporzót, amelyet a királyné használt a levelezéséhez, és félhangon olvasni kezdett, mintha abban a levélben nem lehetne olyan titok, amelyet bárki meg ne hallhatna, aki a tokaji présház körül ődöng.

- Datum Posonii - Consilium uestrum intelleximus, necessarium scilicet esse, ut in hac requi nostri calamitate, ut primo quoque tempore conventum generalem... indi ceremus. Ákom-bákom. Asszonylevélnek se hossza, se vége. Tudónak vagy számárnak kell lenni annak, aki nyomban kitalálja, hogy mi lappang az asszonyok levele mögött, és én egyik se vagyok, csak közönséges katona. Ezért talán mondanád el szóval, főtisztelendő követ úr, hogy mi a kívánsága mostanában a legszerencsétlenebb és legjobb szívű királynénak, amikor érsekei, püspökei, főpapjai mind a harctéren maradtak, hogy már követségbe nem küld más, mint egy örkanonokot?

Az erdélyi vajda a hársfaágy szélén üldögélve, nagyon csendesen, szinte hangsúlytalanul beszélt, mint az olyan ember, akinek személyében nem nagyon fontos a mondanivalója, hanem fontos az a hallgatójának. Gerendi Miklós már Rómát is megjárta, volt tehát egy kis tapasztalata a világban.

- Igazad van, kegyelmes vajda, hogy egy magamfajta kanonok helyett inkább jöhetett volna egy püspök a királyné üzenetével, mert a püspököknek olyan hatalmuk van a lelkekre, mint a Krisztus urunk apostolainak adatott. Ők még az emberevő vadakat is megszelídítik szavaikkal.

A vajda nem felelt, hanem egy elgondolkozó pillantást vetett a csizmája orrára, mintha valami furcsa gondolat ötlött volna fel benne, amikor azokról a bizonyos emberevő vadakról hallott. Talán őt is e vadak közé számítják a rongyos pozsonyi uraságok?

- Hé! - kiáltotta most olyan különös, vadmadár hangon, amely hang valamely riasztó sípnek a hangjához volt hasonló, amilyen hanggal a megvadult, engedetlen, ördögtől megszállott lovaikat fékezik azok a lovasok, akik legfeljebb akkor válnak meg a makrancos ló hátától, hogyha az örültségében a nyaktörő öngyilkosságra határozza el magát, váratlanul bukfencet vet.

- Hé! - eresztette ki a sűrű bajusz és a bozontos szakáll közül a hangot az erdélyi vajda, mintha egy sas kiáltott volna a magasból.

A préházból két talpig felfegyverzett vitéz fordult ki, páncélban, vértben, vasban, mindama fegyverekkel felszerelve, amelyeket ebben a korban ismertek. Hamuszürke arcukkal olyan közömbösen léptek elő, mint a halál angyalai, és kétoldalt megállottak a kanonok mellett.

- A legjobb széket, az öreg Szapolyai karosszékét hozzátok elő a főtisztelendő úrnak - parancsolta a vajda anélkül, hogy a csizmája orráról felemelte volna a szemét. - Beszélgetni akarok a szentatyával.

Egy pillanat múlva Gerendi Miklós fejevári örkanonok, aki az élettapasztalatok gyarapítása végett Velencében is megfordult, és ott megismerkedett a legsimább beszédű hölgyekkel, valamint a csalimese szavú hamisjátékosokkal, az öreg Szapolyai (István) karosszékében ült, amely székbe senki se mert beülni, mióta az öregúr meghalt benne. Azt mondták, hogy ördöngős szerkezete van a széknek, kardok nyúlnak ki belőle, nyilak röppennek ki, sőt puskák is durrognak. Egy német varázsló szerkesztette abban az időben, amikor az öregúr már a legközelebbi hozzátartozóitól is félni kezdett. A kanonok azonban bízott a mindnyájunkban lakó Istenségben, bátran ült a karosszékben, szemközt a vajdával.

- Igen, vannak még püspökök Pozsonyban, de nem keltek útra, mégpedig azért nem, mert attól félnek vala, hogy itt Luther Mártonnal vagy pedig valamely megbízottjával találkoznak. Bocsáss meg, legkegyelmesebb vajda, az a híred, hogy Luther Márton a barátod, aki éppen úgy cimboráskodik az ördöggel, mint Faust doktor, a falusi német tanító, aki Kreuznachból elindulva most denevérszárnyakon bekalandozza az egész világot.

- Nagyon büszke volnék, ha akár Luther doktor, akár Fauszt mágusz úr volnának a látogatóim, ezt megmondhatod, főtisztelendő úr, azoknak, akik téged ideküldtek. Az ő tudományuk jelenti a jövődöt, míg ti, helybeli bűvészek, csillagjósok, sorskeverők, immár valamennyien levizsgáztatok Mohácsnál, amikor a királyt előrelátható halálába küldtétok.

Gerendi Miklós, mint mások is, akik ebben a korban nem csupán a borosasztalok mellett roskadtak össze, hanem leereszkedtek a tudományok mély kútjaiba is, fölényesen mosolygott a vajda szavain.

- Azt is mondják, legkegyelmesebb vajda, hogy török papokat, üvöltöző derviseket, félbolond mohamedán apostolokat talállok udvarodban, miután te magad már régen Szulejmán, a török császár szövetségesévé lettél, és tatárrá váltál.

Szapolyai még mindig a legnagyobb egykedvűséggel hallgatta a papot, a csizmája orráról nem vette le a szemét, mintha nem volna a világon semmi látnivaló, amely ennél érdekesebb volna.

- Bizonyára elkergettem a régi gyóntatómat, és most jóformán lelki vigasztalódás nélkül élek, mert észrevettem, hogy papom a pozsonyi udvarral titkos levelezésben van, bár én őt ezzel meg nem bíztam. Nagyon természetes dolognak vélem, főtisztelendő uram, mindezek után, hogy Pozsonyban Ország János uram, a váci püspök úr, Macedóniai László uram, a pécsi püspök, Tahy János uram, a várnai perjel és Piso Jakab, a pécsi prépost nem gondolhatnak magukban egyebet, mint azt, hogy Mohamed hitére tértem, bár talán ezen nem is sokat gondolkoznék, ha nem érezném, hogy a keresztények Istenétől különb megbízatásra vagyok kiszemelve.

A pap nagyot nyel vala a vakmerő beszédre, mégpedig olyan nagyot, amilyent azok az emberek szoktak, akik az életük végéig eltesznek maguknak valamit. Nem folyhat le annyi víz a Dunán, amely a Pozsonyból jött kanonok emlékezetében lemoshassa azokat a szavakat, amelyeket itt a tokaji préház előtt, a hársfaágyon üldögélő erdélyi vajdától hallott.

Ám a vajda különös magaviseletéből egyszerre kilépett, mint valami megunt kunyhóból, ahonnan idáig egykedvűen hallgatta maga körül a szél csicsergését vagy a vihar üvöltését. Felemelte fejét amely a legsúlyosabbnak látszott a testén, és kerek szeméit az örkanonokra függesztve, mint valami céltáblára:

- Azt hallom, hogy hadakat gyűjtenek Pozsonyban? Ellenem? Nekem huszonötezer emberem van fegyver alatt. Kár volna, ha a szegény királyné ilyen haszontalanságra költené az utolsó szoknyájának az árát. Én hadvezér vagyok.

Gerendi Miklós, a székesfejérvári örkanonok már régebbi évekből ismerte a vajdát. Tudta féktelen hiúságát, amellyel karbafont kézzel, megvető mosollyal arcán állongott az „árnyék-király”, II. Lajos trónusának a jobb oldalán, ha ugyan nem fordított hátat az egész királyi trónteremnek, hogy az ablakból a kapitányaival hangos szóval megbeszélje, hogy mennyi abrakot adjanak a királyi vár udvarán kipányvázott lovainak, valamint hogy mit főzzenek a lovakkal jött marcona vitézeknek, akik elől mindig elbújtak a budaiak, ha a városba tették a lábukat. (Általában az akkori budai polgár nyomban útjukra eresztette a ház végéhez kötözött sinkorán-ebeket, valamint megolajozta a kapu belső reteszeit, ha Tomori barát végvári vitézei vagy az erdélyi vajda katonái csatangoltak a piacokon. Nem jó auspiciumokat hoztak magukkal ezek a jövevények, akiknek úgy jár a szemük, mint a magasban lappangva szálldosó varjúé az akasztott ember felett.)

Tudta határtalan becsvágyát, amelynél fogva mindenkinél különb embernek tartotta magát az országban. A királyi tanácsban ritkán szólalt meg, mert ajándékozva vetegette még a szót is. Tudta gazdagságát, amellyel bizvást dicsekedhetett, mert fősvény ember volt, vagyonának egyetlen morzsáját sem csalogathatta el tőle senki. A pap tehát várt, mert úgy érezte, hogy még nem jött el szavának az ideje.

- Azt a Markaláb gróft hallom emlegetni, hogy mindenáron fővezér akar lenni, miután a hadak Mohácsnál megsemmisültek. Tudomásom szerint Markaláb gróf olyan messzire volt a mohácsi viadaltól, hogy még az ágyúk dörgését sem hallhatta.

- Mások is elkéstek a csatából - szólta el magát a székesfejérvári kanonok szándékosan vagy akarata ellenére.

Csakhogy a vajdával nem lehetett alattomos beszédet kezdeni, mert okos ember létére nyomban két marokkal támadt a kígyónak, mielőtt az még valójában marhatott volna.

- Hát ez az! Ez fáj Máriának, hogy nem fekszem én is a Csele-patak medrében. Maradt még egy ember talpon az országban, aki miatt nem lehet a magyar szent koronát Ausztriába kicsempészni a pittyedtszájú Ferdinánd úrhoz? Mert itt áll Zápolya huszonötezer olyan legénnyel, aki egyetlen nyilat sem pazarolt el a mohácsi csatamezőn, aki egyetlen felesleges

éjszakát nem töltött ébren, aki még hírből sem ismeri azt a szót, hogy éhség. Hát ez fáj Máriának?

A vajda most olyan hosszadalmasan, de hangtalanul nevetett, mintha már nagyon régen kitervezte volna magában azt a találkozást, amikor Mária királyné követével szemközt fog állni.

- Nem, egyetlen emberemet se verték agyon, de nem is verik agyon, amíg én élek, mert a katona drága portéka a mai háborús világban. Nem terem helyette új, ha megürül a csizmája. Amerre nézünk a világba, mindenütt háború van. V. Károly hadakozik az egész világ ellen, Ferenc francia király a pápa ellen, harcosok döngetésétől visszhangzik egész Európa. Itt áll a Dunánál még mindig a török árnyéka, ha ki is takarodott az országból. Ki lesz a győztes ezekben a háborúkban? Az, akinek a végén a legtöbb katonája marad, azért nem áldoz fel Zápolya egyetlen zápfogat sem a mostani zűrzavaros időkben.

- Azt mindig tudtuk nagyjóúramról, hogy a legjobb gazda egész Magyarországon. Azt is tudja, hogy hány véka árpa fér fel egy szekérre.

- Tudom hát! - kiáltott most fel a vajda, és tetőtől talpig megnézte a papot, mintha valami alattomossgot sejtene a beszéde mögött. - Elég baj, hogy nem tudta Mária királyné Budán, hogy mit főz Bosnyák, a konyhamestere. Ő mindig csak arra ügyelt, hogy a konyhamester megtisztálkodva, kardosan, sarkantyúsan, kesztyűs kézzel tegye az asztalra azokat az ételeket, amelyeket a királyné szeretett. De hogy mi fogyott el azon a konyhán, azt sohasem kérdezte senki.

- Bezzeg - sóhajtott fel a küldött -, tudja most, hogy mit kapnak kezükbe a szakácsok, mikor annyi embert kell ellátnia ebéddel, vacsorával. A királyné már hajnalban felkel, és a minapában olyan lármát csapott egy csirke püspökfalatjáért vagy zúzájáért, amelyet a világ teremtése óta szeretnek ellopkodni a szakácsnék, hogy visszhangzott bele a ház.

- Tán már káromkodott is az egykori innsbrucki zárdahölgy? - kérdezte Szapolyai, a tenyerét dörzsölgetve. De aztán, hirtelen észbekapott, amikor észrevette a dolgok kicsinységeit, amelyeket méltatlanoknak ítélt magához. Összecukta bajszát és szakállát, és a hangtalan nevetés éppen úgy múlt el, amint jött. Kiegyenesedve ült a hárságyon, mint valami trónuson, a két kezét a térdeire fektette, mint ez holt királyok sírboltjain látható, ahol szoborrá merevedve üldögélnek múlton és halálon át.

- Kanonok uram, én nem vagyok túlságosan vallásos ember, még egyetlen lutheránust sem égettem el, bár törvényeink ezt világosan megparancsolják. Nagyon kevés dologban hiszek a világon, de a történelemben feltétlenül hiszek, mert az nem hazudik. Magyarországon azóta van a kétség kétszarvú árnyéka a lelkek fehér falára rajzolva, azóta költözött be az elevenekbe is a temetőbogár, amely kilyukasztja az ereket, mióta nemzeti királyaink elmúltak. Azóta mindig baj van, mióta királyainkkal nem érezzük az atyafiságot. Nincs egy vércsepp a királyokban, amely közös volna a miénkével. Nincs egy közös gondolat, amely után valamennyien fel-emelnénk a szemünket, mint teszem azt, ama vadludak után néz most minden ember a Tisza mentén, amely ludak téli kvártélyt mennek keresni maguknak. Nincs egy szó, amelyet egyformán ejtene ki minden ember az országban, mióta nemzeti királyaink elmúltanak.

Gerendi Miklós a nagykarosszékből csendes megadással figyelt, mintha gyónást hallgatna. Hiszen valóban ezért volt ideküldve az ország másik oldaláról, hogy kivallassa az erdélyi vajdát a tervei felől.

- Bezzeg a parasztok mind egy szót emlegettek, amikor a legkegyelmesebb vajda összefogdostatta őket. Mind azt mondták: Dózsa György. S ezért főzték meg őket üstökben - mondta csendesen az őrkanonok.

- Ha csak üstökben főzték volna őket! De hányat törtek kerékbe, aki azt mondta, hogy Dózsa György! Semmi szükségünk nem volt arra, hogy itt egy parasztkirályság csírázzon. Ma is úgy tennék, ha rákerülne a sor - mondta kevélyen a vajda. - Mit hozott magával az a Dózsa György a magyar nemzet históriájából, hogy itt vezérkedni akart? Még csak egy rongyos kutyabőre sem volt, nemhogy várai vagy birtokai lettek volna. El a semmiháziakkal, akár parasztok, akár királyok. Ez a nemzet úgy leszegényedett, hogy itt csak módos embernek szabad kinyitni a száját. Szájeregető, éhes ember, aki az üres bendőjét a fogai között hordja, hol tölthetné meg, követem, akár számártó vízzel is, van elegendő a rákosi országgyűléseken is. Hányszor számítottam ki magamban, hogy hány kövér tulok volna elegendő ennek a lármás hadnak a jóllakatásához, hogy aztán elcsöndesedjen még az is, aki üres gyomrának a korgását nem tudja másképpen elcsendesíteni, mint ha a szomszédjától vesz kölcsön egy kulacsnyisszantásnyi bort?

Gerendi uram azok közé az emberek közé tartozott, akik a hallgatásukkal is tudnak ingerelni. Kétkedve nézett Szapolyaira, mintha egyetlen szavát sem hinné mondanivalóinak. Nem szólt, de bántott, mint egy lábgörcs, amely éppen most akar átvándorolni a bal lábból a jobb lábba. A vajdának voltak szédülései, amelyek nemcsak a fejében jelentkeztek, hanem azokban a forgókban is, amelyek a lábszárakat összekötik a derékkal. Nagyon félt ettől a „lábszédülés-től”, mikor hetekig topogott lábain, mintha azok nem is az övéi lettek volna, és támasztékot keresett. A föld felé kíváncozott, mert azt hitte, hogy az egyensúlyban tartja. Ilyenféle érzés kezdett erőt venni rajta, amint a papot nézegette, aki olyan mélyen hallgatott, mint egy mély kút. Vajon mikor jön meg visszhangja a bedobott kőnek?

- Korvin Mátyás is csak a katonáival bírt uralkodni ebben az országban, pedig elég gazdag ember volt - folytatta a vajda, mintha valami belső kényszer hajtaná, hogy beszéljen e papzsák előtt, amely minden szavát, akár kavics, akár homok, egyformán elteszi, és majd valahol kiköti a zsákot, ahol a vajda szavaira nagyon kíváncsiak. - A fekete hadsereg nélkül régen útilaput kötöttek volna a magyarok a nagyorrú Mátyás talpára, de hát itt voltak a hadak, pisszenni se lehetett senkinek. Az a sok ingyenélő here, aki bűvésznek, csillagjósoknak, csudadoktornak adta ki magát, nyugodtan lakmározhatott a budai palotában. A fekete katonák vigyáztak, hogy csend legyen az országban.

- Szóval, nagyjóuram is azért tartja együtt a seregét, mert uralkodni akar Magyarországon?

- Már az apámnak, István úrnak kellett volna Dobzse László helyett, hogyha nem okoskodik annyit Zsigmond, a lengyel király meg Miksa, a római császár - felelt türelmetlenül a vajda, mintha olyasmit kérdeznének tőle, amelyre választ adhat minden gyermek Magyarországon.

De hát ettől a türelmetlenül elvetett szótól le is csillapodott őkegyelme, mert az alattomos „szédülés” kiszállott derekából, térdéből, bokájából, talpra állott, és körülnézett a pirosuló őszi tájon, amelyben valóban fejedelmivé növekedett alakjával.

- Hát van Ferdinándnak ilyen szőlője, hogy mindig velem méregették össze? Van az anyjakinját! - szólt a vajda, és felrúgott egy üres vékást, amely a fal mellett állongott. - Ebben a sok haszontalan beszédben meg is feledkeztem a szőlőtaposásról, pedig most már elkövetkezett annak ideje. Látom már a kádakat amott a szilvásban. Az én jámbor háznépem nem mer engem figyelmeztetni semmire, ha én magam nem kívánczom.

A pozsonyi küldöttnek ugyan még lett volna sok mondanivalója, mert hiszen nem hiába küldték őt az ország egyik végéből a másikba; de Szapolyai uramnak nem lehetett tovább beszélni, amint a szőlőtaposó kádakat észrevette.

Még nem kezdődött el a taposás, de az ispán által kiszemelt menyecskék már földbeásott gödreik felett guggoltak, amely gödröket a közeli forrás vizével töltötték meg; áztatták szárcsalábukat. A vajda megveregette az asszonyok hátát.

- No, majd meglátom, melyik tesz ki köztetek magáért, kinek a kádjából folyik ki a legjobb bornak való must - mondogatta a vajda, amint a guggoló menyecskék között óvatosan ellépett.

A menyecskék csendesen mosolyogtak magukban, mert értették ők a vajda tréfáit.

A vajda letelepedett egy széles diófatuskóra, amelyből mindig lábzsámolyt akart magának faragtatni, de a tuskó évről évre ottmaradt a helyén, és a vajda szomorúan tapasztalta, hogy még a diófa is repedezik.

- Jöjjön valaki, aki lehúzza a csizmámat, megmossa a lábomat, mert ősi szokás szerint akármilyen öregember a szőlősgazda, az első taposást neki kell végeznie.

Hárman is ugrottak, legények, leányok a vajda parancsolatára, de Borbála volt a legfrissebb, aki a gazdája közelében mindig úgy tapadt a lábanyomához, mint a friss hó a csizmasarokhoz. Tudta ő a csizmahúzásnak a mesterségét, pedig ez inkább férfinak való munka, mert mégiscsak inkább férfi tudja, hol, merre kell megfogni a csizmát, hogy annak levonásakor fájdalmat ne okozzunk, de még csak hátra se borítsuk ültében a csizmatulajdonost. Egy zöld agyagkorsóban forró vizet hozott, amellyel megdörzsölte Szapolyai János lábait, amelyek bizony eleget tapostak sárban, vérben.

A vajda nyugodalmas derűvel nézegetett maga elé, mintha végképpen megfeledkezett volna a királyné követéről.

- A fanyűvő medvének van ilyen lába, nagyjóuram - mond Borbála, amikor egy gyolcsdarabbal megtörölgette a vajda lábát. Térdig felgyűrte a csizmanadrágot, a vajda pedig szokás szerint egyetlen mozdulattal kelt fel ülőhelyéből, és ugyanannyi mozdulattal termett a kádban, amelyet közepéig megraktak szőlőfürtökkel a szedők.

A vajda egyet rántott derékszíján, és a következő percben járnai kezdte a táncot, amelyet Noé apánk óta járnak a szőlőtaposók. Legalább háromköblös ember volt, hárommemberes léptekkel tapossa vala a táncot. Ilyen lépteket tesz a varjú ősz végén, mielőtt még leesett volna a hó. Ilyen léptei vannak a gúnárnak, kakasnak a maga birodalmában. Összevonta a mellén két hatalmas karját, mintha azt a belső fűjtatót akarná fékezni. Ringatta a derekát, mintha maga is különös örömet lelné a szokatlan munkában. A székesfejérvári örkanonok odaállott a kád mellé, és várta, hogy mit fog mondani ez a különös ember a maga felvidámodásában.

- Anyám, a schleswig-holsteini hercegnő is taposta a szőlőt, persze vadonatúj szattyánpapucsot húzott a lábára, a kezére meg kesztyűt, mert hát ő se a nemzet véréből való, idegen szokásokra akarta szoktatni apámat, de bizony az nem sikerült neki, mint Beatrixnek sikerült Mátyással. Úgy tudom, hogy Mária királyné se hozott magával egyetlen ősi magyar szokást sem a budai várba. Hol is tanulta volna? Talán az innsbrucki apácáknál? Szerencsére ennek az idegen világnak most már mindörökre vége, elég volt a bajcsináló idegen királyokból a nemzet feleszmélt Mohácsnál... Ráeszmélt magára, szerencsétlenségére, vakságára, megbilincseltségére, magyartalanságára! Igen, magyartalan volt Magyarország, és ezért verte meg az Úristen Moháccsal.

A szőlőtaposás közben elmondott szavak olyanformán hangzottak a vajda szájából, mintha már nagyon sokszor gondolkozott volna ezeken a dolgokon. A méh állítgatja így össze kaptárát, a pók a fészket, a medve a maga barlangját, ahol a zord idők elől megvonul.

- Magyartalan Magyarország!! - sóhajtotta a vajda hirtelen elérzékenyüléssel, kiugrott a taposókádból, és megtöröltetvén lábait, felvonta lábtyűit, és hirtelen elkomorodással ennyit vetett oda a szilvás népének:

- Most már jöhetnek a taposók. Botot kap, aki nem jól végezte a dolgát. Én nem törkölyt természetek a szőlőmből, hanem bort.

És a pap kíséretében otthagyta a szilvást, mintha valamely őszi felleg vonult volna el a gyöngge, hamvas szilvafákról. A gyalogösvényre érve, háta mögött hagyta a Karrakot.¹ Láthatólag csak a megszedett szőlőtőkét figyelte, vajon nem maradt-e azokon levelek alá bújtatott fürt. Közben csendesen hátraszólt a papnak:

- Hát mit akar tőlem vagy velem Mária királyné?

- A királyné ő felsége nádorispán úrnak tanácsára országgyűlést akar egybehívni Komáromba, ahol a jövőendő királyról történne döntés - mond a kanonok, de a vajda gúnyosan a szavába vágott:

- Báthory István uram inkább arra gondolhatna, hogy egy valamirevaló férfinak nem illik a felesége vagyónából élni, a masovicaai járandék magának az asszonynak sem elegendő.

A kanonok nem jött zavarba:

- Egy spanyol közmondás szerint az ördög éhségében legyet eszik. A mai időkben az emberek ott veszik a pénzt, ahol találják. Mielőtt Pempflinger István, Ferdinánd pénzmestere Pozsonyba jött volna, hogy a királyné állítólagos pazarlásainak véget vessen, négyezeröttszázötvenöt római forintot költöttünk el, hogy a magyar urak végső szükségét ne szenvedjenek. Legyen mindenkinek csizmája, mire leesik a hó. Aztán átadtuk vala Thurzó Elek uramnak az arany- meg ezüstedényeket, hogy azokat az aranyművesénél beolvassza, amiért megint háromszáz márkát kaptunk, amit megint csak a pozsonyi magyar urak megtalpalására fordítottunk. Van nekünk kiadásunk több, mint nagyságodnak, aki szép szóval, tökmaggal, meg azzal, ami a ház körül megterem, tartja el az embereit.

- Hát tehetek én róla, hogy nekem adott az Isten, míg Máriának nem adott? - kérdezte vállát vonogatva a vajda.

Majd mintha hirtelen eszébe jutott volna valami, hirtelen a szája elé kapta a tenyerét, és belekiáltotta a szőlőbe:

- Borbála! Disznóhúst akarok enni, mert megéhültem.

Borbála a helyén volt, mint a faszeg a kőfalban.

Hideg disznópecsenyét hozott valamely rejtelmes helyről, amely pecsenye foghagymagerezdekkkel volt megtűzdelve. Az asszony a kőasztalra helyezte a pecsenyéstálat.

- No, főtisztelendő uram - biztatta a vajda. - A sok pozsonyi vízipecsenye után nem fog ártani egy kis földi csemege.

- Köszönöm kegyes gráciáját, én nem élek disznóhússal, mint a szlávok.

A vajdának láthatólag kedve telt a székesfejérvári kanonok ellenkezésében, amelyet szavával és magaviseletével minden alkalommal kifejezett. Szapolyai szerette az olyan embereket, akik nem hagyták magukat nyomban, vajmódjára kenyérre kenetni.

Ingerkedett a kanonokkal, mert ilyen volt a természete. Megtörölte száját a disznóhústól.

- És ha én azt mondanám, hogy a királyválasztó országgyűlés összehívását teljesen feleslegesnek tartom, mert az 1505-i országgyűlés már törvénycikkben intézkedett arról, hogy az idegen királyi ház kipusztulásával az ország visszatér az ősi nemzeti királysághoz. Ezt a törvényt, bár éppen az ő familiája ellen hozták magyarok, maga Dobzse László is szente-

¹ Törökül: pap (*Krúdy jegyzete*)

sította. Mit gondol, főtisztelendő atyám, hogy kinek az érdekében hozták vala a magyarok az 1505-i törvényt?

- Szentigaz, hogy a pozsegai Szapolyaiakért - felelte nagy alázatossággal az örkanonok. - Szapolyai úrék jó előre biztosítani tudták maguknak a magyar koronát, mielőtt még bárkinek a keze kinyult volna utána. Több mint húsz esztendeje ennek. A Szapolyaiak előrelátása valóban a históriát jelenti.

A vajda, hallván a pozsonyi küldött alázatos szavait, gyanakvóbb lett, és ő adá fel a kérdést a kanonoknak:

- Mily erélytelenség tehát egy meglévő törvény biztosítására újabb törvénycsinálókat összehívni? A nemzet aléltan vagy pedig tűzveres szenvedélytől marcangolva áll itt Mohács után. Vajon rá lehet bízni ily kókadtféjű vagy pedig ördögtől megszállott nemzedékre, hogy ítéletet mondjon bölcs atyái törvényei felett? Kinek kell az az országgyűlés, amely amúgy is azt határozandja, amit én parancsolok neki?

A pap arcán alig észrevehető mosoly rejtőzködött el.

- Igaz, legkegyelmesebb vajda, hogy te vagy a leghatalmasabb és leggazdagabb úr Magyarországon, csupán rajtad múlott, hogy eddig királynak nem koronáztattad magadat. Ezt tudja a királyné is.

A páter szavaira Szapolyai János szipogni kezdett a nagy orrával, mintha vadállat-szagot vagy időváltozást érezne a levegőben. Varjúszárnyú ráncok lepték be a homlokát, és kemény tekintettel nézett maga elé. A préház előtt állva beszélt a pappal - jóval magasabb és szélesebb volt vendégénél. A hangját halkította, mint a trombitások a hangszereiket, akik a másnapi csatához való, viharzó kürtjelekel próbálgatják halkán este, a tábortűz előtt:

- Mária királyné - kezdte a vajda, és szemét a páter szemébe kulcsolta -, aki özvegyasszony létére számíthat mindama jóakaratainkra, amely olyan asszonynak dukál, akit férje elhagyott... Mária királyné, aki nagynevű származása miatt, őseire és rokonaira való tekintetből, igényt tarthat a legnagyobb tiszteletünkre, amely mostanában megilletheti a legelső magyar asszonyt, mert császárok és királyok testvére rajta kívül nem él közöttünk... Mária királyné, akit férfias erélyességénél fogva, valamint asszonyban szinte páratlan eszélyességénél fogva, egyetlen férfinak sem lehet magánál alacsonyabbrendűnek venni... Mária királyné, aki szépségénél, asszonyiségánál, szokatlanságánál, idegenszerűségénél fogva könnyen megigézhetett bármely magyar férfit, aki katonai életmódja miatt nem tanulta meg a női igézetek elhárításának a módját... Mária királyné nevemben is összehívhatja Komáromba az országgyűlést.

- Szent Katalin napjára! - mormogta az őrpap.

- Katalin napjára felelt Szapolyai. - Ha ugyan ebben az időben még kedvük van a kemence mellől kimozdulni a magyar uraknak.

- Írásban is megkaphatnám beleegyezését, leghatalmasabb vajda? - kérdezte Gerendi Miklós.

A vajda unottan legyintett:

- Az írás nem sokkal többet jelent a szónál. De történjék minden kívánsága szerint.

A vajda ezután előkiáltotta Zembert, a diákot, és megparancsolta neki, hogy olyan szép levelet írjon, amilyent még életében nem írt. „Sarkantyújuk legyen a betűknek, hogy nótájukat hallani lehessen” - szólt a vajda, és már többé nem is törődött se a pappal, se diákkal, se Borbálával. Végigfeküdt a hárságyon, és oly mélyen kezdett aludni, mint a tej. Az erős, nagy emberek álma volt ez, akik nyeregben vagy asztalra borulva hirtelen elmennek a másvilágra friss erőért, ha mindennapi erejük elhagyogatná őket.

Arra tért magához, hogy a legkedvesebb csapatkapitánya álldogál felette:

- Te vagy az, Gáspár? Holnap útra kelnek a csapatok. Még magam sem tudom ebben a percben, hová megyünk. Nagy még az ország.

II

A vajda éjszakája

Valóban ilyen ember volt Szapolyai János belülről is, mint idegenek vagy hívei előtt magát mutatta?

Annyi bizonyos, hogy mikor a pozsonyi küldöttet végre lóra ültették a diák levelével, amelyet ellátott a vajda harminchárom betűből való névalírásával, a páter elbaktatott a hegyről, ama kétkerekű kocsik nyomán, amelyeken az édes darázsillatot lehelő mustos hordókat szállították - a vajda felkelt a hárságyról, mintha sohasem lett volna álmos. Szent István-fejű ember volt - talán éppen azért növesztette haját, bajszát, szakállát oly prófétássá, mert ő is új utakra akarta vezetni a magyarokat.

Végigment a szőlőn, amelynek esti harmattól fénylő leveleiben egy-egy messzi csillagocska tükröképe mutatkozott. A porhanyós föld már sokkal messzebb volt lába alatt, mint napközben, mintha a föld is elnehezednék estére. A tőkék mellett már sehol emberfia, sem serény guggolásban, sem naplopó heverészésben. A vajda ahhoz a nagy diófához tartott, amelyet még apja ültetett, és amelynek így őszi időben olyan száraz, kopogó hangja volt, mint a lelkiismeretnek.

- No, öreg - szólott a vajda, mintha valamely eleven szolgáját szólítaná meg. - Nem megmondtam kendnek, hogy a királyné hírt ad magáról, amikor a körülötte lévő németek már nem győzik vigasztalással?

Kétlábú, földbe ásott padocska volt a diófa elé a földbe nyomva, még csak arra sem jó, hogy egy borosember kialudja rajta mámorát. Kis pad, ahol üldögélni lehetett, hogy senki ne leshesse az ember gondolatait. A vajdának az esti homályban úgy meg volt hajolva a háta, mintha gond-zsákokat vinne öröltetni a malomba. Kihúzott egy nehéz tölgyfakarót, és arra támaszkodott, amikor elment a magányt keresni, mint mindennap, hogy rendet teremtsen a gondolatai között. Csak a históriából látjuk a végzetszerűséget az eseményekben, ám mikor azok történnek, akkor javában dolgoznak a minden emberben rejtőző malomkövek, amíg a fejet tán a szélvitorlák hajtják.

Szapolyai János egyedülvalóságában a néma padocskára zökkenve, talán itt vallotta be magának először, hogy valami olyan érzelm tartja megszállva Mária királyné irányában, amely érzelm talán már nem is illendő az ő korához. Harminchat esztendő volt. Hadban telt el az élete. Nem ért rá megszerelmesedni. És íme, alighogy letelepedett a padra, olyan különös, szinte alig megmagyarázható dolog történt vele, aminek csak a gyarló szerelmesek szoktak örvendezni. Megszólalt ugyanis a háta mögött a vén diófa.

- Megjöttem Pozsonyból. A királyné naphosszat a Fő térre nyíló ablakban ül, amelynek üres ablakfülkéje van, hogy kényelmesen lehet benne kuporodni. Itt ült a királyné, és vár valakit. Neked tudnod kell, gazdám, hogy kit vár?

A vajda a tenyerébe hajtotta a homlokát. Talán nehezebb is volt a feje, mint máskor, mert ezen a napon többet aludt, mint egyébként szokása volt. Voltak neki ilyen álmokorságai, amikor mindig csak aludni szeretett volna. Néha napokig tartottak ezek az idők; úgy feküdt, mintha meghalt volna. Csak legbizalmasabb emberei, főleg a körülötte lévő asszony-személyek tudták, hogy a vajda mély, eszméletlen álmában is hall minden szót, amit körülötte mondanak. Férfinak ilyenkor nem volt szabad abba a szobába lépni, ahol a vajda aludt. Nyugalanság vett rajta erőt, kezével hadonászni kezdett, arca eltorzult mindaddig, amíg a férfi a szobában tartózkodott. És felébredése után emlékezett a tilos alkalmatlankodóra, és

kegyetlen büntetésben részesítette. Azt hitte, hogy megint ilyen álmokóros idő következik rá, azért nem mert szobában vagy ágyon tartózkodni. Nem, mert amikor életének sorsdöntő órái közelednek, nem adhatja át magát az álomnak, amelyet az ujja hegyétől a hajszálaig kívánt minden porcikája.

- Királyné! Korona! Magyar királyság! - mormogta magában fejét két karjával feltámasztva. Hallotta egyszer, hogy azok az emberek szoktak így az álom ellen küzdeni, akik a megfagyástól félnek. Azonban nem lehet a fagy ellen védekezni. Álomban nem lehet szembeszállni az ellenségekkel. Pedig jóformán mindenki ellenség az országban, aki a hadak utolsó őrszemén túl következik. Sőt, talán a hadakban is vannak olyan kapitányok, akik a cifrázkodó pozsonyi udvar felé kacsingatnak. Hisz már II. Lajos idejében megmutatták a magyarok, hogy sokan húzódnak közülük a koldusszegény, de koronás királyhoz, mint hozzá, a gazdag, hatalmas, hosszúkarú vajdához, akinek hetven váránál több volt lobogó alatt. Csak az egész szegények, a koszosak, a semmire nem jók, az ingyenélők pislogtak Trencsén felé; akinek volt valamije, hivatala vagy pénze, az nyomban Budára igyekezett, a koravén Lajos környezetébe.

- A cifra rongyosok! Most is ott vannak Pozsonyban! Papok, urak, zsidók, és mindent a királynétól várnak, pedig jól tudják, hogy nem tehet semmit a török meg Szapolyai miatt - dörmögte magában a vajda, hogy az álmat minél távolabb tartsa magától. De az megint csak egy lépést tett feléje... Ugyanis megint csak a diófa szólalt meg:

- Kedves gazdám, te is szeretnél Pozsonyban lenni, és dölyfösen ülni a lerongyolódott magyar urak között. Hiába mondd, hogy koldus-barátságukra nincs szükséged. Jólesik a vadásznak, mikor az otthonmaradt kutyák nyelvüket lógatva körülugrándozzák. Jólesik a gazdagnak, amikor alázatosan kunyoráló emberi pillantásokat lát maga körül. Jólesik az irigység, amely a szegények büze, és a gazdag embert betegségében meggyógyítja. Jólesik a gonosz szó, amelyet a gazdag ember háta mögött mondanak el, mert csak a kisujját kell megmozdítania, hogy nyomban bosszút állhasson érte. Szeretnél te, kedves gazdám, a koldus pozsonyi magyarok között a saját konyháról, a saját társzekeredről enni, már csak azért is, hogy megszámolhassad, hányan jönnek el hozzád a királyné sovány ebédje után nyalakodásra.

A vajda félfüllel, mintha vízbemerült volna, hallgatta a diófa szavait, a feje mázsányi nehézséggel a mellére zuhant, de még volt annyi ereje, hogy felemelje az álmokór szörnyű fojtogatása elől. És most valóban eleven embert látott maga előtt a csillagsugáros őszi éjszakában.

- Ki vagy? Hogy mertél zavarni? - ordított fel a vajda, mintha kiragadta volna magát az álom örvényéből. Ráismert hangjára, a bömbölőre, amellyel keresztül szokott menni embereken, állatokon, sőt még az égi viharokon is, amikor elfogta az örülethez hasonlatos, féktelen indulat.

A rövid, vastag tör, amely oldalán függött, még csak annyi hangot sem adott, mint a hal, amely kidugja fejét a vízből: csak villant kapás közben a sötétben, a vajda bal karját előre-feszítve, vállig emelt jobbával dőfésre indult az éji látogató ellen. Bizony annak legfőbb ideje volt hátraugrani, és megszólalni nyavalyás hangon:

- Vingárti Horvát Gábor vagyok, nagyjóúram étékfogója, akit Pozsonyba küldött vala.

A vajda nagy mellkasa még fújtatott, mint ahogy a vihart hallja az ember elmenni a fák felett, de a két nagy, kerek szem már elveszítette előbbeni kavargó, konok színét, és lassan látható lett a sötétben, mint a fekete bivaly.

- Horvát - mormogta a vajda, és bal kezét kinyújtva, megragadta a jövevény mellén a ruhát, közelebb vonván magához -, igen, ezt a posztót ismerem, ebből szoktam a ruháitokat varratni.

Az álmokóros tapintása hamarabb működik, mint a szeme. Álmában is megismerte Szapolyai János az ő posztóját, amelyet gácsi birtokán szövettett a cselédeknek.

- Hm, ott is, a királyné körül is ilyen jóra való posztóban járnak az étkefogók? - kérdezte a vajda, mintha csak magától, mert feleletet nem várt a cselédjétől. Álmában is csak parancsolni szokott.

A jobb kezéből lassan leeresztette a tört maga mellé a padra, mint valami kis vadállatot, amely egyedül neki engedelmeskedik. A tör olyan hangot adott a diófán, mint az ezüstkereszt a holtak koporsóján. A vajda megint csak felriadt a hangra, mintha még mindig nem tért volna vissza másvilági álmából.

- Ki zörög itt? Kinek nem kedves az élete? Mondd, te szakács, ki árulta el, hogy itt vagyok? Ki kémkedik utánam?

A megnyavalyásodott étkefogó falevél hangon felelt:

- Nagyjóúramnak a lábnyomai, amelyeket besugároztak a csillagok, mutatták meg, hogy merre kell mennem a pozsonyi üzenetekkel.

- Pozsony? Milyen messzire van ide! Mit üzenhetnek nekem onnan?

- A legelső asszony, aki ebben az országban van, kérdezte nagyjóúramtól, hogy egészsége, étvágya, békessége milyen szokott lenni közönségesen, és én felelek a kérdésekre.

A vajda megint csak megrázta az ujjast, amelybe vingárti Horvát Gáspár volt bújtatva.

- Te tésztametelő, te hagymatisztogató, te mosogatólé, minden egyes hazug szavadért megmerítették a Tiszában, mégpedig ott, ahol az örvény táncol.

Az étkefogó a maga világi eszével azt gondolta magában, hogy a vajdának rossz emésztése volt, valami olyan ételt adtak elébe, amiből nem szívesen evett, holott közönségesen a bundabőrre tálalt kecsketokányt is jóízűen megeszi, mert a vajda falánk természetű volt, mindaddig szokott enni, amíg gyomra meg nem fájdult.

- Talán hal volt ebédre? Ezek az asszonyszemélyek nem is tudják, hogy miként kell jól főzni a halat. Még ha tudnának is valamit a dologhoz, bennfelejtik a hólyagját. Ha eddig is nem értettem volna a halfőzés tudományát, most Pozsonyban való időzésem alatt bőven megtanulhattam, mert a királyné öfelsége konyháján mindennap volt hal, hogy már a lábszíz-kemény vadkoca-combnak is inkább örvendeztek az urak, mint az aldunai ikrás tokoknak, amelyeket a török hajósok úztek fel a pozsonyi Dunára.

A vajda megint érezte az álomkór bénult szelét, de minden erejét összeszedve, rázogatta az előtte álló embert, mint valami csengettyűt. Amíg ez itt van, addig nem szabad erőt vennie rajta betegségének, nehogy annak országszerte híre terjedjen. Az étkefogó a rázogatást biztátságnak vette, és vezekelve, pergő szóval beszélt:

- Igaz, hogy több időt töltöttem Pozsonyban, mint amennyit nagyjóúram engedélyezett, de ha már ott vagyok, legalább megtanulom a királyné konyhájának a titkát, hogy mit esznek azon a magyar urak, hogy még a közeli Ventur utcai bormérésbe se látogatnak el, pedig ott minden időben kapható vadkanfő-kocsonya is, amelynek készítményét néhány év előtt éppen a tudós és gazdag Wolsey főtisztelendő úr találta ki Angliában, amiért bíbornoki kalapot küldött neki a pápa öszentsége.

- Te moslák-gyűjtő - kiáltott félálmban a vajda, mert minden szót megértett, csak földi erői elhagyták vala, hogy pontosan válaszolhasson. Csillagsugáros égboltozat alatt himbálózott, mint a félhold, amely ekkor volt kelőben, és a földről utána kiabált valami szőlőpásztor: ilyenformán hallotta a szavakat. Csak eszébe jutna valamely igen nagy gorombaság, amellyel az étkefogó kérdéseit végleg elhallgattatná! Az pedig elmondott mindent, amit a hosszú útban kigondolt gazdája mulattatására.

- Mondom, ha már itt vagyok a halkirályné házában, ahol mindennap azon török a fejüket a szakácsok, hogyan készítsék el a másnapi halakat, hogy azok unalmassá ne váljanak, legalább megtanulom a titkukat. Tanultam a halsütést sósvízben, ahogyan a harcsákat szokás, mikor még elevenen kerülnek az üstbe, és a farkukkal olyan pofonokat osztogatnak jobbra-balra, hogy még a királyné őfelsége is póruljárt, mikor egy gyermeknagyságú harcsát a halászok az üstbe szorítottak. Megnéztem, hogyan fogja Bosnyák Mátyás, a megboldogult király kedves szakácsa a fakalapácsot, amellyel a pisztrángokat, potykákat verdesi fejbe, mielőtt kékre forrázná őket. Sütöttünk halat vajban, különösen a kisebb fajtákat, és rántottunk halakat a granadai császár olajában, persze olyan forrón, hogy a szemünk szikrázott. A királyné csak rostonsütve szerette a halakat, itt aztán nyitva kellett tartani a szemünket, hogy a hal el ne törjön a forgatásban, mert megkívánta, hogy bevágyjuk a halat több darabon, hogy az jól átsüljön.

- Kettős rostély kell, te világtalan - kiáltott fel az erdélyi vajda, és megint csak megrázta az étékfogót, mint a visszatéretegető szél a madárijesztőt.

- Most már megtanultam Pozsonyban, őfelsége udvarában, de addig bizony nem nagyon tudtam, hogyan kell a rostonsült halat egydarabban megtartani. Csináltunk a halakhoz savanyú lét, fehér borsos lét, vörös borsos lét, mézes lét, mártásokat, amilyeneknek az elkészítési módját nem tudják, csak Pozsonyban és Ferenc francia király udvarában.

- Ferenc király! - kiáltott Szapolyai.

Az étékfogót azonban már nem lehetett megállítani a maga mesterségének, művészetének, hivatásának a magasztalásában.

- Ha nagyjóuram egész Európát bejárta volna velem, hogy tanuljam meg mindazokat az ételeket, amelyektől a királyok hosszúéletűek szoktak lenni, akkor sem tanulhattam volna többet, mint a pozsonyi udvarnál, ahol csak egy szegény, özvegy királyné éldegél, de konyháját nem lehet hasonlítani még a leggazdagabb magyar asszonyéhoz sem, az esztergomi özvegy Perényinééhez sem. Keveset főznek, mert az a mondás járja, hogy kevés, de finom étellel inkább jól lehet lakni, mint itt a Tiszántúl a nagy kondérokban főzött ételektől, amelyek úgy megfájdítják a gyomrot, mintha ólomördögök telepedtek volna belé. Arrafelé hideg idő járt, és a dunai nádasokból apró, fekete csíkokat hoztak a halászok a vékony jégkéreg alól. Káposztalevesbe főztük meg, ha megengedi kegyelmed.

- A tiszai csík a legjobb, te tyúkketrecfejű - mormogta megint az a másvilági hang a mellre eresztett oroszlánföből. - És az is csak újesztendőben, amikor olyan vastag a jég a kiöntésekben, hogy fejszével kell felvágni.

Az étékfogó folytatta:

- Hát csak egy-két darab csík jutott mindenkinek a tányérjába, de az urak mind megnyalták tőle a bajuszukat. Úgy váraljai Horváth János uram, aki a mohácsi csatában elesett Pálóczy Antal pesti házát örökölte - a királyné akaratából. Szentmihályi Thuróczy Miklós kiváltképpen lelkesedett a királyné kegyeiért, mert ökelme nemcsak a csíklevest mérte nagykanállal, hanem a királyné jóságát is. Addig ingott-lengett a pozsonyi udvarban, amíg Mária királyné kiadta neki az írást, hogy a Mohácsnál maradott Zoby Mihály földi javai Thuróczyra szállnak, bár özvegy Zobyiné erősen csapkodta a végrendelkezést, amelyet a háborúba ment férje az ő javára diktált tollba valami fejevári kanonoknak. De hát beszélhet Zobyiné, öregasszony már, és mégiscsak apró gyermekei vannak.

Az álomkóros csak egy kapaszkodó mozdulatot tett a beszélő felé, és aztán karja lehanyatlott, mintha nyíllövés érte volna.

- Saly János és Nádasdy hatezer tallért vittek el a királyné Bornemisszára bízott pénzéből - persze, hogy valami nagy furfangossággal vették ki az öregtől a pénzt, de a királynénak egy fillért sem adtak. A királyné mégis megbocsátott nekik, sőt Nádasdy Tamást beajánlotta bátyja, Ferdinánd bécsi udvarába. Mindenki jól járt, aki a királynéhoz hűséges maradt. Oláh Miklósból győri kanonok, Egrősy Lőrincből bácsi nagyprépost lett. Osztogatják most Pozsonyban azoknak a papoknak a stallumait, akik a maguk vagy mások ügyetlensége folytán meghaltak a mohácsi mezőn. Ott vannak mind a németek Lamberg János vezetésével. De már környékezik nagyjóúram kancellárját, Werbőczy uramat is. Legalábbis Batthyány, a királyné bizalmasa már sűrű levelezésben áll vele.

- Werbőczy - üvöltött fel az erdélyi vajda, és az álmoság úgy eltűnt nagy testéből, mintha valamely olyan vadállati sebet kapott volna, amelytől nyomban támadásra kell vala indulnia.²

- A királyné nagyon erélyes, és mindenkit megkönyékez vagy szép szóval, vagy írásban adott ígérettel - felelt most elgondolkozva vingárti Horvát Gáspár, mintha a maga szakadt csizmáihoz intézné a szavakat. - Bolondok volnának a magyar urak, akik Mohácsnál tán legnagyobb-részt csak a pusztá életüket mentették meg, ha nem hallgatnának a királyné bőséges ígéreteire. Már a janitorságért is versenyeznek, de azt mégis egy német csípte el az orruk elől, bizonyos Gratelza, aki ajtónálló volt Ferdinándnál.

- Bánom is én a németeket - felelt a vajda hatalmas tüsszenésbe kezdve, talán harmincszor is tüsszentett egymás után, ami azt jelentette, hogy most már véglegesen elmúlt róla a lelkettestet leigázó álmokór. - Arról beszélj, hogy mit üzent nekem a királyné abban a bizonyos ügyben?

Az étkefogó a hajában kaparászott, félszemmel azt a háromélű tört nézte, amely még mindig ott feküdt Szapolyai mellett a diófapadkán, aztán két lépésnyire hátrált.

- Melyik ügyről volna szó, nagyjóúram? Az országgyűlés összehívása immár megtörténik. Sopron, amelyet Pozsony közelsége miatt szerettünk volna megnyerni a magunkénak, immár letette a hűségesküt a királyné kezébe, a királynénak nincs semmi kifogása az ellen, hogy ha az erdélyi vajda, mint a legnagyobb úr, aki a király halála után életben maradt, a maga költségére temetteti el Lajos király feltalált holttetemét...

A vajda most már visszanyerte régi ravasz nyugalma, és csak féloldalról nézegetett vingárti Horvátra, mint valami kezeügyébe jutott rókára. Igaz, hogy a róka néha elrágja a lábát, hogy megmenekülhessen a csapóvasból, de az étkefogó nem tartozott eme mindenre elszánt rókák közé.

- Csak törd tovább a fejedet - szólott a vajda unott hanghordozással -, mit is kérdeztem még a királynétól?

- Nemigen emlékszem én mindenre, mert a vége felé megérkezett egy komáromi halász, aki a csuka különböző készítési módjaira tanította meg a pozsonyi udvart - ha már a szegény királyné kénytelen halpecsenyén élni - felelt az étkefogó, és ügyeskedve legalább még egy lépésnyit hátrált. - Főztünk csukát diós olajjal és töltve.

- Hát még? - kérdezte bogarászó hangon a vajda.

Vingárti Horvát homlokáról patakokban folyt a verejték. Hogyan is főzték meg a csukát a pozsonyi udvarban? A vajda jóindulatú arcot mutatott, mintha nem érdekelnék őt egyéb dolgok, mint a pozsonyi csukák, de az étkefogó már tapasztalatból ismerte gazdája jóindulatát.

² Werbőczy (Kerepeczy) atyafia is volt Szapolyainak (*Krúdy jegyzete*)

Elszántan és lassú hangon kezdett beszélni, mint azok a szerencsétlen emberek, akik útközben boszorkányok vagy kísértetek karmai közé keverednek, akiknek mindenképpen időt kell nyerniök az éjfél utáni kakaskukorékolásig.

- Egy őszi délután, amikor éppen a pozsonyiak borának átvételénél akartam segédkezni, egyszer csak integet messziről Schlick kapitány, aki most a királyné testőrségének a kapitánya, hogy jönnék elő a pincéből, egyéb dolgom is akadt a borfejtésnél, a királyné levelet kapott Bécsből, Ferdinánd bátyjától, éppen abban a bizonyos ügyben, amely végett én most Pozsonyban a nyakamat töröm. Rendbehoztam magam, mint amennyire az itteni udvari ceremóniák megkövetelik, és a királyné elébe járultam. A királyné gyászruhájában bizony nagyon sovány és sápadt volt. Olyan halkan ejtegette a szavakat, mintha egy olyan imakönyvből olvasott volna, amely először került kezébe.

- Azt mond a királyné, hogy igen nagy becsületnek és álma teljesülésének tartja nagyjóuram hozzáintézett kérését, mert szívbeli vágyakozása özvegysége óta benne van. Mond a királyné, hogy nagyjóuramat már a bölcsőben felemelte édesatyja, István nádor, és csak gyermekmaggasságban tartván, így szólott: „Volnál, fiam, csak ekkora, most magyar királynak tennélek.” És nagyjóuram anyja is mindennap azzal végzé imádkozását, hogy bár látná fiát már a magyar trónuson. Mond a királyné, hogy nem csodálkozik e szülői nevelés után, hogy nagyjóuram magát trónkövetelőnek tekinti. Apai örökségében kapott hetvenkét várat a hozzávaló jószágokkal, kincsei felmérhetetlenek...

- Hát az 1505-i rákosi országgyűlés határozata? Arról nem tud a királyné? - kérdezte még mindig egykedvűen a vajda.

- A királyné mindent tud, mert a pozsonyi éhenkórászoknak van gondjuk arra, hogy mindenre kitanítsák - folytatta az étékfogó azzal a csendes rezignációval, amely erőt szokott venni az igazmondó emberen, amikor meggyőződése szerint hiábavaló dolgokról beszél. - Azt mond a királyné, hogy bár tudja, mily emberfeletti segedelmet találna nagyjóuramnak a karjában, amely a Kárpátoktól a Kárpátokig ér, megpróbálkozik a maga szegényes, asszonyos, talán éppen azért is ügyefogyott módján segíteni akarni a rettentő helyzeten, amelybe kora ifjúságába került. Ő érez magában annyi erőt, hogy tiszteletben tartson bizonyos szerződéseket, amelyeket ősei kötöttek a régi magyar királyokkal.

- Magyar királyok? A Jagellók? - kérdezte alig hallhatólag a vajda, mint egy ugrásra készülő oroszlán, amely elhallgat a támadás előtt.

Az étékfogó nyavalyásan folytatta:

- Ferdinánd, Mária bátyja, aki magyar királynak van kiszemelve, ezt a levelet intézte a pozsonyi udvarhoz - volt időm megtanulni: „Mi, a néhai fenséges Ulászló magyar és csehországi király veje, azon szerződések erejével, amelyek egykori szépatyánk, felséges Friedrich római császár és a boldogult Mátyás magyar király - majd ugyanazon Friedrich meg ennek fia, Miksa, a mi tisztelt nagyatyánk és az említett Ulászló között köttettek... mindezek felett pedig fenséges kedves hitvesünk, a már nevezett Ulászló királynak természetes leánya s azon Lajos királynak testvérnénje, mind isteni és emberi, mind a származási jognál fogva is, mely őt, mint született királyasszonyt és természetes örökösöt illeti...”

- Mindezek legfeljebb azokat a németeket érdekelhetik, akik a pozsonyi udvarban a koncot lesik a királyné konyháján - felelt még mindig nagyon csendesesen a vajda -, német párt, az lehet kíváncsi Ferdinánd király leveleire.

- Nincs kétség benne, miszerint Magyarországot és a kereszténységet a császári ház sikeresebben védheti meg, mint bármely más fejedelem.

- Azt mondd meg, te kukta, hogy mit üzent Mária ama kérésemre, hogy feleségem legyen? - kérdezte most Szapolyai.

- Szó szerint ezt üzente: „Bátyám, Ferdinánd, minap Hainburgban már megesküdtök, hogy élni-halni kész ezen ország birtokáért, én pedig testvérem árulója nem akarok lenni soha; inkább apácák közé állok, vagy koldulni megyek, semhogy azt tegyem.”

Az étékfogó elmondá a könyörtelen szavakat a kérőnek, amely szavakat az láthatólag egykedvű közönnyel hallgatott végig.

- Nem beszélt betegségeről a meddő kis zsarnok, aki még gyermekének sem akart életet adni, nehogy valakivel meg kelljen osztania kenyérdarabját? Nem mondta most is, mint eddigi követeimnek, Ferenc deáknak és a többieknek, hogy nem akar betegápoló lenni az erdélyi vajda mellett, aki nála több, mint tíz esztendővel öregebb? Nem mondta, szívéből csak a hazájabeli férfiakat szereti? A németeket, akik kandúrnyavalygással járnak körülötte, és hazudnak a szája íze szerint? Mondd nekem, régi, jó szolgám, nem mondá Mária királyné, hogy azért utasítja vissza közeledésemet, mert nyavalyatörős vagyok?

- Nem mondta - felelt feszült csendben az étékfogó.

- Azért mégis országgyűlést hirdetek Székesfehérvárra. Az én országgyűlésemet, amely megelőzi a királynéét. November elején gyülekezik a királyválasztó országgyűlés; Mária királyné azután elmehet apácának - kiáltotta most a régi erőszakos, bosszúálló hangján az erdélyi vajda, ahogyan a megsebesült medve ordít a vadászra. - Hozzátok a fáklyákat és muzsikásokat, az álom elment szememből.

III

A pozsonyi kifli

Mária Pozsonyban többet varrt, mint valaha is életében.

A varrotű és az olló foglalta le a „legszebb kezek” tennivalóját, amely kezek idáig bátor sólymokat vagy jó kutyákat simogattak. Többet varrt a királyné, mint amikor a menyasszonyi kelengyét állítgatta össze. Többet varrt, mint Budán, midőn az anyósa, De Foix Anna után maradt fehéreneműeket átvette, persze olyan állapotban, amilyenben egy csaknem húsz esztendő előtt elhunyt asszony fehéreneműi lehetnek. A királyné most is ruhát varrt, mégpedig férfikabátokat, hosszú köpenyeket, bő köntösöket, amelyek a nyaktól a lábbig betakarnak még olyan embert is, akinek egyébként más ruhája nem volna. Az olló, az asszonyok eme régi barátnője szétbontotta azokat a ritka szép ruhákat, amelyeket az innsbrucki apácakolostorban, a mindenféleképpen megvasalt szekrényekben az apácák gyűjtöttek Mária királyné részére, miután gyermekkorában Lajos király menyasszonya lett. Mióta a trautmansdorfi erdőségben ama nagy hársfa alatt megtörtént a találkozás Ulászló és Miksa császár között, akik egymásközt elintézték a két gyermeknek az ügyét, az innsbrucki apácák gyűjteni kezdték a jövődöbéli királyné kelengyét. A vásznakot, amelyeket végekben vettek meg a nyugat felől jövő kereskedőktől, mert azok inkább értik vala a finom gyolcs készítésének a módját, mint a Lengyelország felől jöttek, amerre a takácsok inkább a vásznak tartósságára, mint finomságára ügyelnek. A flandriai posztókat, amelyeket Mária Brüsszelben lakó rokonai küldözgettek, ugyancsak országjáró nagy szekerekkel, amelyeket a dologtalanságtól elálmósodott katonák kísérnek végig Közép-Európán. A génuai bársonyokat, amelyek úgy szikráznak, mint csillagfénynél a tengeröböl, amelyeket az olaszoktól széles hátú, munkabíró lovaikért kapnak cserébe a németalföldiek. És az ugyancsak lovakért cserélt orosz cobolyokat, medvebőröket is gyűjtötték a jövődöbéli királynénak az innsbrucki apácák, mert hiszen ez a dolog volt rájuk parancsolva a menyasszony nagyapja, Miksa római császár által. Ezenközben a vasalt ládák, természetesen, megteltek a legfinomabb csipkével is, Németalföld kincseivel, mert a herceg-laki rokonság olyan jól öltözött királynét akart küldeni a magyaroknak, amilyen királynéjuk még nem volt.

Hát most ezek a tíz esztendeje gyűjtött posztók, bársonyok, állatbőrök, sőt selymek kerültek elő, amelyek már valaha Linzből Budára hajórakományszámra megtették az utat, amikor Mária Lajoshoz férjhez ment, és együtt jöttek el Máriával a budai palotából, amikor Máriának a mohácsi hírek hallatára Pozsonyba kellett menekülnie. Mindentudó asszonynak nem kell magyarázni, hogy az ilyen régen őrzött ruhaneműek mennyire hozzánőnek a szívhez, de talán még a férfiember is megértheti, hogy lelki felindulás nélkül nem lehet elővenni egy vég vásznat, amely tíz esztendeig feküdt ugyanazon a helyen a vasalt ládában.

És Mária Pozsonyban, a főtéren, amikor beköltözött vala ama ódon, ablakfaragványos, de igen nyikorgó ajtókkal felszerelt egyemeletes házba, amelyet Fischer, a pozsonyi főbíró kijelölt részére (miután a régi pozsonyi királyi palotát nem lehetett elvenni a bennlakó morva és ausztriai idegenektől) az ódon ház első emeletén varróműhelyt rendezett be, és habozás nélkül elővette a posztókat és vásznakot, amikor a pozsonyi főtéren, erdőből tört fagallyakra támaszkodó, bizonytalankodva tévelygő, sántikáló, a végletekig lerongyolódott ruházatú zarándokokat látott közeledni, akik félénken kérdezték meg a téren ácsorgó tábori strázsát, hogy merre is lakna Magyarország királynéja. A strázsa a háta mögé bökött az emeletes házra.

- Die hunger Könige wunt dort. (A magyar királyné ott lakik.)

A királyné az ablakában állva, néha felismert az elvadult, elembertelenedett, megkövült arcvonások között arcokat, amelyeket valaha más alakban látott maga előtt. Olyan felismerés volt ez, mint holtakat viszontlátni, akik hónapok óta a föld alatt feküdtek; vízbefulladtakkal, elégettekkkel találkozni.

- Ennek a Brodaricsnak, a szerémi püspöknek kell lenni! - kiáltott fel Mária királyné főtéri ablakában, amikor egy derékig szakállas erdei remete ballagott végig a főtéren, és tarisznyájából kökényt majszolt. A strázsza az erdei remetének megmutatta a királyné házához vezető utat, és Mária nem csodálkozott, amikor a mindig körülötte lévő Logus Tamás jelentette:

- No, megérkezett Brodarics uram is a bakonyi haramiák fogságából.

- Láttam őkegyelmét. Egy szál papucs meg egy koldusköpenyeg a ruházata - felelt sóhajtván a királyné, és már keresett is megfelelő asszonyi ruhaneműt, amelyet majd átalakítva (az asszonyok akkor is értettek az ilyesmihez) férfiasá lehet tenni. Ebédnél, ahol a püspök úr az őt megillető helyet foglalta el (másodiknak az asztalfőtől), már mintha a szakálla sem lett volna olyan bozontos, mint az erdei manóké. Hűségesen elmondta, hogy mit látott a mohácsi csatán, ötödik helyen harcolván királyától, amire a királyné hirtelen felindulással asztalt bontott, hogy az ebédelők csak hirtelen való felállással és föhajtással alig tudtak tőle elbúcsúzni. A sánta nádorispán rá is prüszkölt a szerémi püspökre:

- Szentatyám, akasztott ember házában nem szokás kötélről beszélni. Mi már mindennap meghallgattuk eddig a csata történetét.

- Én meg nem akadtam olyanra a haramiák között, aki elhitte volna. Magukhoz hasonlóknak mondják a bitangok a mohácsi hősokeket - vágott vissza a püspök, mert hisz tudnivaló volt, hogy azok az urak, akik Máriát Pozsonyba kísérték, nem voltak Lajos királlyal a csatában.

Persze, hogy a szerémi püspök után feltűnedeztek más rongyos emberek is, akik eleinte félénken nyomakodtak be a városba, majd mikor észrevették, hogy itt senki sem bántja őket, sőt helyet kapnak a királyné asztalánál, hangosan kezdtek beszélni. A mindennap érkező jövevények láttára csak Mária királyné és Logus Tamás, a humanista nem vesztette el a fejét. Mária nyomban varrnivalót adott annak a tucatnyi pozsonyi polgárlánynak, aki most udvartartásában volt, miután a vele nevedett budai frájait Esztergomban feltartóztatták Orbánc várkapitány huszárjai. Még Logus Tamás, akinek bármely európai udvarnál szíves fogadtatása lett volna a tudományossága miatt, egykedvűen legyintgetett:

- Mindig ilyenek voltak a magyarok, amikor bajba jutottak. Nyomban hűségesek lettek a királyukhoz. Már András királyt is szeretni kezdték, amikor attól féltek, hogy az adósságai miatt menekül a Szentföldre, dehogyis eresztették volna egyedül hosszú útjára. Ugyanezt tették Béla királyukkal, amikor az nem akart visszajönni a tengermellékről a félig tatárrá lett országba. Most Máriában van minden bizodalomuk, mert azt hiszik, hogy a külföldi atyafiak majd adnak némi gubát az ország talpraállításához. Akik Pozsony felé veszik a célt, azoknak nincs egy lyukas tallér a zsebükben, innen akarnak vinni.

Így bölcselkedett a humanista, és ámbátor gyermekkora óta nevelője volt a királynénak - még az álomországba merült brüggei Herceglakban -, Mária nemigen hallgatott a bölcs ember prédikációira. Sőt, néha méltatlankodva felelt:

- Csak nem azt akarja, főtisztelendő atyám, hogy mezítlábas és rongyos emberek királynéja legyek?

Szólt a királyné, és tovább felruházta, pártolta, magához vette azokat, akik azzal a hírrel jöttek, hogy Mohácsnál a király oldalán harcoltak.

- A negyede se volt ott a huncfutoknak - káromkodott magában az öreg humanista, és össze járván az idő, elment hordókat olvasni a pozsonyi bíróval.

S így nem is lehetett tanúja Logus Tamás főtisztelendő úr ama aranypirosba öltözött hétköznapnak, amikor a Szent Márton-torony harangjai megkondultak, mintha valami ünnepély készülődne a városban. A toronyablakból azonban hatalmas lobogót tűztek ki, amelybe nyomban úgy belekapaszkodott a szél, mint a csatamén sörényébe. A toronyőrök a zászlóval a napnyugat felé mutattak. Arról kellett valakinek közelegni, akinek a pozsonyiak általában jobban megörültek az eddigi kenyérpusztító vándorlónál.

Valóban úriember lovagolt be a város nyugati kapuján: a Markaláb gróf, amint a köznép nevezte, másnéven Brandenburgi György örgróf, akinek jövetele mindenütt örömet jelentett. Az örgróf az élet ura volt, mint Logus Tamás, a simanyelvű humanista elnevezte, aki kedvenceinek tudott szép neveket is adni. Ugyanezért bizonyára nagyon fogja sajnálni majd a humanista, hogy nem foglalhatott helyet ott a főtéri ablakban, amikor válogatott csapatával a Markaláb a piacra lovagolt. Úgy ragyogtak ezek a vitézek, mintha egyenesen Granadából vagy Ferenc francia király csapatából jöttek volna, ahol akkoriban kezdték a karusszeleket, a fegyvertáncokat és a legnemesebb lovagjátékokat kultiválni az eddigi nyaktörő viadalok helyett. Pedig nem jöttek olyan messziről Markalábék, csak innen a morva határszélről, ahol állomást tartottak, miután Lajos király segítségére, a mohácsi csatába már úgysem mehettek volna. Eljöttek tehát az özvegy királyné támogatására.

Csak azt a tizenhatmarkos csatamént kellett megnézni, amelyről a Brandenburgi leugrott a pozsonyi főtéren, hogy az embernek mindjárt több bizalma legyen a jövőhöz. A mén patkójával csaknem kikaparta az évszázad óta földbehelyezett követ, és a Brandenburgi leugorván róla, a kantárt szabadon a paripa nyakába vetette, úgysem fog elmenni az, amíg ő vissza nem tér.

Kihez lehetne hasonlítani a Brandenburgit, amikor násznagy-léptekkel végiment vala a piactéren, bársonyköpenyege az aranyhímzése miatt akár oltárterítő is lehetett volna egy kisebb apátság templomában, nyakában háromszoros vastag aranylánc, amely kinyújtva bizonyára hosszabb lehetett egy ölnél; valamely csodálatos rendjelet az inge felett viselt, amely messzire vakított. Fekete bársonybarettyén ugyancsak aranylánc volt, míg kezén hófehér kesztyűk, mintha még sohasem fogott volna kezét olyan emberrel, akiről szenny tapadt volna a kesztyűjéhez.

Ábrázatáról tehát bizvást azt lehet mondani, hogy álma lehetett volna minden lovagi kornak. Igen, minden bizonnal ilyenek szerettek volna lenni azok az urak, akik ebben a korban is a lovagságról álmodoztak.

És a tünemény közelebről sem vesztett jelentőségéből, mint a hamis kövek szokták, ha azokat bővebb vizsgálódás alá vesszük. Brandenburgi már elmúlt ötvenesztendő, könnyedén átlépett azon a mezsgyén, ahol a legszebb lovagokra is az az öregember szokott várakozni dióverő botjával, amellyel kikergeti az ifjúságot a különböző testrészekből, ragyáserdőt bocsát a sima arcokra, megkoptatja a hajak fényét. Brandenburgi ama boldog emberek közé tartozott, akik észre sem veszik ötvenedik születésnapjukat. Csak átmennek rajta, és másnap nyújtózkodnak:

- Ejnye, be bolond álmom volt az éjszaka - mondják ásítózva.

Széles arca volt, mint egy katonának, aki sebhelyet és vidámságot egyformán az arcán visel. Ez az arc bajusztalan és szakálltalan volt, mert a lovagrendekben akkoriban jött divatba, hogy némelyek sima arccal különböztetik meg magukat. Ámde kétoldalt hatalmas oldalszakáll, mint valami kerítés zárta be az arcot: sűrű és fekete, mint a vadkan sörtéje.

(Aki manapság nézegeti az arcképet, amelyet a porosz királyi képtárban őriznek az egykori gavallérról, az talán felkiált magában, ejnye, be jó komornyik pofa Markaláb, emberemlékezet óta ilyenformák az inasok az udvarokban. Így lehetne lovászlegény is ökelme, ha éppen ilyen volna a sora.)

Most megszólaltak a piacon a kürtök. Mária egy hónapja nem hallott kúrthangot, és ez bármely csekélységnek látszik, hiányzott az életéből. Megdobogott a szíve, mert a Markaláb ugyanazokat a kürtjeleket fúvatta, mint visegrádi vadászatokon - a boldog időkben. Az urak jönnek a hajtásból visszafelé, és úgy veszik körül a királynét, mint a csillagok a holdat. És a Salamon király tornyának udvarán hirtelen tekergőzni kezdtek az oda kihúzott rétestészták, egyikben sem támadt lyuk.

Már nyitották is a kaput Markaláb előtt. Szíjrajáró sarkantyúi, amelynek vigasztaló hangjait annyiszor hallották a királyok a budai palotában, mikor a magyar urak szemrehányásaitól meggyötörtetve a vár valamelyik kisebb szobájában, mint szepegő gyermekek egymás mellé bújtak, és azon törték a fejüket, hova, merre szökjenek el a teljes bizonyossággal kopogtató hitelezők elől - Brandenburgi gárdakapitány megjelenése mindig változást, sőt kellemes változást jelentett.

Vajon így történne mostani megjelenésekor is?

Brandenburgi György olyan szabályszerűen hajtott térdet Mária királyné előtt, mintha még mindig Miksa császár uralkodna a közeli Bécsben. A spanyol etikett meghódította az egész világot.

- Felség, én még mindig a régi Brandenburgi vagyok.

- Brandenburgi! Ha kis csikó vagy bikaborjú jönne elébem e néven: vajon nem olyan szívesen látnám-e, mint boldogult férjemnek és nekem legjobb barátomat? Amint nem felejtettél el minket, Brandenburgi, azonképpen nem múltál el emlékezetünkől te sem.

Brandenburgi még mindig nem változtatott térdeplő helyzetén. Ő azt úgy tanulta, hogy térdepléséből csak a királyné oldhatja fel.

- Vajon szükség lesz-e itt reám, ahol a házban, az ebédlőn áthaladva, ugyanazokat a magyar urakat látom a pozsonyi pintek mellett, akik egykor Budán Medved váramra és házamra pályáztak, végül pedig csak azzal elégedtek meg, ha engem a budai palotájából eltávolít a király? Vajon mily sorsa lehet itt az öreg katonának, aki egyesülésük óta egyforma hűséggel szolgálta a Habsburg- és Jagello-címert?

- A két címerből most már csak az egyik maradt meg - felelt a királyné, aki szerette a csipkézett szavakat, ha akadt valakije, aki azokra hasonló választ adott. - A Jagello-címer Magyarországon végleg az enyészeté lett, mint azt a magyar urak annyiszor kívánták a maguk Istenétől. Felállítanak a templom falában egy kőcímet, és azzal befejeződik a történelemnek egy része. Nemsokára csak mi, akik jól ismertük ezt a címet, tudjuk majd, hogy Magyarország története fekszik ott eltemetve.

- És a Habsburg-címer, amely nyugatról közeledik kelet felé, hogy minden természeti törvény ellenére itt majd felragyogjon, mint a kelő nap?

- Állj fel, Brandenburgi, eléggé kifejezted már jóindulatodat a mindenkitől elhagyatott szegény özvegyasszony iránt - kiáltott a királyné, hirtelen csattintva a két tenyerével, mint akinek tetszik Markaláb beszéde.

A tenyércsattantást azonban nyilván félreértették a szomszédos szobában, mert az ajtó felnyílt egy nagy sinkorán-eb kapaszkodása révén, és egy csomó kutya tódult a szobába. Volt közöttük vadászkutya, öleb és agárfajta.

- Az uram kutyái, amelyeket gondjaimra bízott, mielőtt a csatába elindult volna - mond Mária, és ritkán elérzékenyülő szeme most könnybe borult. Csak arra mosolyodott el, amikor egy-némelyik vénebb vadászeb körülszaglászván az örgróf csizmáját, hirtelen a nyakába vetette magát a díszes férfiúnak.

- Lám, a kutya sem felejt el azt, aki őt szerette. Hogyan felejtethné tehát a magyar királyné az ő hívét?

Markaláb nagyon jól ismerte Máriát, hosszú udvari szolgálata alatt tisztába jöhetett azzal, hogy a királyné a szavaknak mily kincseivel rendelkezik.

- Werbőczy! - kiáltott rá gyermekes gügyögéssel arra a vén vizslára, amely a Markalábot elsőnek felismerte. A vizsla valamely vadászat emlékére suttymban sántított. A kutya úrnőjéhez szaladt, és lába elé heveredve, kerek, sárga, öröms szemével onnan nézegette a Markalábot, aki a maga módja szerint akkor kezdett barátságot kötni a többi ismeretlen ebekkel is.

- A Habsburg-címer! - folytatta Brandenburgi, és kutyaidomító módjára megcsavarta egy medvefogó ebnek a fülét, hogy majd sohase felejtse el őt a fájdalomtól és örömtől. - Amerre jöttünk a haddal a morva határon, majd a Duna-völgyében, takaros kis falvakkal találkoztunk, amelyek olyan csendesek voltak, mintha itt senki sem tudná, hogy a szomszéd országban a török jár, mint valami keleti dögvész. És a helyes kis fogadók, ahol barátaimmal meglepedtem, egytől egyig a Habsburg-címerről voltak elnevezve.

A királyné felkiáltott, rövid, kapkodó lélegzettel, mint férje halála óta mindig.

- Ott van az én szülőházam, a nagyapám, a bátyám országa. De menne az örgróf Magyarországra, ahol én valamikor királyné voltam. Ott olyan országot találna, amilyenről még Dante sem írt. Az új Vergilius a mostani Magyarországon nem találna másra, mint leégetett falvakra, amelyeket gyakran maguk a magyarok gyújtottak fel azzal a szándékkal, hogy elhitessék a törökkel, hogy már e vidéken megelőzték őket más rablók. Az ördögnek tennék meg tehát a hiábavaló utat a kalandot, zsákmányt kereső pogányok. Kóbor ebek csordája farkasokként üvölt, és megtámadják a magányos vándorlót. Bírónak, orvosnak, rendnek hírehamva sincs. Bár mi most olyan távol élünk országunktól, mint valaha a bujdosó IV. Béla király a tengeremelléken, mindent tudunk, ami az ország keleti részében történik. Tomicki uram, Zsigmond lengyel király kancellárja elküldözi nekünk azokat a leveleket, amelyeket magyarországi követeitől kap. Nem járunk sötétben és behunyt szemmel.

Brandenburgi a régi udvaronc ejtő mosolyával meghajolt, mintha Budán hallgatná a királyné szájából azokat a taktikai rendszabályokat, amelyeket a magyarok ellen szándékoznak tenni, hogy azok békeességben hagyják uralkodni.

- Felsőged férfias egyéniségéről, lángelméjéről mindig meg volt győződve leghívebb szolgálója. Tudtam, hogy ez a koronás fő ritkán téved az emberek és dolgok megítélésében. Bizonyos, hogy a pogány ádáz megmozdulása nélkül idővel Európa egyik leghatalmasabb uralkodója lett volna II. Lajos király, felsőged irányítása mellett.

- Most Ferdinánd és Károly bátyám életsorsát szeretném irányítani, mert munka, tett, gondolat és messzi perspektíva nélkül nem tölthetem mindennapi életemet - felelt hirtelen őszinteséggel Mária királyné, mert már régen nem találkozott a pozsonyi házban senkivel, akivel szemben őszinte mert volna lenni.

Markaláb továbbszötte szavait, mégpedig nem alattomosággal, mint e zűrzavaros korban beszélni szoktak egymással az emberek, hanem nyíltan, mint egy ötvenen felül lévő férfiú beszélgethet egy fiatal nővel.

- Nagyon helyesen teszi felséged, hogy bár ellensége lett az egész országnak a mohácsi csata óta, felséged a magyar özvegyasszonyok szokásos ruházatát viseli. Ez a fejkendő, amelynek végei stóla módjára csüggenek alá, mindig a magyar asszonyok büszkeségét jelentette.

- Perényinétől tanultam ezt a ruhaviseletet.

- Az efféle apróság nagyon jólesik a hiú magyaroknak. Bár én tudtam volna hízelegni nemzeti bolondságaiknak, még mindig Budán lakhatnék.

- Vagy a mohácsi csatamezőn - felelt Mária. - Én most minden támasz nélkül állnék itten, mert hiába nézegetnek reám a magyar urak ama barna tekintetükkel, amellyel a jó lovat és a jó hívek törhetetlen hűségét szokták elárulni, én valahogy nem bízok a magyarokban. Félek, őrgróf, hogy amint az erdélyi vajda csillaga feljebb emelkedik a Tiszántúl, itt a Dunántúl is szemügyre veszik ezt a csillagot.

Brandenburgi egy lépéssel közelebb ment a királynéhez, halk hangon beszélt, mintha attól félt volna, hogy a szobában ténfergő, ásító, nyújtózkodó ebek kihallgatnák a beszélgetését.

- Én nagyon csodálkoztam, mikor Pozsonyba érve azt hallottam, hogy innen jobbra csak a zsidók menekülnek el. Ők vitték kincseiket biztonságba nyugat felé, mert felséged rokonai, Károly granadai császár, valamint az ausztriai Ferdinánd, tárt karokkal várják a pénzes jövevényeket.

- Végre okos dolgot is hallok a bátyámról - felelt Mária, és némi meglegedett mosolygás tűnt fel keskeny ajakán. - Ha már engem cserbenhagynak a zsidaim, legalább nekik legyen valamely hasznuk belőlük. A zsidópénz jó, mert nehezen lehet hozzájuthatni.

- Hallottam egy Peremartoni Mihály nevű pozsonyi orvostól is, aki Bécsbe költözött, és ott megtelepedett.

- Azt meg én küldtem Bécsbe, hogy legyen valaki Ferdinánd bátyám mellett, aki az egészségi állapotáról mindig pontosan tudósítson. Ugyancsak a helyzet megfigyelésére költöztettem Bécsbe jóhívünket, Posoni Márton nemesembert, aki gyermekkorától a budai udvarban nevelkedett. Most szereztem neki feleségnek egy gazdag bécsi özvegyasszonyt, és azóta Márton szorgalmasan írogatja a leveleket.

- Ó, királyné - felelé komoly meghatottsággal Markaláb -, mily kevésbé ismerjük mi férfiak az asszonyok gondolkodását! Én magam bizony árulásnak vettem, amikor ezen pozsonyiaknak a meneküléséről hallottam. Mert bizony beszéltek rossz híreket is azokban a csendes határszéli falvakban, ahol a fogadók a Habsburg-címerhez vannak címezve. Azt beszéltek, hogy Szapolyai János a törökökkel egyesülve közeledik Buda felé, és kormányzóvá vagy királlyá fogják megválasztani. Mások szerint már el is érte Budát, bizalmas emberét kinevezte várkapitánynak, és ő maga Pozsony megtámadására készül. A vajdának huszonezezer főnyi serege van, míg Ferdinándnak alig nyolc-kilencezer embere, az is szétszórtan csavarog a határ mentén, féllábbal mindig hazafelé pislogva, hogy az első Zápolya-vitéz láttára hanyatt-homlok elmeneküljön.

A királyné ölébe eresztette két liliumvirághoz hasonlatos kezét, amint Markalábot hallgatta.

- Rád ismerek, őrgróf, őszinteségedről, mert ezek a hírek valóban hozzám is eljutottak. Persze, csak kerülő úton, mert velem még mindig úgy szokás bánni, mint valami gyenge asszonnal. Kímélnék, takargatnak, bekötik a szememet, hogy ne lássak, ne halljak, mert még mindig nem tudják, hogy három férfi rejtőzik bennem. Hát majd most én mondom neked, hogy mi az igazság ebben a pozsonyi számkivetettségben. Engem ama Zápolya Jankó, ama nagyfejű tót, akinek műveletlenségén, fősვნységén, szláv alattomoságán annyit bosszankodtunk és neveltünk a budai udvarnál: mindenáron feleségül akar venni.

Brandenburgi a régi cinkostárs ádáz mosolyával hallgatta a királynét.

- No nézd, a nagyfejűt! A római császár húga kellene neki feleségül! Hát még mindig nem eszmélt rá alacsony származására?

- Alacsony származásukat hamar elfelejtik az emberek, ha dolguk jobbra fordul - felelt Mária, és elfordult, hogy az őgróf ne lássa arcán azt a fájdalmas mosolyt, amelyet arcára Szapolyai János alacsony származása fakasztott. - És talán csak mi, akik Európa legfelségesebb családjából származunk, mondjuk alacsonynak a Pozsega megyei Zápolyákat, viszont meg elégtételünkre szolgálhat, hogy mindazok a horvát-szlavón uraságok, akik a Zápolyák őseivel valaha atyafiságot és barátságot tartottak, most, amikor azt hallják, hogy az ő Jankó rokonuk király akar lenni, egytől egyig hozzánk pártolnak, anélkül hogy egy intéssel is hívnánk őket. Nem, sehoggy sem tudnák elviselni, hogy rokonukból király legyen. Itt járt már és Zápolya ellen való támogatásáról biztosított Frangepán Kristóf, a tótországi kormányzó, Erdődy Simon, a zágrábi püspök, Rauber, a laibachi püspök, Batthyány Ferenc, a horvát bán, gróf Joachim, a horvát követekkel, Perusics Jankó és Krizanic Gáspár, Jurisics Miklós és Pichler János várkapitányok, Krusics Péter zenggi kapitány, Karlovits János, akire Zápolya a tenger-mellék felé számíthatott volna, mint atyafira vagy barátira. Nem akarnak maguk közül való királyt, azért szívesen útrakeltek, amikor Ferdinándhoz küldtem őket.

- Nos, és legalább Ferdinánd úr adott pénzt ezeknek a kalózmaradékoknak, akik harminc ezüst garasért Jézus Krisztust is megfeszítenék?

- Sajnos, Granadából nem jött meg idáig a bátyám pénzküldeménye, így tehát Krusics Péter, a zenggi kapitány hétezer forintnyi zsoldját sem tudtuk kifizetni, pedig azt még Lajos királytól is megkapta. A jó pozsonyiak adtak nekik tehénhúst, kappant meg miegymást, ami a major-ságukból kitelik.

- Hm, ez baj - dörmögött Markaláb, aki mint egykori várúr, elég jól ismerhette az országot arra délnyugat felé. - Semmi rosszat nem mondhatok a horvátok vitézségéről, a legöregebb ember is olyan jó katona közöttük, mint a fiatal magyar leventék, életcéljuknak tartják, hogy haláluk harcban érje őket utol, ám az úgynevezett horvát nemesség, amely a városokat is ösmeri és a városokban a kalmárok portékáit: az már azt is tudja, hogy van valami, ami a csatatéri halálnál is jobb kedvet okoz - ez pedig a testi épség. Mielőtt útnak bocsátotta volna őket felséged, meg kellett volna tölteni a tarisznyájukat, mert pénz nélkül nem lehet tojást festeni.

Mária, bár gazdag nemzetnek volt a leszármazottja, magyar királyné korában megtanulta azt a kézmozdulatot, amelyet az üres tenyérnek kifelé való fordításával hajtanak végre.

- Honnan vettem volna pénzt? Bornemissza elzárta a pozsonyi várba azt a tízmázsányi ezüst tallért, amelyet Budáról hoztam volt magammal. A pénzkölcsönző uzsorások elmenekültek országomból, hogy még a nálam lévő aranygyapjas rendjelt se zálogosíthassam el. Zapka és Eraszmusz, akiket Zsigmond lengyel királyhoz pénzért küldtem volt, azzal a hírrel tértek vissza, hogy Zsigmond úr csak akkor hajlandó pénzt áldozni a magyar királyságra, ha Kázmér herceget választják meg királynak. Csak egyetlen emberhez küldhettem volna pénzért, de annak nagy ára lett volna.

- A kérőhöz! - felelt Markaláb, és még mindig nem vette észre, hogy mily fájdalmas vonás keletkezik Mária ábrázatán, amikor Szapolyaira fordul a szó.

- A kérőmhöz - mond most olyan száraz hangon Mária, mint amilyen száraz a stóla alakú kendője volt. - Bizonyára ő Magyarország leggazdagabb urasága, mérhetetlen kincséről regemondásokkal vannak az emberek, bizonyára nem vonakodna pénzből méretni részemre akkor sem, ha bizonyosan tudná, hogy ezt a pénzt őellene használnom fel.

Markaláb borotvált arca eltorzult, és különböző grimaszokat vágott, amelyeknek máskor talán hálás nézője lett volna a királyné, de most bánata nem csillapodott e bohókás dolgoknak láttára, habár az egykori udvarmester kitett magáért: vágott olyan arcot, mint egy szakács, hunyorított, ruganyos lábszeléssel és testtartásával utánozta az alkudó zsidókat. Az efféle mókák mindig hatni szoktak a legmagasabb uraságokra.

Mária összefont kézzel, földresütött szemmel, amint későbbben a németalföldi és spanyol templomokban ábrázolják vala a szent asszonyt a fantáziájukból pingáló festőművészek, hallgatagon állott, míg Markaláb felvidítására csaknem cigánykereket hányt már előtte.

- Van az udvaromban egypár szegény rokona is a vajdának, hogy ne mondhassa a farkas a báránynak, megzavarja ivóvizét. Itt van többnyire Ferenc diák, vingárti Horvát, Gerendi Miklós, akiről tudom, hogy szegről végről szegény rokonai Szapolyainak, vagy legalábbis azok szeretnének lenni; ezek a szegény rokonok a megmondható, hogy ennél a háznál soha egyetlen rossz szó sem esik a vajdáról.

Markaláb, aki mulattató tiszténél fogva pompásan tudta a gettóbeli zsidók hanghordozását utánozni, mintha legalábbis közöttük nőtt volna fel, panaszosan felkiáltott:

- Csak a szegény rokontól mentsen meg az Isten. Én sohasem türtem magam mellett egyetlen szegény rokonomat se, mert az efféle ember még a betegséget is irigyli. Miért vagyok én beteg, és miért nem ő? Miért fáj nekem a hátam, és nem az ő háta? Miért élek én gyógyszerrel, és miért nem ő? A szegény rokon, éppen helyzeténél fogva, mindenképpen különb, méltóbb, érdemesebb embernek véli magát. Csúf dolog az irigység, de azt nem az ellenségek találták ki, hanem a szegény rokonok. Ebrúdon kell kivetni őket.

- Nos, hát még ezeknek a szegény rokonoknak az a mindennapi jó reggelük, hogy valahogyan eszembe ne jusson Szapolyai János kérésére hallgatni.

- Bizonyosan attól félnek, hogy Szapolyai ármányosságukért nyomban az utcára vetné őket - felelt kedélyes nevetéssel az örgróf, aki szerette volna Máriát a régi, budai, könnyelmű időbeli hangulatba hozni, mert hiszen nincs keményebb dió egy töprengő, gondolkodó asszonymál. - Amint én ismerem a szegény rokonokat, azokat nem kell meghallgatni akkor sem, ha bűt vagy bāt mondanak. Mindig csak azon török a fejüket, hogy mit lophatnának el a háztól, mert azt hiszik, hogy ehhez jussuk van. Fogadom, hogy nekem mást mondanak a szegény rokonok, ha pénzt csörgetek meg az orruk alatt.

Brandenburgi szavai mind bizonytalanabbak, zavarodottabbak lettek, mintha elveszítette volna beszéde fonálát. Vajon azért jött ő ide a morva határról, hogy a szegény rokonok ártalmasságáról tartson előadást a királynénak? Nem, csak az hozta zavarba, hogy a gyászruhás, gondterhes, megtört királynében az árnyékát sem tudta feltalálni annak a régi osztrák főhercegnőnek, aki gögös jókedvében, születési fölényességével Budán évekig elfelejtette megjegyezni magának még azoknak a magyar uraknak neveit is, akiket mindennap látott. Az öreg Bornemisszát, aki pedig a legfontosabb ember volt a budai háztartásban, éveken át csak „vén kalefaktornak” emlegette, mintha annak nem is lett volna más neve. Ha pedig a királyt olykor Ludovicusnak szólította a mit sem mondó felséges úr megszólítás helyett, bizony már felderült a király arca is. Most pedig név szerint ismer maga körül mindenkit, mint a cigány-asszony a rajkóit.

A királyné kendőjét, amelyet vállán hordott, most leemelte, a karosszék hátára dobta, és maga is helyet foglalt a karosszékben, mint valami trónuson.

- Nos, vitéz Brandenburgi, akinek Budán az volt a híred, hogy az ebeknél és lovaknál csak az embereket ismered jobban: halld meg, miután bátyáim tehetetlensége és szegénysége miatt nem tudom számukra megszerezni a magyar trónust, végül mégiscsak kénytelen volnék

Szapolyai Jankóhoz feleségül menni, aki akkor kiáltatja ki magát Magyarországon királlyá, amikor akarja. Ősi erkölcsök lettek úrrá az országon, sehol egy „német”, sehol egy patika, sehol egy postaszekér számára való országút - szittyá-világ van, szittyá-asszony leszek magam is.

Könnyezve és mosolyogva hangzottak a királyné szájából a szavak, de Markaláb gróf tudta, hogy sok komolyság is van a szavak mögött. Ezért mellőzte most szokásos grimaszait az udvarmester, pedig ahhoz is nagyon értett, hogyan kell csúfolni, gúnyolni a tormaiba esett féregként sínylődő, forgolódó, szenvedő magyar urakat.

- Szapolyai Jankó akkor leendő király Magyarországon, amikor ehhez gusztusa támad, mert nincsen, aki megakadályozhatná szándékában - mondotta az őrgróf, mintha jól meg akarná jegyezni a királyné szavait. - Hát én mégis tudok valakit, aki ezen szándékában a legnagyobb akadálya, gáncsolója, sőt gyilkosa lehet, ez pedig senki más, mint ökelme maga. Nincsen nagyobb ellensége Zápolyának, mint önmaga.

- Nem mondhatnám, hogy eddigi életében valamely nagyobb fajta bolondságot követett volna el, mint például az én szegény uram, aki elment meghalni Mohácsra azért a Magyarországért, amelyben senki sem szerette. Várták a halálát, mint valami déli harangszót - mond Mária, és csendesen bólongatott fejével.

- Az én érzésem az, hogy Jankó még sokszor keservesen megbánja azt, hogy kivonta magát a mohácsi csatából - folytatta Brandenburgi. - Ha most, e zűrzavaros, gondolattalan világban, ahol mindenki a tiz körmével akarja megásni magának azt a lyukat, amelyben elrejtőzhessen a semmi jóval nem kecsegtető élet elől - ha most akadnak is magyarok, akik magasztalják Jankót eszélyességéért, hogy Szeged alatt bundájára heveredve hallgatta a Duna felől hangzó ágyúdörgést, majd kinyílnak a könnytől, vértől, káromkodástól, a nyomorúság kaszabörtönétől elhomályosodott szemek, és más tekintetekkel méregetik végig a nagy heverőt.

- Nem addig, amíg csak olyan ellenfele lesz a trónus meghódításában, mint az én szegény Ferdinánd bátyám, akinek mindig nyitva van a szája, mintha örökké imádkoznék. Akinek hiába írom napról napra, hogy igyekezzen hadaival Magyarországra, amíg nem kap rosszabb hírt, mint II. Lajos halálának a hírét. Legutóbbi követével, Kreutzer Gergellyel, a laibachi főesperessel azt a krajcárt sem érő tanácsot küldte, hogy csak legyen nyugodt, az igazság és a jog az apáink között létrejött szerződések folytán a mi részünkön van, tőle a magyar trónust senki el sem veheti.

- Márpedig Szapolyai Jankó elveendi, de hogy meg is tudja-e tartani magának, annak titka a végzet méhében vagy - felelt Markaláb gróf kézlegyintve, mintha valami ócska süvegről beszélne. - Az ő keze a legsötétebb, amely a magyar korona után nyúl, sötét a vértől és az aranytól.

- És a nyavalyatöréstől, amelytől végtagjai megdagadnak, amíg rá nem szánja magát az érvágásra. Mindig kéznél van a borbély, pedig sem szakállát, sem haját nem nyíratja.

- Ez csak a júliusi hatvani országgyűlés óta van így - mondta Brandenburgi -, amely országgyűlésen a magyar urak csendesen elhatározták maguk között, hogy Lajos királyt elteszik láb alól, és fenségedet férjhez adják az erdélyi vajdához. Pedig a török akkor még valójában nem is gondolt arra, hogy betörjön Magyarországra. Odáig a vajda még az érvágással se nagyon törődött, inkább kínoktól gyötörve feküdt napokig, nagy ökörszíve a fejbúbján akart kiugrani, de vérét nem hagyta venni, mert azt mondta, hogy kár minden cseppjéért. Hatvan óta forgatja gondolatát az egészségén, és félig főtt tehénhúst sem eszik többé kilószámra.

Mária a papucsá orrát nézegette:

- Ez talán még nem is válik kárára. Utóvégre egészségének teljessége nélkül nem vállalkozhatna házasságkötésre. Nem betegápolónőt akar feleségének megtenni, hanem ő akar első szolgája lenni királynéjának - mond Mária, és hangjában valamely lágyság lopózkodott most, hogy még a nagy emberismerőnek képzelt Markaláb gróf is elcsudálkozott a Mária szavai mögött meglendülő selyemkárpitokon és asszonyi puhaságokon. Ugyanezért megint csak bizonytalanul folytatta szavait, mintha rendes szokása szerint nem volna azzal tisztában, hogy szavaival tetszésére leend-e hallgatójának; holott Markaláb gróf olyan természetű ember volt, hogy többnyire mindenkinek tetszeni szeretett volna. Minek ellenségeket szerezni ezen a világon, amikor a túlvilágon amúgy is várják a halandót a született ellenségek, az ördögök?

Ám Brandenburgi mégiscsak tudta a leckét, amellyel ideküldték, azért így folytatta:

- Most már nevetséges kezd lenni, hogy mennyire vigyáz az egészségére ez az úr, akinek mindig az volt a híre, hogy hadban és vasban tölti az életét. Egyetlen erényeül katonás reátermettséget, vezéri képességét voltak hajlandók elismerni azok is, akik régi barátaiból ellenségei lettek, és úton-útfélen festett királynak emlegették. Hát ez az úr se nem katona, se nem vezér. Este, mikor a katonáitól hazatér, mindenféle szerekkel, tömjénekkkel füstölteti magát, nehogy ráragadjon valami a katonai táborokban szokásos betegségek közül. Leborított üstökön ülve gőzölteti magát szagos vizek párájában, hogy gyomra és belei rendbejőjenek. Szagos vizekkel, olajakkal, fürdőkkel tisztítja bajszát és szakállát amaz apró férgekől, amelyek már a régebbi háborúkban is annyi kárt tettek a katonákban, hogy az ellenségnek nem is kellett mást várnia, mint csak azt, hogy azok a férgek nagyra növekedjenek. És a „festett király”, mielőtt katonái közé menne, vadszőlő érett bogyójával dörzsöli be a két arcát, hogy félelmetes legyen, mint Barabás, ha talán valakinek a katonák között eszébe jutna a jézusi szelídségű Ferdinándra gondolni.

- De Ferdinánd még eddig nem ölt meg és nem öletett meg senkit, míg Zápolya múltjában ott füstölögnek az elevenen megsütött parasztok, ott komorlik a magyar Alföld, amelynek akác-fáit lázadó pórokkal akasztatta tele. Amiért az 1514-i országgyűlés hálás köszönetet is szavazott neki, és az ország megmentőjének nevezte. Kinek jutna tehát eszébe Ferdinánd? - kérdezte most csali mosollyal a királyné, mintha a Markaláb gróf megjelenése óta a Zápolya pártjára szegődött volna maga is.

Csak hogy Markalábban végül felébredt az emberismeret. Észrevette a játékot, amelyet Mária űz vele, és észrevette azt is, hogy ez az asszony azok közül való, akik bizonyos férfiakra szívesen elhallgatnak jót is, rosszat is, csak halljanak róluk. De már Markaláb megmaradt a programja mellett, amellyel Pozsonyba jött.

- Mielőtt elindultam volna felségedhez, hogy hódolatomról és hűségemről biztosítsam - kezdte Markaláb azon a régi hangon, amellyel a fejedelmekkel és királyokkal szokás beszélni, ha azoknak figyelmét felébreszteni akarjuk - csendes napot töltöttem Bécs városában a Jámbor utazóhoz címezett fogadóban. Szeretek az ilyen fogadóknak megpihenni, mert itt többnyire egyházi vagy legalábbis az egyháziakhoz hasonlatos világi emberekkel találkozhatni, akik mindig tudnak valamely orvossággal szolgálni a háborgó lelkiismeret ellen. Ötvenöt esztendő vagyok, de gyónás után mindig húszévesnek érzem magamat. A Jámbor utazónál tehát valóban buzgó örömet éreztem, amikor megtudtam, hogy ugyancsak a fogadóban tartózkodik Wese János bundi érsek úr is, aki V. Károly granadai császár hitszónoka. Császári hitszónoknak még úgyse volt alkalmam bűneimet bevallani, és tőle felmentést nyerni. Alig vártam, hogy a fogadóban elcsendesedjenek az öszvérek csengői, a kereskedők alkudozásai, a fogadósne mindennapi megbeszélései férjével és fazekáival: bekopogtattam az érsek úr szobájába, s amikor megmondtam neki, hogy igazában ki is vagyok, aranykeresztes keblére vont az érsek, és csaknem előre biztosított, hogy felmentésem bűneim alól valószínű, mert bűnöket

csak abban az időben követhettem el, amikor a legkatolikusabb Habsburg-ház szolgálatában állottam, márpedig körülbelül egész életemet a Habsburgoknak áldoztam fel.

- Másnapon, amikor a szokásos penitenciákat a Szent István-templom kijelölt kápolnájában elvégeztem, szerencsés voltam ebédvendége lehetni az érsek úrnak, amit nagy örömmel vállaltam is, mert a magasrangú egyházi férfiak a földkerekség bármely részén külön ellátásban szoktak részesülni, mint akár a leggazdagabb világiak. A Jámbor utazó fogadósnéja valóban kitett konyhájáért, pedig én már csak tudok különbséget tenni az ételek között.

- Ebéd végeztével aztán mondá az érsek úr, hogy áldását fogja adni magyarországi utamra, ha az ő tanácsait meghallgatom. Még csak álomban se jusson eszembe, hogy Magyarország királya más lehetne, mint Mária királyné bátyja, ha még van erejük a világon az eskütételeknek és fogadalmaknak. Ferdinánd hitbuzgó, nagylelkű, nemes érzésű, egészséges testű, minden jóra hajlítható, mert még csak huszonnégy esztendő, akinek van ideje bőségesen jóvátenni azokat a hibákat, amelyeket esetleg idáig elkövetett. Egyetlen gyengéje szegénysége, de végeredményében annak sem ő az oka; mert háza, családja gazdagságát bátyja, a granadai császár költséges hadivállalatai emésztették föl. Bizonyára megszeretnék őt a magyarok, ha megismerik, mégpedig először is azok a magyarok, akik ráeszmélnek, hogy mostani nyomorúságuknak, búcsújárásuknak az okozói ama vacsora-gözök, amelyekben elmerülve töltötték életüket legutóbbi királyaik alatt. Egy sült marhagerincnél mégiscsak többet ér az ország.

- Míg Szapolyai éppen ellenkezője Ferdinándnak. Megpróbálom a spanyol király orátorának szavait idézni, mert hiszen ezeket a szavakat többször is elmondta előttem. Szapolyai fősvény, kicsinyes, hiú, félnk, tétovázó, kevély, kétszínű, alattomos és bosszúálló. Szerencsében elbizakodó, szerencsétlenségben kishitű. Ehhez járul nagy fősvénysége, pénzszeretete és pénzszerzésének erőszakossága. Sem igazságot osztani, sem királyi fényt kifejteni nem tud. Csalárdul tárgyal mindenkivel, és ámitásokat keres. Nem tudja, mi az igazság, mert attól messze áll. Nem is szégyenkezik azon, ha szemébe mondják, hogy előbbi napon vagy máskor egyebet ígért. Szóval semmi hit, semmi igazság, semmi szégyenérzet és semmi állhatatosság nincs a vajdában. Hozzája hasonlók az ő tanácsosai is. A sánta Werbőczy, mióta Zólyom várát ajándékolta Zápolyától, az ő szájaíze szerint írja a törvényeket. Igazolni kell valamiképpen annak a tízezer parasztnak a felakasztatását a Dózsa György idejéből, amely akasztásokat néha személyesen végzett a vajda. A sánta jogtudós így írja vala törvényét: A paraszt életét kímélni kell, mert parasztság nélkül nincs nemesség. De azt a parasztot, aki nemesasszonyt megbecstelenít, rajtakapás esetén nyomban fel kell húzni a legelső fára. Ebből a törvényből tehát megtudhatjuk, hogy Werbőczy barátja, Zápolya uram csak azokat a parasztokat húzatta fel, akik nemeseket megbecstelenítettek. Így mossa egyik kéz a másikat.

Mária királyné láthatólag nagy figyelemmel hallgatta Brandenburgi szavait, mert az örgróf igazmondásában nem volt oka kételkedni. Ha Markaláb gróf azt mondja vala, hogy ezeket a szavakat Wese Jánostól, a bundi érsektől hallotta, akkor bizonyára az érsek mondta őket. Brandenburgi Györgynek még nem volt szüksége arra, hogy hazugságokkal kedveltesse magát. Ötvenöt esztendő volt, termete, mint szálfa, soha nem tudta róla senki, hogy szomjas-e vagy éhes, mert efféle apróságokat nem emlegetett. Talán élete végéig hallgatni fog arról, hogy valaha szenvedett is valamitől ezen a világon, gyomortól vagy szívtől, nyári sertéshústól vagy hölgyi gondtalan kacajtól?

Az ilyen kemény férfival még az asszonyok is nyíltabban beszélnek, mint más férfiakkal. Tudják, hogy nem jön mindjárt vér nyelvük fullánkjának első csippentésére.

- Amit idáig elmondott Markaláb uram ama Zápolyáról, azt én körülbelül mind tudtam. Nem lehet senkinek büntelenül annyi pénze, mint ökelmének van. Az emberek szívesen kiáltanak rablót akkor is, ha nem fojtogatják őket. Talán a fojtogatást akarják megelőzni ilyenformán. Persze, hogy olyan törvényeket írat Zápolya a maga jogtudósával, amely törvények neki

kedveznek, nem pedig a szomszédjának. Persze, hogy nem akar koldus lenni a koldusék országában, ahol most mindenki teliszájjal azt hirdeti, hogy mennyi vagyont veszített a bajba jutott haza és megölt király miatt. Néha azt gondolom magamban, hogy milyen jó Lajosnak, hogy a másvilágra ment, most mindenki rajta követelné még a sarkantyúját is, amelyet futásközben elveszített a csizmájáról. Persze, hogy félénk, alattomos, kételkedő, habozó, gyanakvó, elhatározásaiban ingadozó lón Szapolyai abban az országban, ahol tolvajokkal, orvosokkal, gyilkosokkal és félkézalkalmárokkal van lesbevéve mindenki, akinek még maradt valamije Mohács után.

- Azon sem csodálkoznék, ha igaz volna az a hír, hogy az éhes farkascsortákként bolyongó, vagy pedig áruláson törekvő, mérgezett törhöz hasonlatos szavú magyarok ellen az ország egyetlen gazdag embere a törökkel kötött volna szövetséget, mert hisz a mai magyarsággal amúgy is hiába kötne bármilyen szerződést. Amit a bundi érsek őminenciája mondott volt Markalábnak e férfi beárnyékolására, az én asszonyfelfogásom szerint minden eszélyesen, logikusan, józanul gondolkodó ember előtt kívánatossa teendi ezen férfiú személyét. Persze, hogy nem akar királyi pazarlással élni, és belenéz a cselédei tányérjába; mert nem azért szerezte bizonyára nehéz utakon, vérrel és vassal vagyonát, hogy azt most eltékozzolja.

- Ó, felséges asszony! - kiáltott fel önkéntelenül Brandenburi György. - Mily nagy változások történtek ebben az országban azóta, mióta Budát elhagytam! Meg kell hallgatnom a fősvénység dicséretet, holott Lajos király udvarában a fősvénység számított a legnagyobb szégyennek.

Mária egyszerűen felelt:

- Kegyelemkenyéren vagyunk. Szégyellném, ha az én moslékos dézsáimat dicsérnék a városban. Száraz kenyér még nem volt az én pozsonyi házamban. Az énekes madaraknak nincs keresnivalójuk ablakomon, de antul több kedvezésben részesülnek a patkányevő vércsék és varjak. Hajdanában nem engedtem volna az asztalomhoz azokat a férfiakat, akiknek sötét öklük volt, vagy pedig kézformájuk elátkozott fa gyökeréhez hasonlított. Félttem a csonka-ujjúaktól, a betört körműektől, a csimbókos kezűektől, amelyen a görcsök az ördög indulatait jelentették. Manapság azokat a kacsakezű férfiakat szeretem, akiknek kezéről a gonoszság áradozik - szeretem a hibásokat, akik már nem sokat törődnek azzal, hogy kezükkel rémületet gerjesztenek - szeretem azokat a kezeket, amelyek akkorák, mint egy nyúlfekvés, és alkalmazatosaknak látszanak arra, hogy egyetlen szorításukkal elroppantsák valakinek a gégejét, szeretem a balog-embereket, mert ezekről előre nem lehet tudni, hogy mit fognak csinálni a kezükkel.

- Már amint én hallottam, ezek szerint felségednek mindenféleképpen megfelelné a Szapolyai keze. Nagy és szőrös az, a körmei befelé görbítvék, és egyetlen ujja nincsen sérülés nélkül, mert egykor, midőn gonosz írást csaltak ki tőle a szepesi adókra nézve, kisfejszével akarta lemetélni valamennyi ujját. Nagy fagörcsök vannak ebben a kézben, amelyekkel sok dolguk lesz a föld alatt a csontevő férgeknek. Azonkívül állandóan reszket ez a kéz még az asztalra helyezett állapotában is, annak az emlékezetére, hogy Magyarországon egykor fellázították a parasztokat a baklovagok, és a Szapolyai keze azóta reszket.

- De nem reszket a szíve.

- Mit lehet tudni a közöny álorcája alatt, amelyet ez az úr mindig arcára helyez, akár van rá szüksége, akár nincs - felelt legyintve Brandenburi. - Talán éppen a legközömbösebb embereknek a szíve van telve azokkal a félelmekkel, amelyekről nekünk gondolatunk sem lehet! Hiszen Zápolyának már a betegsége sem mindennapi.

- A betegsége? - sóhajtott fel Mária királyné, és Markaláb gróf nyomban észrevette, hogy most terelődött gonosz határba a beszélgetésük madárcaapata, amely eddig csipegető seregy-fészekaljakként csapongott egyik mezőről a másikra, anélkül hogy nagyobb kárt tett volna a mezőkben, amelyeket e bámulatos őszön meglátogatott.

- Hallottam erről a titokzatos betegségről, amelyet idáig csak két orvos tudott gyógyítani: Faust doktor, a kreuznachi tanító és Luther Márton, akinek ugyancsak az a híre, hogy meggyógyítja az ördögtől származó betegségeket - mond Mária királyné, és a nyakában függő stólákat összevonta, mintha valami betegség ellen védekezne.

Markaláb nem felelt. Neveltetése, eddigi pályafutása, úri magatartása jelt adott neki arra nézve, hogy ízléstelenség volna egy asszony előtt egy távol lévő férfi betegségéről beszélni. Bár a magyar urak mindig csendesen lenézték külföldi származása miatt, e Markaláb mindenképpen lovagnak érezte magát.

- Királyné, e betegségeket Isten küldi ránk, valamint Isten adja a jóegészséget is. Én, aki még sohase voltam beteg életemben, azt mondom, hogy nincsen az embernek semmi különös érdeme abban, ha a betegségek kutyái meg nem harapták. Magyarországon valaha minden második lélek himlőben pusztult el, mégpedig gyermekkorában. Azután jöttek a különböző bélcsavarodások, amelyeknek még ma sem tudjuk az orvosságát. Ha az ember a himlőn és bélcsavarodáson átesett, bizvást elérhetne addig, amíg öregségére agyonvernék.

Mária csendesen figyelt.

- Szapolyai harminchat esztendő, Magyarországon a harminchat éves emberek nem szoktak betegek lenni. De ha volna betegsége, a legrútább is, amelyet valaha a szentföldi lovagok hoztak magukkal, ha volna betegsége olyan ragályos, amely miatt némely vidékeken ezrével meszes gödrökbe ássák az embereket, ha volna betegsége hasonlatos a rothadáshoz, amelynek szaga miatt megközelíthetlenné válik a beteg, ha volna betegsége olyanforma, amilyennel a szemérmetlen szegény emberek és a még szemérmetlenebb állatok az erdők sűrűjébe bujdosnak el: akkor is azt mondanám, méltóbb ő a magyar királyságra bátyáimnál, mert lelkében ő az egyetlen egész férfi Magyarországon.

Markaláb gróf sohase volt sopánkodó természetű, még most sem sopánkodott, pedig Mária királyné szavaira bizony nagyot gondolkozhatott a királyné jövődjén. Régen félték már Mária hívei azt a rettenetességet, amely talán gyenge álmukban szokta meglepni az asszonyokat: a hirtelen megözvegyült királyné beleszeret a legelső férfibe. Szapolyait választotta volna ki erre a sors Mária szerencsétlenségére? Testvér testvérral kerül szemközt egymással a szív csalárdsága miatt? Mit gondol magában a két bátyja, Ferdinánd és V. Károly, ha kiderül, hogy testvérük magában halálos ellenségükért imádkozik? Nagyobb csapás leend az Magyarországra a mohácsi vésznél.

Markaláb tehát csendet parancsolt lelkében a gáncsnélküli lovagnak, rá kell löni a farkasra, mielőtt az behatolna a pozsonyi palotába. Az őgróf tehát beszélni kezdett Szapolyai betegségéről. Elmondá, hogy ez a betegség csaknem rokon a beszámíthatatlan örültséggel. Hirtelen jön, mint a nyavalyatörés, és semmiféle elővigyázatossággal nem lehet megelőzni, még csak imádkozással és jámbor koplalással sem. Mintha egy ördög ereszkedne le hirtelen a levegőből, és tíz körmével elkapná a beteg szívét. A legnagyobb tanácskozásban, a legfontosabb beszélgetésben, de még asztal felett is beugrik a betegség, és Szapolyai feje ilyenkor mellére hanyatlik, szemei lezárulnak, tompa hörgés hallatszik melléből, percekig ül eszméletlenül, anélkül hogy hangot tudna adni. Nem segít ilyenkor semmiféle orvosság, se hidegvíz, se érvágás: Szapolyai darab időre a másvilágra megy, és onnan oly rémületes ordítással tér vissza, mintha valóban látta volna mindazt, amiről Dante írt. S kétségbeesetten tudakozódik arról, hogy meddig aludt, mit beszélt álmában, mit árult el magáról.

Gyilkolja, gyötri, kínozza a körülötte lévőket, s ezért menekülnek el mellőle asztaltársai, szolgálói, amikor a betegség rájön.

- Éppen azért kell mindig mellette maradni egy hű léleknek, aki nem hagyja őt cserben akkor sem, amikor másvilági kirándulásait teszi. Ezt a betegséget Innsbruckban, ahol nevelkedtem, az apácák között holdkórosságnak mondták.

- Nem, ez a betegség nyavalyatörés, mert habos szájjal és borzalmas rángatózással jár. Ha követn esne el az ilyen beteg, összezúzná a fejét - felelé Markaláb gróf.

- Sajátságos - suttogta most Mária -, nem tudok haragudni reá azért sem, hogy annyi esztendővel öregebb, mint én, de még a betegségéért sem tudom megvetni, pedig magamat tán megölném, ha egyszer beteg volnék.

Most halkán kopogtattak az ajtón, holott aki kopogtatott, bizonyára nagyon jól tudta, hogy Mária nem szereti, ha különböző tanácskozásaiban zavarják. A királyné összeráncolta a homlokát, és a karosszékből felkiáltott:

- Vajon ki az, aki előtt ma megint kisebb lett Magyarország királynéja?

Logus Tamás, a humanista tudós dugta be a barna és minden faragás nélküli ajtón fejét, amelyen némely napokon alig lehetett felfedezni hajszálat, mintha a hajszálak elrejtöztek volna a borzolások és tépések elől. Fátyolozott hangon, mintha könnyek üveggolyói forognának a torkában, szólt a humanista:

- Megérkezett a tokaji követség.

- Tokaj! - kiáltotta hirtelen felvidámodva Mária, és diadalmas pillantást vetett Brandenburgi Györgyre. - Mit hoztak? Szőlőt, bort, mézet? A hordókat nem dézsmálták meg az úton? Aki Tokajban megfordul, azt mind kitanítják arra, hogyan kell szalmaszállal megfúrni a hordókat.

- Valami mondanivalót hoztak - felelt a humanista -, amit négyszemközt szeretnének a felséges asszonnyal közölni.

Mária kezével intett:

- Markaláb gróf régi hívünk, nem volt titkunk előtte már a budai palotában sem. A kérő úr titkát pedig éppen úgy ismeri az örgróf, mint jómagunk.

- Nem éppen asszony-kérésről van szó - felelt a humanista, és komoly tekintettel behúzta maga után az ajtót.

A küszöbön lábcoszogás, tapogatózás hallatszott, mintha ketten nagyon udvariaskodnának azon, hogy kit is illet meg voltaképpen az elsőbbséges belépés. Végül mégiscsak nyílt az ajtó, és nagy bizonytalankodva belépdelt rajta vingárti Horvát uram, az étékfogó, akivel már volt szerencsénk találkozni, valamint egy Bekény Péter nevű nemesember, akit a királyné hallgatagsága miatt ugyancsak bizalmas követségeknél szokott felhasználni.

- Talán megverték valahol? - kérdezte a királyné, amikor a két kókadtt ember térdet, fejet hajtott előtte, és nem mert az arcába tekinteni. Még rajtuk az út pora, ördögszekér a kezükben tartott süvegükön, tövistől megtépett ruhájuk, penészes a csizmájuk a koptatástól, mint akik a legrövidebb utat választották Tokajtól Pozsonyig.

- Megverni nem vertek meg - felelt vingárti Horvát -, csak éppen három nap és három éjszakán kellett táncolnom, mert Zápolyának olyan kedve támadt. Azt találta ki, hogy olyan táncos nincs az országban, mint én.

- Zsarnok! Hát veled mi történt? - fordult most a királyné Bekényhez.

- Velem? - kérdezte az siránkozó hangon, mintha a szavakat és hangokat keresné, amelyekkel kellően értésére adhatná a királynénak az ő nagy nyomorúságát. - Én a tiszai nádasokban vártam a cimborára, mert illendőnek véltük, hogy valaki vissza is térjen a követségből. Igen ám, de a farkasok ebben az évben korábban ereszkedtek le a hegyekből, mint más esztendőben. Elvitte hozzájuk a szél annak a sok hullának a szagát, amely hullával most telve van az ország Mohácstól Budáig. Fel kellett gyűjtanom magam körül a nádast, hogy az ordások meg ne találjanak. Isten csodája, hogy ép bőrrel menekültem.

Ki tudná, meddig folytatta volna még a követ panaszát, de a királyné elkomolyodva közbeszólt:

- Mindig ilyen mesemondásokkal tértek vissza, hacsak a szomszéd faluig küld benneteket az ember. Hazahozzátok az üres tarisznyát. Rég befújta a szél annak a követnek a nyomát, aki pénzzel tért vissza valaha a magyar királyságba. Hát miért táncoltatott meg Zápolya? - fordult most Horváthoz a királyné.

- Örömeben, mert azt mondá, hogy az én látásom hozza meg neki a várva várt jó gondolatot. Kétségei között végül ráeszmélt, hogy mit kell csinálnia. Össze kell hívni az országgyűlést.

- Ó, te jámbor fekete kosom - gúnyolódott a királyné. - Szapolyai urammal már régen meg egyeznén vala, hogy november végére, Szent Katalin névnapja körül országgyűlést hirdetünk vala Komáromban, amelynek összehívásával a sánta Báthory nádorispán uram már foglalkozik is.

- Ha egy másik sánta ember nem avatkozott volna azóta nádorispán uram dolgába. Ez a másik sánta pedig senki más, mint Werbőczy uram, aki zólyomi várában kigondolja vala, hogy nem kell ám megvárni a királyné komáromi országgyűlését, hanem össze kell hívni előbbre egy másikat: november hónap elejére, mégpedig Székesfejérvárra. Nagy felfordulás van azóta Tokajban, mert a vajda hívei mindenfelől gyülekeznek.

Máriát erős természetű asszonynak mondják mindazok a történetírók, akik egyébként minden asszonykirályról tudják, hol és mikor ájultak el, mikor tesznek vala tanúságot női gyengeségeikről. A királynéknak is vannak gyenge óráik, nemcsak a királyoknak. Ámde Máriáról még akkor sem jegyeznek fel valamely különösebb rosszulletet, amikor a tokaji követek megjöttek volt a maguk hióbpostájával, amely után Mária nyomban kiparancsolta őket szobájából, nehogy árulkodó könnycseppet vegyenek észre a szemében.

Csak Markaláb gróf állott oldalvást, két kezével hosszú pallosára támaszkodva. Ő nagyon jól tudta, hogy mi megy végbe a királyné szívében és lelkében. Állott mozdulatlanul, mint egy fatörzs. Várta a királyné intését, mikor húzza ki kardját hüvelyéből.

Bizonyos szünet múlva, ami talán arra volt szükséges, hogy a királyné megerősítse hangját, így szólott Mária:

- Remélem, örgróf, most már többé nem jut eszébe, hogy minket magunkra hagyjon Pozsonyban.

- Legalább lesz időm jóllakni pozsonyi kiflivel, amelyet idáig úgysem kóstoltam. A festett királlyal majd csak végeznek a testi vagy a lelki nyavalyái.

Mária királyné felemelkedett a trónust helyettesítő karosszékből, összeszedte kendőit, kesztyűit, és míg kendőjét borzongva vállára borította, mintegy önmagában így szólott:

- Volna csak egy akkora gyermekem, mint egy babszemjankó, bizony nem várnám be, amíg az ördög elviszi Szapolyai uramat. Egyengetném neki az utat a pokol felé, amelynek tüzeit már régen megérdemelte. Nagy délszláv szemei helyén fehér gombák dudorodnának.

Második rész

I

A pozsonyi ház fülei

- Talpra, talpra! - hangzott a pozsonyi ház vaskútos udvarán, amely zöld és piros vadszőlővel volt befuttatva valamely régi uraság tiszteletére, aki itt valaha nagy nyugalomban élt, rozsdás tornácáról karosszékben nézegette a rókafejjel, szarvasagancssal, lófejjel és ökörfejjel díszített udvari épületeket, amelyeknek mind megvolt a maguk teendőjük. A vadászok rókafejú és szarvasagancsos házaiban most többnyire katonák laktak, akik itt elkényelmesedve elszoktak a tábori élettől, és szinte csodálkozva dugták ki szalmás fejüket a különböző épületekből.

- Talpra, talpra! - járt a vén őrmester közöttük, és a lustábbakat a csizmája orrával is megérdekelte. Volt itt mindenféle hadfi: a Schlick-kapitányok zsoldosai közül valók, akik jóformán Európa minden országát bejárták, és zubbonyaikon különböző érmekeket viseltek, hogy néha azt sem lehetett tudni felőlük, hogy melyik uralkodót szolgálják. Itt voltak a Ferdinánd küldte osztrákok, akik általában mindenről rossz véleménnyel voltak, és gyakran emlegetik vala, hogy náluk odahaza milyen másképpen van minden. Hosszú hajú fickók voltak, és jobban szerettek kézzel verekedni, mint karddal. És csak Salm Miklósnak engedelmeskedtek, akit az alsó-ausztriai osztrák tanács küldött Mária védelmére. Itt voltak saustei Lamberger János gróf gyalogos vitézei, akiknek zsoldját viszont Ferdinánd fizette, és így nem nagyon engedelmeskedtek a pozsonyi házból jött parancsolatoknak. Itt voltak a királyné mellé kinevezett állandó biztosok, akiket viszont a Habsburg-család küldött: Rauber Kristóf, a laibachi hercegpüspök, Zolking Vilmos, Herberstein György, Dornberg Rézmán, Pempflinger István. Hát a magyar urak tartottak-e valamiféle őréséget a pozsonyi házban? Nemigen hoztak azok magukkal senkit, örvendeztek, hogy a pusztai életüket biztonságba helyezték Mária fedele alatt. De hát miből is tartott volna hadakat Brodarics István, Batthyány Ferenc, Tahy János? Mindenük odaveszett Mohácsnál, és ha a kocka fordul: bizony ők mennek át először Zápolyához, mert itt a sok pöffeszkedő, hadak felett rendelkező németek között nem a legjobban érezték magukat.

- Talpra, talpra! - kiáltott az udvaron a vén őrmester, aki együtt ébredt a kajcasokkal, együtt feküdt a denevérekkel, mindig talált magának valami dolgot, mert vénsége miatt már régen kifelé állott a szekere rúdja, öreg cókók voltak, akit voltaképpen el kellett volna veszíteni az útból.

A hívogató szónak leginkább a Brandenburgi emberei engedelmeskedtek, mert ezek a cifra morvák, angyalbőrbe bújtatott csehek az engedelmességükkel és magatartásukkal valamiképpen feledtetni akarták, hogy a nagy csata idején éppen csak keresték az utat Magyarország felé, de a helyes nyomra egyikük sem akart rátalálni. Hát ők nagy ásítózás közben a vaskútnál leöblítették tenyerüket, kimosták a szájukba vett vízzel az álmat a szemükből, fésülni kezdték hosszú hajukat, amire különben sohasem értek rá.

- Csak nincs a nyakunkon a török? - kérdezték a cifra zsoldosok, mikor a hűvös őszi reggelen máglyatüzet gyújtottak az udvaron.

- A török, az messzire van - felelt az őrmester a maga nagy fontosságában. - De itt van Zápolya. Tegnap kétszáz lovassal megszállotta Budát.

Akkor aztán ment tovább az őrmester az uraságokat is felkölteni, mert rájuk is szükség lehet. A zsoldosok az álmos emberek dühösségével néztek utána. Mit tudták ők, hogy ki az a Zápolya? Ők a török császár ellen indultak el verekedni.

Elég tágas volt Mária pozsonyi kvártélyja, de mégsem fért el benne néhány hívénél több. Az urak szerte a városban laktak, a polgári családoknál, amelyek Mátyás király óta jóformán nem is láttak katonát. Egyik itt, másik ott húzta meg magát azok alatt a dunyhák alatt, amelybe még a nagymama fosztotta a tollat. Jó volt az ilyen vitéz a háznál; szünetelnek a házi perpatvarok, mert hiszen amúgy is mindig a nagy háborút jósolgatták.

- Vajon miért hagyná ki rablójában a török császár a gazdag Pozsonyt? - kérdezték a katonák a lúdbőrző polgárokat.

Szapolyai közeledésének hírére még nagyobb lett az ijedelem. Hiszen János vajda elevenen nyúzatta meg rendcsináló korában a parasztokat. Hallottak róla eleget itt a nyugati széleken. Azelőtt minden esztendőben híre terjedt, hogy Szapolyaihoz hasonló formájú lovag ment át a városon a maga csapatával, de még a Szent Márton-templomába se pillantott be, nehogy egyes polgárokat molesztált volna. Az ilyen Szapolyai-féle ember mindig utazik, mert a maga két szemével szeret meggyőződni arról, hogy mi is történik az országban.

A vén őrmester sorbajárta azokat a pozsonyi házakat, amelyekről tudta, hogy magyar urakat tartanak vendégségben. Még mindenütt alvó emberekre talált, és a csizmája rugdosásával, a kardtokjának a veregetésével, mélyen dörmögő hangjával kellett valakit értesíteni a házbeliek közül, hogy Thurzó uram, Brodarics uram, Tahy uram vagy éppen az, aki kvártélyt kapott a háznál, már mise előtt jönne el a királyné házához. Persze, szószátyár ember módjára nyomban kifecsegte azt is, hogy Szapolyai uramról érkeztek furcsábbnál furcsább hírek, és a királyné ébren töltötte az éjszakát nyugtalanságában.

- Úgy látszik, innen is tovább kell futnunk - dörmögték a kvártélyosok, amíg eszeveszetten beugráltak nadrágjaikba, hogy újabb híreket hallhassanak ama Szapolyairól, akivel érzésük szerint mindegyiküknek van valami elszámolója. Csak az a kérdés, hogy vassal vagy pedig mézeskaláccsal közeledik a vajda Pozsony felé.

A főtéren, bár még a harangozó csak messziről kerülgette a Szent Márton-templomot, mintha voltaképpen semmi köze se volna a harangozáshoz, mert a harangozók a földszinten szégyenítik a mesterségüket - a kántor egy bástya mögött krárogott, mint egy izgatott színész -, a főtéren, a mocsárszínű őszi ködben úgy mozogtak az emberek, mint a hajnali szélben a nádasok. A vén őrmester házról házra kopogott, és a vassal bevont fustély nyomán megint csak felébredtek a káromkodások, amelyeket este látszólag az ugorkásüvegekbe raktak, megint csak hallani lehetett azokat a hosszadalmas ásitásokat, amelyek az ilyen folyamparti város mellett leginkább a vontatóhajók tülökhangjaihoz hasonlítanak. A vár felé vezető szerpentinúton iszkol az öreg Bornemissza, a molyos szakállú várnagy is megmutatkozott, mintha csak homlokig növekedett szakállát vitte volna szellőztetni - vén cimborákkal körülvéve nem nagyon mert a főtéren mutatkozni, holott minden gyerek tudta Pozsonyban, hogy a vén bajnok Nádasdy Tamás útján immár régen elküldte a hűségesküjét Ferdinándnak - néhány hajórakományi liszt és szakállas puska ellenében. De hát az ilyen vén huncut nem nyugszik, Szapolyainál is biztosítani akarja magát.

- Be soká akarnak élni az emberek! - kiáltott fel tréfálkozva Báthory István nádorispán, amint kardját menetközben kötözgeté, és elhaladt az utcasaroknál leskelődő Bornemissza mellett.

- Hát azt már csak megvárjuk, hogy mi lesz ennek a kutyakomédiának a vége! - felelt a ködből, árnyból Bornemissza.

- Úgy látom, hogy a királyné házatájának kéményei már javában füstölögnek. Kár volna várkapitány uramnak itt a nyirkos hajnalon tölteni az időt - mondá most a nádorispán, egyenkint megrágicsálva a szavakat, mintha nem szívesen válna meg tőlük.

- Nagy ára volna annak a kis forgácsról gerjesztett melegnek, amit a királyné konyhájából érezhetnék - dűnnyögte a pozsonyi várnagy. - Mi majd csak odafentről a toronyból nézzük a három sánta ember táncát - felelé Bornemissza, és kimustrált vénembereivel megfordult, hogy visszaballagjon a pozsonyi várba, amelynek kulcsait nem adta ki kezéből.

(A három sánta ember, akikre ilyenforma célzást tett a várnagy, nem volt senki más, mint éppen Báthory nádorispán uram, Thurzó János és Werbőczy István uram.)

- Majd issza még kend a német döglyös borát! - kiáltotta a nádor a ködbevesző alak után.

A királyné főtéri házában már reggel óta égtek mindenféle gyertyák, amelyekkel a pozsonyi mézeskalácsosok nem nagyon takarékoskodtak. A földszinti nagy ebédlő telve volt urakkal, mintha mindjárt ütne a lóraszállás ideje. A beködösödött ablaktáblák mögött érett szilvásoknak a szaga érzett. Szürke bajusszal elegyes szájak és evőkést ökölbe szoritott kezek főtt marhahúsokat és dércsípte hagymákat falatoztak, mert a disznóhúst általában nem nagyon kedvelték, csak azok, akik odaát voltak Szapolyainál. Talán csak a vaddisznóval csináltak kivételt, mert azt fegyverrel kellett elejteni. Az udvaron már nagy tűz égett, halászok főztek üstökben, és a pince felől olyan gurigálás hallatszott, mintha valami ünnepnapra készülődnének, amikor előveszik azokat a tartalékokat is, amelyeket a jó pozsonyiak nagy ámulatára tartalékoltak a borokból a jó magyar urak.

A királyné szobájában annyian voltak, hogy a lélegzetvételére kényes domina kinyitotta az ólmos ablakszárnyat, és minden ajtónyitáskor megremegtek a fáklyák. Ekkor mindenki az ajtó felé nézett a hideg levegő jöttével, és volt dörmögés, amikor csak olyan ember nyitott be, akinek amúgy is a kályha mellett volt a helye.

A királyné karosszékében ült, éjjeli fehérkendővel borítván el haja fésületlenségét, valamint halálosan megnyúlt arcvonásait. Az egyik kezét a homlokán tartotta, mintha nem bírná az onnan hangzó kajabálást, a másik kezével hosszú éjjeli köntösének a redőit fogta.

- Báthory! - mondta hálás mosollyal, amikor a nádorispán ködöt fújva maga körül, vöröskarikás szemével, bicegve a szobába lépett. - Adjatok széket a nagyságos és tekintetes úrnak.

A nádor, amíg a székre várakozva, előredöntött térdére támaszkodott, bozontos szemöldöke alól öklelve nézett végig a társaságon. Sehogy sem tetszett neki ez a nagy gyülekezet. Görbe meggyfabotját térdei között hintázva, néma aprehenzióval lódított egyet-egyet bajszán. Aztán nagy, tarka zsebkendőt vett elő, amilyent azoknál az öreg külföldi embereknél látott, akik mielőtt választ adtak volna valamely kérdésre, előbb hosszadalmasan kifűjták az orrukat. Azt mondják, hogy ez a divat Spanyolországból került ide, a többi ceremóniákkal együtt.

Báthory kétszer is, háromszor is nekiment nagy, duzzadt orrának. Persze, közben jobbra-balra tekintgetett meggypiros, karikás szemével, valamint festett bajszával.

Jóformán csupa németeket látott itt a királyné körül - a magyarok tán odakint lesték a híreket a szabad dunaparton. Ott sétált fel és alá spanyolosan szűk nadrágjában, a trónus háta mögött ama Lamberg János, akit a királyné bizalmas emberének mondanak. Minden lépésével biccentett fejével, mintha valamit helyeselné. Itt ült a fiatal Nádasdy Tamás, akit egyik nagy cinkosának mondanak ama rablóknak, akik Mária királyné Budáról hozott kincsét útközben megdézsmálták, másrésztől Ferdinánd király bizalmasának neveznek, akinek teljes hatalma leendő az új Magyarország felépítésében. Már is csak azok nyerhetnek püspökségeket, akiket Nádasdy uram pártfogol, pedig jócskán megürültek a püspöki állások. Itt volt Zelking Vilmos és Dornberg Rézmán, akik még tegnap Ferdinánd mellett hajtogatták vala a kobakjukat. Aussberg és Dietrichstein, Schlick Albert és Peremártoni Mihály, ama bécsi orvos, aki talán már magyarul is elfelejtett.

- Hát Frangepán Kristóf gróf, a legutóbbi idők nagy reménysége, akit már tótországi kormányzónak emlegettünk, aki egyedül tudna megbirkózni Szapolyaival, merre van? - kérdezte most nem minden gúny nélkül a nádorispán, mert hiszen ökelme minden bölcsessége mellett is irigy ember volt, már csak azért is, mert elvesztette a vagyonát.

- Frangepán gróf hadak végett már éjfélkor útrakelt - felelt a királyné. - Azt gondolom, Pozsonyba kell gyűjtenünk minden hadunkat, nehogy ama trónkövetelőnek eszébe jusson Pozsonyt megtámadni.

- Hm, van eszébe - felelt Báthory uram. - Nem kell annak más, mint a korona.

- Hogy mi kell neki, azt én már jobban tudom nádorispán uramnál, mert asszony vagyok.

A nádor megállott; mindig megállt, ha asszonyokról volt szó.

- Hiszen hallottam én is valamit, hogy Szapolyainak ezt a váratlan megmozdulását asszonyi kezek irányították. Akkor bolondul meg igazán egy férfi, ha csípős, mustáros, tormás asszonygondolatot is küldenek rá. Hát csak táncolja el azt a kis meglévő eszét János vajda, majd könnyebben elbánunk vele.

- Nem táncolja el, mert mindennap újból bizonyosságot tesz arról, hogy most kezdi csak magát igazában felkészíteni arra a nagy háborúra, amelynek a küszöbén vagyunk.

- Ugyan mit főzne ki ökegyelme nyavalyatörésében? - kérdezte a nádorispán kedélyesen, hátratartván a fejét, mintha erről a dolgról nem is volna olyan nagyon érdemes beszélni.

- Mindennap küld török hadifoglyokat ide ajándékba, amelyeket úton-útfélen szedeget össze. Hát itt a pozsonyiaknál ellehetnek az árvák, mert a favágóra, halászra, kertészre mindig szükség van. De most legutóbb nekem küldött két törököt, akik akkora kígyókkal jelentek meg, amilyen nagy kígyókat még senki se látott ezen a vidéken. Akkora fejük volt, mint egy embernek, a törzsük faderéknyi vastagságú, és a Bakonyerdőben fogdosták őket a mihasznák. Bizony rám ijesztettek vele. Sohasem tudtam, hogy országomban ilyen nagy kígyók vannak. Nem megyek én soha a Dunántúlra, ahol ilyen szörnyűségek lappanganak az erdőkben.

- Hát aztán azok a török hadifoglyok csak azért tették meg ezt a hosszú utat, hogy megmutassák a kígyókat? - kérdezősködött Báthory, és a sántább lábát olyan magosra felhúzta a másik felett, hogy az támasztékot adott a kőkemény májának is, amely ivás nélkül mindig le akart szakadni helyéről. Volt, bőven volt a nádorispánnak is testi fájdalma, de ökegyelme azt sohase mondta senkinek. Hová lett volna a tekintély, ha Báthory uram egyszer csak a gyomra tájékát kezdi kaparni, amely gyomor nagyon is megkívánta így hajnali időben azokat a nehezebbfajta folyadékokat, amelyektől ugyan csak keményebb lesz a máj, de lóra ülnek tőle a pihent derekak, és új irányokat fedeznek fel a gondolatok.

A királyné már ismerte a férfiaknak ezt a reggeli melázását, mert hiszen az utóbbi időben mindig férfiakkal volt dolga. Intett egy deáknak, aki az ajtó mellett lábatlankodott. Sásfonatú edényből fehér folyadékot töltött a deák cinpohárba.

- A kígyós foglyokért - dörmögte Báthory, de torkán akadt a szó, mert a királyné valami olyan reggelivel kínálta meg, amilyent nem mindennap ivott nádorispán uram. Báthory elmondta az ilyenkor szokásos kutyamáját, megrepetálta a folyadékot (már csak a kancsalító németek miatt is), tarka kendőjével megdöfkölte szakállát, bajszát.

- Miféle hazugságokkal küldte Pozsonyba törökjeit János vajda? - kérdezte kivörösödve a nádor.

- Nem hiszem, hogy sokat hazudtak volna, mert azt mondják, hogy soha többé nem akarnak háborúba menni, itt akarnak maradni favágásra. Magyarok ezek, akiket a török hurcolt magával, amíg megszökhettek tőle. Szapolyai uramhoz kerültek, de ott nemigen van szükség emberre - annyian vannak.

- Ejnye, ejnye, tán még kölcsönbe adja nekünk a hadait János vajda? - krákogott a nádor.

- Hát a Tiszántúl, az szemelláthatólag Szapolyai uram mellé állott, amikor az Tokajban felütötte a zászlót. Elhitették az emberekkel, hogy amíg az a zászló a Hegyalján lobog, rabló török nem teszi be oda a lábát. Nem is jött a török, hanem a Dunán átkelve, lekanyarodott Bács felé, valaki megmutatta neki az utat a gazdag tartomány felé. Nem kellett elbújni a nyíri nádasokba a környékbeli uraknak, hogy nádszálon szívják magukba a drága levegőt, mint a tatárjárás alatt. Rozsályi Kun Gotthard, ama Szatmár megyei nemes, aki darabidőre a régi jó rablóvilágot akarta visszaállítani, sorba megnyúzván mindazokat, akik Mohácsnál megmenekültek, egy szép napon csak felcsapott a vajda hívének, és erről írást kapott a vajdaság gyűrűs pecsétjével. A rablóból lesz a legjobb pandúr. Rozsályi Kun indult el elsőnek Tokajból, a maga bojnyikjaival, hogy megtisztítsa az utat Buda felé a közelgő Szapolyainak. Persze, ez nem mindenütt ment simán, mert a Tisza-Duna közén szerettek volna még békében maradni az emberek, elég volt Lajosból, elég volt a törökből, az őszi szántás fontosabb volt most a nagyurak dolgánál. Hát aztán másodszor is kirabolták a kirabolt országot Rozsályi Kun meg Cserni Jován.

- Cserni Jován! - kiáltott fel a nádor.

A királyné kendőjével legyezgette az arcát, mintha még a szagát sem állhatná annak a névnek.

- Cserni Jován egészen méltó a gazdájához, Szapolyai uramhoz. Nem vethetnek egymásnak mit sem szemükre származás dolgában. Jován egy rác lovászegény, aki arról lett nevezetes, hogy a vakszemétől a talpáig egy fekete szalag húzódik végig, mintha az ördög előre megjelölte volna magának. Ez a förtelmes ember most Szapolyai legjobb barátja, mert hiszen alacsony származása miatt szeret alacsonyrendűekkel barátkozni. Ő ráismert a szörnyetegre, és nyomban pártfogásába vette. Szövetségre lépett vele. Piha. Egy lovászegénnyel, akinek csak egy undok fekete jelvény van a testén. De Szapolyainak ez elég, hogy barátjává fogadja Jovánt, a rácok cárját!

A nádor dagadt, vörös szemével intett a lábatlankodó deák felé, majd vele dolgát elvégezvén, megint csak a királyné áhítatos hallgatásába mélyedt. Hm, nem is olyan biztonságos Pozsonyban az élet, amikor ilyen szörnyű fekete emberek kószálnak a Duna másik oldalán.

- A harmadik barátja Zápolyának megint csak egy szörnyeteg - folytatta a királyné, aki, mint látszik, alaposan kikérdezte éjszakai hírnökeit. - Ezt a harmadik embert valamilyen Bakicsnak hívnák, volt rác, volt török, most kétszáz lovas van rábízva, és az a teendője, hogy suttyomban meglepje Székesfejérvárt. Ezek azok a hadak, amelyek a mi nemes, nagyságos és tekintetes lovagjaink ellen felállanak. Ezek a hadak keresik most közöttünk azokat, akik sértetlenek maradtak Mohácsnál. Cserni Jován, a lovászegény, Kun Gotthard, a rablóvezér és Bakics Pál, a hitehagyott rác akarja összemérni szemétdomb alatt rejtegetett kardjait a mi lovagjaink nemes pengéivel. A legszentebb magyar koronáért.

- Hiszen csak azt tudnám, hol van Szent István koronája? - sóhajtott fel őszinte felindulással Báthory István.

Kivirradt, a harangozó már olyan régen elfelejtette a mindennapi harangszót, hogy tán másodszor is elhúzathatták volna vele a tréfás urak, az utcákon megkezdődött a járás-kelés, amely a gazdag Pozsonyt jelentette. Csak a királyné házában voltak még mindig leeresztve a függönyök. Fekete kendőkön át sárgán pislogtak keresztül a viaszgyertyatekercek.

A dunaparton már éjfél óta tanyáztak azok az önkéntes őrsegek, akik Isten tudná honnan kerülnek elő ilyen alkalomkor, mintha egyéb foglalkozásuk nem volna. Fel és alá nyargalásztak, és láthatólag örömük telt benne, hogy a polgárokat megriaszthatták. Mutogattak a távolba, a Duna alsó folyása felé, mintha ott valamit látnának. Valóban egy nyárfa volt, amely az előző éjszaka vízbeszakadt; sokáig azt lehetett hinni, hogy lassan közelgő hajó. Csakhogy nagyon lassan jött ökelme, a csőcselék szempontjából pedig már kezdődhetett volna a hecc.

Délig azonban jóformán semmi sem történt, mint csak annyi, hogy azok a magyar urak, akik valamiképpen lóháton kerültek Pozsonyba, ki- és benyargalásztak a városba, a királyné palotája előtt mindig sarkantyúba kapták a lovakat, és olyan düllelten estek be a kapun, mint-ha legalábbis földrengés hírért hozták volna. Pedig egy eleven Zápolya-vitét sem láttak, akár-mint kutatták a környéket.

- A bozótokba, a füzesekbe, a nádasokba, a dunai szigetekbe kell menni, ha magyar katonát akartok látni - biztatta vingárti Horvát az üres kézzel visszatérőket. - A magyarok megint elővették a régi harcászati tudományukat, lesből, loppal, nagy körültekintéssel támadnak, ha ugyan nem sajnálják a felesleges véráldozatot. A tatárok alatt kitanulták már ők, hogyan kell az ellenséget mindenféle olyan helyekre becsalogatni, ahonnan aztán nincs visszatérés. Menjetek a Csallóközbe vagy a Vértesbe, ha mindenáron puszkagolyót akartok hallani. Polgárháború van vagy mi a szösz. Vigyáz mindenki a maga életére.

- Ez a vén Bornemissza valamennyiünket itt hagy elpusztulni, ha az ellenség megrohanja Pozsonyt - mondogatták mások a hegytetőn lévő vár felé integetve.

- Nem oda Buda - mondá legyintve a királyné. - Nádasdy uram útján már megkapta a parancsolatot Bécsből. Itt a malmok tájékán három sugárágyút szegeztetett ki az öreg, egyenesen Pozsonynak. Mára vissza kellett vitetni az ágyúkat a várba. Nem egészen úgy mennek a dolgok, amint az öreg akarná.

A királyné nagy szobájában ezalatt az urak váltogatták egymást, mert időközönként meglátogatták a földszinti nagy ebédlőt; evés-ivás nélkül mégiscsak unalmas a legérdekesebb tanácskozás is. Vannak olyan úriemberek, akik halotti toron tudnak legjobban enni.

A jó pozsonyiak a Zápolya-veszedelem hallatára ugyanis elővették legnemesebb gondolkozásukat: ki tudja, meddig lehetnek még a legnemesebb, legfinomabb királyné gazdái, hátha már holnap a kegyetlen Zápolyát kell kiszolgálniuk, gondolták magukban a pressburgiak, és a királyné konyháját minden jóval ellátták. Duplán hoztak káposztából és halból, amelynek főzésére akkoriban tanította meg őket Zsigmond királynak az embere. Még azokat a pintes edényeket is megtöltötték, amelyek már régen nyugalomba voltak rakva, részint dohos szaguk, részint pedig a repedéseik miatt. Fischer Mihály, a polgármester, nagy csókakalapjában, mély, dörmögő hangjával személyesen jött tudakozódni a királyné konyhájára, rendben vannak-e mindennel, mert a bajban lévő embereknek elsősorban enni kell, hogy legyen erejük elviselni a viszontagságokat. Még piros tököt is hoztak a város majorságából, amely ilyenkor a legélvezhetőbb.

Az urak az ebédlőbe tódultak, az a kis reggeli vöröshagyma, túró, feketeteretek nem nagyon vette el az étvágyukat.

A királyné és nádorispán egyszerre csak azon vette magát észre, hogy egyedül maradt a nagyteremben, amelyet fellengősen már trónteremnek kezdtek hívogatni.

A királyné halkán szólt bizalmas hívéhez:

- Majdnem elszólta magát kegyelmed előbb a szent koronáról, szerencsére mindegyik úrnak megvan a maga baja, anélkül hogy a királyi koronával törődnek. Aki itt király akar lenni, hozzon magával koronát is.

A nádorispán megzavarodva nézett maga elé. Az ajtófüggönynél álló diák félreértette, és a cinpohárkát megtöltve hozta felé.

- Neked is lehetne egyéb dolgod, mint hogy itt lábatlankodol - rivallt rá bosszúsán Báthory uram, miután az edény tartalmát a nyakába hajintotta.

- Ferenc, elmehetsz! - jelzé a királyné, és kendőjébe burkolózva, a nádorispán füléhez hajolt. - Tudja kegyelmed, hogy nekem mindent kell tudnom az országban, mert bizony gonosz dolgokba vinnének a magyarok. Nincs nekem más védelmem, mint az eszem meg a szavam. Nem volt még ilyen árva királyné Magyarországon. Úgy kell elejteni minden szavamat, hogy azt mindig tisztán rám adhassák, mint az eldobott ingemet.

- Nincs itt könnyű dolga senkinek, a száműzöttek, kivertek, megtagadottak Pozsonyában. Néha még magam is azt érzem, hogy valami igen nagyot vétettem a hazám ellen, amikor társtalanságban járom ezeket a hegynek menő, völgynek kanyarodó utakat. Tán csak nem árultam el hazámat? kérdezem magamban felriadozva, mintha valami nagy, sötét felleg nyomná a lelkiismeretemet - mond a nádorispán, és vörösbor színű arcára komoly gondolatok telepedtek. - Odaát Zápolyáéknál könnyen megnyugtathatja magát a legkétségesebb lélek. 1505 óta ezt akarjuk, a nemzeti királyt akarjuk, ősi jogunk van a szabad királyválasztáshoz: miért búsulnánk tehát, mondják Zápolyáék, és szemükbe vont süveggel mennek el a törvényszegés mellett. Ők még csak gondolni sem akarnak arra, hogy nincs igazuk. A mardosást, a kételyt, a gyötrődést nekünk hagyják. Ó, hogy miért nem követtem királyomat Mohácson, hogy most mentve volnék az éj borzalmaitól. Mindenki vétkezett, aki nem esett el Mohácsnál.

Mária királyné már szokva volt a nádorispán eme lelki felindulásaihoz, amelyek lázrohamként lepték meg őt, és kínos hidegrázásban tartották tagjait. Még a fogai is összevacogtak, és mindenféle bénulások, görcsök lepték meg végtagjait. A nádorispán ilyenkor mozdulni sem tudott, félig önkívületben volt, amíg pár perc múlva visszanyerte eszméletét.

- Az orvosságomból kérek - mondá Báthory uram nyiszáló, mély, szívköhögéssel kísért hangon, amelynek felét nem lehetett érteni.. Meggörnyedt ültében, és a mellére szorította mind a két kezét, mintha a halál közeledne feléje. Fekete-fehér bajuszszálkái kihegyesedtek, mintha megfaragták volna valami káposztagyaluval, és a köhögés folytán káposztaszaga lett a nádorispánnak is. Pedig csak ma volt káposzta főzve ebédre a királyné konyháján.

- Ördögi gyomrom van, minden ételnek az ízét, szagát megmondja előre a gyomrom. Én már álmomban ettem a káposztából, amelyet a királyné ma délre főzet.

A királyné ugyan jobb foglalkozást is talált volna a köhögéstől, fájdalomtól gyomorhasogatásoktól dűledező nádorispán ápolásánál, de Pozsony óta Mária nagy kitüntetésben tartotta legkisebb vendégét is. Férge lábaival, amelyek bizony inkább tánchoz voltak teremtve, mint beteg férfiak ápolásához való futamodásokra, gyorsan a belső szobába sietett, ahol egy kályhacsövön a nádorispánnak ugyanazon orvossága állott, amelyet otthon szokott használni: valami fekete, keserű folyadék volt az, amelytől kámforszaga lett az egész világnak. Az orvosság bevétele után a nádor rázogatni kezdte bal kezét, és sziszegve mondta:

- Tudom, hogy olyankor fogok meghalni, amikor a medicinám nem lesz kéznél. Amikor a feleségem elfelejti azt elkészíteni.

- Nálam mindig lesz a medicinájából Báthory uramnak - mondá a királyné. - Nem felejtjük el hűségét.

- Hűség? - mormogott maga elé Báthory. - Ha azok az átkozott, rémekkel, szívfojtogatásokkal teli napok meg nem zavartak volna. Még a koronát se merem keresni, hátha nem találnám meg.

- A korona megvan - felelt most a királyné, aki látszólag megbocsátó szemmel nézett a vergődő férfiúra. - A koronát a királlyal együtt Visegrádon dugtuk el Salamon királynak a tornyában. Sajnos, már nincs a helyén a korona. Perényi Péter, a koronaőr Szapolyai uramhoz csempészte azt Tokajba.

- Ó, öldöklő zavar, vértől csorgó nyugtalanság! Hogy a szent koronáról megfeledkeztünk Budáról való futamodásunkban!

A királyné csillapító hangon beszélt:

- Ne törje a fejét, nádorispán uram. A helyzet ama augusztusvégi éjszakán az volt, hogy boldogok lehettünk, hogy a magunk életét megmentettük. Jobb most nekünk a koronáról hallgatni. Jó pénzért, erős hatalomért, a bennünk rejlő erőért csinálnak ilyen koronát akár Németalföldön, akár Bécsben. Nem az lesz a győztes, akinél a korona van.

- Hát ki?

- Akinél a magyar nemzet szíve van.

- Szív még sohasem kormányzott egy országot. Kard, katona, pandúr: az beszél - felelt a nádorispán, miután az orvosság valamelyest megnyugtatta.

Ezalatt az urak a földszinti ebédlőből visszaszállingóztak a „trónterembe”, Báthory uram meglehetősen rosszállással csóválta a fejét, amikor egyik-másik visszatérő úrnak a gallérján halszálkát látott. Már maholnap enni is elfelejtenek a magyar urak, pedig erre mindig kényesek voltak.

- Félretettek nekem valamit? - kérdezte Báthory nem minden gúny nélkül az egyik kövér papot, aki az ablakközbe állva, fogpiszkálót nyomogatott a szájába, mintha ez volna most a legfontosabb teendője.

Az urak halszagot és savanyú borszagot hoztak a földszintről magukkal, az ajtók ki- és becsapódtak, mindig jött valamely újabb szag alantról, most a káposztaszag kezdett jönni, mint valami csendes áradat, amely majd mindent birtokába vesz. A királyné, bár nagyon finnyás volt, nem mutatott meglepetést a különböző szagokra, még csak kendőjével sem legyezte magát. Csak mosolygott, mikor egy-egy úriember kivörösödött, duzzadt orcával befordult az ajtón, miután odakünn jól lenyelte magában a káposztákat és borokat.

- Postánk nem jött Budáról? - kérdezte a királyné, amikor megint körülvéve látta magát a délelőtti arcoktól.

- Valami zsidók jöttek - felelt Brandenburi örgróf, aki nem nagyon szeretett a szobában lenni, ha ott tartózkodott a nádorispán is. Azt vélte, hogy elkobzott birtokaiért még valami elszámolása leszen Báthoryval.

- Mit akarnak tőlem a zsidók? Ők menekedtek el elsőnek, amikor ebbe a városba tettem a lábomat - kérdezte a királyné.

- A zsidók eszejárását senki sem tudja - felelt a Brandenburi. - Annyi bizonyos, hogy sopánkodni, jajgatni nem jönnek, mert ahhoz okosabb emberek. Beszélni kell velük, királyné, hátha tud valamit ez az ördögfajzat, ami segítségünkre lehet mostani helyzetünkben.

- Nem állhatom őket. A pénzükkel be akarják dugni a torkomat, a szememet, a fületem. Mindig csak aranyukat csörgetik, még ha másnak meg is szakad a szíve a fájdalomtól. Vajon igaz lehet az, hogy a zsidókat a pénz látása, a pénz simogatása, pénz birtoka minden földi bajaikban megvigasztalja?

Az örgróf felelt:

- Valaminek kell lenni a dologban, mert némely napokon nem szabad pénzt venniök a kezükbe.
- Ezek az ő szerencsétlen napjaik. No, hadd lássuk, miben törik a fejüket a zsidók velem, akinek nincs országa, se koronája.
- Itt vannak a szomszéd szobában.

Báthory István, a nádor olyan mozdulatot tett, mintha a királynét ebben az útjában is elkísérné, de nem tudott a lábára állani, hiába igazgatott görbe meggyfapálcát a csizmasarkához. Vörösen hanyatlott vissza, mint a szélfelhőkkel küzdő alkonyati nap.

A szomszéd szoba hosszúkás, két boltozatra szabott volt. Ez volt a királyné hálósobája, megfeketedett arcú szentképek az ajtóablákon, amely szentképeknek már csak a szemük élt, mintha azt valamely erősebb festékből nyomta volna meg a piktör. Szenteltvíztartó és fűzérés kis kereszt mindenfelé. Nagy utazóláda a sarokban, amelyen a boldog időkben üldögelni lehetett, és nagy utazásokról beszélgetni.

Félig égett gyertyák csak a meggyújtásukat várták, hogy magukkal hozzák azoknak az ódon templomoknak a hangulatát, amelyekben először lángralobbantották őket. És az ágy sovány volt, mint egy nöstény méhe, amelytől elvették a gyermekeit.

Mária az ágyhoz lépett, zsebkendőt vont elő annak párnája alól, hogy eltakarja vele száját, mielőtt a második bolthajtás alatt felsorakozott zsidókra nézett volna. A mennyezetről lecsüngő lámpa fényében három idegen ember alakja látszott: egy kopasz, magas, rózsaszínűre hízott férfiú, aki duzzadt arcával úgy mosolygott állandóan, mintha valami viccen gondolkozna, amelyet nyomban elmondana annak a mellette álló kis keserves, földben felejtett tormagyökérnek, feketévé száradt férfiúnak, aki idegességében a levegőt harapdálta, mintha azzal is haragban volna. Ez a fekete száradtság a bajuszát a szemöldöke helyén viselte, és gyűlölködő, gonosz tekintetet vetett körül, mintha az egész világot felelősségre akarná vonni azért, hogy neki mindenféle bajai vannak. Irigység, düh, elégedetlenség lángolt e görbedt emberkében, és miután egyébként tehetetlennek látszott a vele incselkedő szellemek ellen, ugyanezért nevetséges volt, mint a kutya, amelyet szentelen legyek felingereltek. A harmadik zsidó valamely egyházi férfiú volt, akinek megelégedett mozdulatain, sőt jámbor mosolygásán át látszott, hogy semmiféle lelkiismereti furdalást nem érez, mert pontosan elvégzett mindent, amit a szent könyvek előírnak. Ha nem sikerülnek a dolgok, akkor ő azokért nem felelős, hanem felelősek azok, akik a törvényeket hozták. Az ilyen embernek a legkönnyebb az élete, mindent ráken Mózesre.

- Mit akartok? - kérdezte Mária meglehetősen ridegen, miután megfigyelte, hogy a Brandenburgi halk, zökkenős elnyújtózkodással a háta mögé telepedik. - Te Simon vagy, aki a gyorszekereket és a gyorshajókat indítod Pozsony és Komárom között.

- Én voltam az, amíg az emberek leveleztek egymással, és az utasok fizettek a gyorszekereken - felelt a fekete ember, és lótarató-ember büszkeségével megcsörrentette lábán a sarkantyúkat. - Én voltam a zsidó fullajtár.

Most a megelégedett kövérhez fordult Mária, akinek hajfürtei úgy kunkorogtak ki sapkája alól, mintha mindegyik hajfűrt oly szívesen szolgálná gazdáját, hogy még gondolkozna is helyette. A kövér, kék szemű ember valóban mindig hajfűrteit csavargatta, és percről percre vidámabb lett, mintha valami srófon át jókedvet csepegtetne magába.

- Engem is ösmerhet, felséged. Én voltam az a kaftános lókereskedő, akinek csak megmutatni kellett egy lovat vásárban vagy országúton, hogy ha a ló már megtalálja az utat az új gazdájához - felelt a kövér ember, és dédelgetve gyúrte fel jobb karján a kaftán ujját, mintha magasztalni akarná a kezet, amely annyi kötőféket váltott.

A harmadik zsidócska vérvörös hajával csak a sarokból dugta ki a fejét:

- A Márton-napi hizott ludakat, felség, én hordám Budára.

- Mindig hiányzott a zúzája - felelt a királyné, és többé egyetlen pillantása sem volt a jámbor zsidócska részére, aki vállvonogatással, kézrázással, orcaferdítéssel védekezett ama lehetetlen vád ellen, hogy a királyné lúdjai a zúzája hiányzott volna.

- Hát mit akartok? - kérdezte a királyné, és a zsidók harisnyás lábait nézegette, amelyet valamely hallhatatlan táncütemre vonogattak ide meg oda, mint a kígyóbűvölők.

A kövér kezdte, perdítvén egyet dugóhúzó alakú hajfürtjén.

- Nagy dologban járunk mi, csak azt nem tudjuk, hogy szabad-e beszélünk a nagyságos és tekintetes örgróf előtt, aki a régi időkben oly nagyértékű jóakaratot tanúsított irányunkban, később pedig a kutyákat uszította ránk. Miért? Ő legfeljebb a holt zsidókra lehetne haraggal, akik amúgy sem számítanak semmit. Egy zsidó csak addig ér valamit, amíg él. Építhetnek neki a prágai gettóban olyan sírkövet, mint egy malom. Nem örül már az a malom.

- Az örgróf itt marad, mert nem akarok veletek semminemű titkos ügyletekbe bocsátkozni - felelt a királyné. - Röviden beszéljete, a gondanyókák már a szoba sarkaiban várnak, hogy kisépreghessenek utánatok. Pénzetek nem kell.

- Honnan vennénk mi pénzt a felséges királyné részére? - kiáltott fel a kis fekete, szenvedélyes ember, aki valóságos felháborodást mutatott, amikor a pénzzel együtt őket emlegették.

- A pénz meghalt. Döglött kutya lett Budán, akit senkinek se jut eszébe felszedni. Élet kell - nem pénz.

A királyné unott mozdulatot tett.

- Tehát, ha pénzről nincs diskurzusunk egymással, miért zavartok országos tanácskozásomban a nemes magyar uraim között?

Most a gyorspostás vette át a szót, és szavaival úgy kezdett hajtani, mint viharos, baljós égboltozat alatt hajt a legközelebbi fedél felé. Egész testében remegett, mint valami ördög-szállotta, a szemei fehérre fordultak, a korszak minden kétségbeesése visszatükröződött e kereskedő magaviseletén, aki a kolduskenyeret érezte a mellén. És annak a savanyúságától ájuldozott:

- Itt mindenki tönkremegy, nem marad az országban egy kerékszög sem, szalmát kell adnunk a jófutós lovaknak, békát eszik a kocsis, és megváltás lesz részére a nap, amikor az elhagyott helyen az utazó felemeli fustélyát, és jól fejbe verdesi. Senkinek sem kell posta, mert a postaszekerek leveleit amúgy is elfogdoszák.

- Hagyjatok békét ostoba panaszaitokkal - szólt most a királyné, mert valamiképpen ludasnak érezte magát is a levelek elfogdosásában.

- Felséged megengedte, hogy beszéljünk - kapta most át a szót a kedélyes kövér, aki még most is mosolygott kék szemével, amikor életfontosságú dolgok tárgyaltattak. Mosolygott, mintha nem tartozna a világhoz:

- Felségednek olyan híre van, hogy a zsidók mindig megvakarják a homlokukat a sapka alatt, amikor felséged neve szóba kerül. Azt hiszik, hogy tud valami olyasmit is, amit a legöregebb rabbik nem tudnak. Különösen azóta tiszteli felségedet mindenki, mióta ama budai Simon

nevű zsidótól, Mohácsot megelőzően, magyar forintok helyett rajnai tallérokat vett el. Hol van azóta a magyar forint? Ennél az egy üzletnél legalábbis annyit kellett keresnie felségednek, hogy tíz másik üzletet elbírnjon.

A királyné szisszenteit. Hiába, azelőtt akármint volt, mégse mertek vele ilyen hangon beszélni a zsidók. A kövér kaftános megnyugtatólag integetett:

- Nincs semmi baj, felséges asszony. A vén Simon azóta bolondnak tettei magát, köveket gyűjt zsákba a budai hegy oldalán, de minden gyerek tudja Budán, hogy az öreg csak addig bolond, amíg megszökhetik külföldre küldött kincsei után. Ott várnak rá a jó Mátyás-aranyak Granadában vagy Franciaországban, ahol az aranyat arannyal cserélik.

- Ahol a csengős öszvérektől vont postaszekeret nem jut eszükbe megtámadni azoknak sem, akiket az akasztófáról vágta le - szólt bele a diskurzusba a fekete zsidó, akinek minden szava izzani látszott, amikor üzleti térre fordult a beszélgetés.

- Mit akartok? - kiáltott fel most türelmetlenül Mária, mert érezte, hogy valami ismeretlen cél felé gurítják őt ezek a hangya-módra nyüzsgő zsidók, akik mind közelebb jöttek hozzá, hogy izzó szemekkel, parazsos szavaikkal, mocsárinda módjára terjeszkedő gondolataikkal hatalmukba kerítsék.

- Az okos emberek jöttek el az ország legokosabb asszonyához, akinek félelmetes esze és akaraterije előtt meghajolnak mindazok, akik magukat Magyarországon okos embereknek mondják - folytatta a kövér kaftános, mint valami próféta, aki ítélni mer embertársai nevében. - Az okosság kormányozza a világot, a többi mind múlandó. A királynénak olyan okosnak kell lenni, mint a napnak, hogy ezt az országot megtarthassa magának, mert bizony kifelé csúszik az ország földje a legfehérebb női kéz alól.

A királyné legyintett:

- Vén varjak. Károgni jöttetek? Nincs szükségem reátok, amint akkor sem volt, amikor Pozsonyba való érkezésem napján ti mind elmenekültetek a városból, mert a királyné itt tartózkodását nem ítélem vala jó jelnek üzleti sikereitekhez. Hívtalak benneteket? Hívtam a pénzeteket? Hívtam csúrcsavaros észjárásokat, amellyel póknyálként fonjátok be a világ eresztékeit? Én, hála Istennek zsidók nélkül maradtam itt Pozsonyban. Mérlegüket féltékenyen nézegető, takarékos polgárok szabták ki konyhám ennivalóját, mégse maradtunk éhkoppon. Menjetek előlem pántlikaáruló szavaitokkal. A királyné megmutatja, hogy zsidók nélkül is tud kormányozni!

A három zsidó csendesen bólintott:

- Ugyanezt akarta megmutatni felséged bátyja, Granadában.

A királyné arculata olyan fehér lett, mint egy misekönyv lapja, és az orrlyukai úgy tágultak, záródtak, mint a misekönyv kapsai.

- Menjetek, mielőtt eszembe jutnának kancsi pillantások, amelyeket a kerítések mögül, a sáncokon túlról vetettetek felém, amikor azt hittétek, hogy most már egyedül vagyok, beteljesült rajtam a sors, amelyet átokmondó papjaitok útján átkozódva kívántatok nekem. Nem mentem el a másvilágba, ahová jobban kívántatok minden ellenségeteknél.

A nagy kövér zsidó, aki nem vesztette el a flegmáját a királyné szavai alatt, mert nem ismert emberi gyengeséget, megalázkodást, bánatot, hosszú kaftánjában egy fürge ugrást tett Mária felé:

- Mit csinálnánk mi egy holt királynéval, felség? Mi azt akarjuk, hogy felséged éljen az ország javára, a maga egészségére, a történelem ragyogására. Felséged esze szikráztassa meg a zsidók eszét, hogy mindenben hasonlatosak óhajtsanak lenni a királynéhez. Ész, mindenható

ész kell ebbe az országba, akkor aztán loboghatnak a lófarkos zászlók, riadozhatnak a kürtök, toporzékolhatnak a magyar urak. Mézzel fogják a medvét.

A királyné a távozáshoz készülődött, mert úgy vette észre, hogy ezek a küldöttek még nincsenek abban a stádiumban, amikor valóban megszólalhatnak. Kendőjét fejére terítette, és intett a háttérben üldögélő Brandenburginak.

- A zsidók most is úgy akarják eladni a portékájukat, mintha az hamis volna, mert így jobb árat reménylenek érte kapni. Mi hamis dolgokat nem vásárolunk, mert bízunk a felettünk levő Isten igazságosságában.

- Felség - kiáltotta most az a vöröshajú egyházi ember, aki eddig látszólag a libák eltűnt zúzójáról gondolkozott. - Olyan hírrel vagyunk, hogy Magyarország minden házánál leültetnék vele az embert, még meleg sőt is adnának a gyomrára, ha éppen azt kívánná. Felséged feltételezte, hogy a búcsú nélkül eltűnt pozsonyi zsidók üres kézzel térjenek vissza régi városukba? Kedves, kedves a jövevény, de akkor legkedvesebb, ha a magával hozott tarisznyát kezdi bontogatni.

A királyné nem felelt a zsidók szavaira. Erélyessége leküzdötte indulatát. Már nem táncolt aranypor a két szeme előtt, mint az utóbbi időben mindig. De kis, nyugtalanító alakok, kezek, árnyak sem surrantak el a szeme sarkában, mint azoknak a régi embereknek árnyai, akik ebben a házban valamikor meghaltak. És lelkük egy nagy bogár alakjában ittmaradott. Valami régen érzett nyugalom vett rajta erőt - nem gondolt most arra, mint állandóan szokta, hogy mit kell a következő percben csinálnia.

A kövér, a jó táplálékoknak szappanját arcböre alatt viselő zsidó kezdte a mondanivalóját:

- Királynéval őszintén fogunk beszélni, mert ő amúgy is ösmeri a zsidókat. Ha már keresztény nő léte nem átalotta a zsidók pénzét elfogadni, amelyet mondanak bögyösnek, ragályosnak: hát legyünk hozzá mi is őszinték. Kár volna ezért az okos asszonyért, ha bajba jutna tudatlanságából, aminthogy a világon kár minden lámpásért, amely idő előtt kialszik.

- Önts olajat a lámpába! - mondta most beleegyezőleg a fekete, ideges zsidó, és halotti kendőjébe bújt.

A kövér ember most kinyújtózkodott, mintha messzire hallható ígéket akarna kihirdetni. Fel-emelte a kezét, és a láthatatlan szellemeknek intett, mintha azok ott csoportosulnának az eresz alatt.

- Magyarország Szapolyai Jánosé, többé azt tőle sem erőszakkal, sem csellel elvenni nem lehet. Érett alma volt, amely annak az ölébe esett, aki éppen leült a fa alá. A legtöbbet az erdélyi vajda üldögte a fa alatt, illendő, hogy övé legyen a zsákmány. Szegény kis préda. Mint a nyestbőr, amelyet a szánkóról lehajintva órákig hurcoltak maguk után a vadászok, hogy a következő nyesteknek a kedvüket elvegyék a bűzös szimattal.

Mária, hallván a zsidó beszédét, mind keményebb arccal nézett maga elé, ne mondhassa el senki sem, hogy őt kísértetektől riadozva, félelemben látta. Van olyan asszony, aki vakon feláldozza az életét is, csak hogy gyávának ne mondják.

Pozsonyban már akkor is volt „kávéház”. Valamely dunaparti duttyán, ahol egész nap üldögéltek a kereskedők, portékára alkudoztak, vagy pedig ostábla-játékkal mulattatták magukat. De mégis inkább a szót fecsérelték, mert az nem került pénzbe. Az ilyen „árucsarnokban” tanulnak meg legjobban beszélni a zsidók.

- Hát az csak minden józanul gondolkozó ember előtt világos volt, hogy mikor a királyné Pozsonyba érkezett, és tartani lehetett attól, hogy a szultán utánaküldi hadait: mi Tokajba menekültünk, új királyt keresni, mert az ember nem maradhat úgy, mint az árva falevél ebben

a nagy viharban, amely most Európa felett tombol. János vajda, bár a maga nagy vagyonsága mellett nemigen van szüksége a zsidókra, nagyon jól tudja ennek a fajtának eszét és becsét. Egy zsidót, ha nem akar csalni, el lehet küldeni a világ végére is.

Mária legyintett, Brandenburgi felhökent:

- No, ti drágalátos tokajiak!

- Azt már nagyságos uraimék is tudják, hogy Tokajból október 28-án indultunk el, a keresztény naptár szerint Simon-Juda napján. Hatezer emberünk volt fegyverben, nem állott talpon olyan hadsereg Európában, amely nekünk ellenállhatott volna. Persze, mi is csak oda igyekeztünk, ahol a sereg szíve dobogott, a vajda közelségébe, aki felváltva utazott nyeregben, vagy pedig gyaloghintóban, kolybában, aminek éppen most lett nagy tisztelete Magyarországon, a török basák óta. Hát kit láttunk a vajda úr legbizalmasabb társaságában, mintha legalábbis arról beszélgetnének, hogyan kell a paszulyt elkészíteni? Senki mást, mint Szerémy György uramat, aki minden tudomásunk szerint II. Lajos király udvari káplánja, felséged gyóntatóatyja volt. No, ha már egy keresztény papnak szabad Zápolya udvarlására lenni, akkor nekünk, szegény zsidóknak, igazán nem veheti senki rossz néven, hogy az eresz alá húzódunk. Szerémy káplán úr még az őszi pókfonáltól is óvadozta a vajdát, beszélt, ágált, okoskodott, mintha az életét akarná megmenteni, a vajda úr pedig csak félig lezárt szemével nézegetett rá a gyaloghintóból.

- Nem fáradt még el, főtisztelendő uram? Hátul van a hely a szekereken? - kérdezgette. A káplán pedig mindig csak azt felelte, hogy még életében nem esett ilyen jól neki a gyaloglás. Mi csak titokban megérintettük egymás könyökét, mert mi sohasem szerettünk gyalogolni.

- Szerémy! - sóhajtott fel Mária. - Attól a naptól fogva nem szeretett, amikor a királyt figyelmeztettem, orra disznóéhoz hasonlatos, míg szeme kicsiny, mint a ravasz embereké, akik nem merik kinyitni.

- Azt tartja a példaszó - folytatta most a Makabeusok utóda -, hogy a zsidók és a kutyák szokták maguk után nyitva hagyni az ajtót. Hát ez a pap még soha egyetlen ajtót nem tett be maga után, amelyen át vissza ne térhetett volna. Most Szapolyai uram előtt egyengeti a másvilági utat, mert már úgy van faragva az ember, hogy amint vagyonhoz jut: törődni kezd a lelke üdvösségével. Szapolyai hozzászokik a mindennapi gyónáshoz, mint valami fejedelem, akinek mindennap hófehéren kell az Úristen előtt megjelenni. Hát a minden hájjal megkent káplán oldalán nem is kellett Zápolyának félni, hogy gödörbe viszik a gyaloghintóját, pedig ezen a tájon sokféle van tiszai kiöntés.

A királyné egykedvűséget színlelt, csak éppen a homloka gyakori megsimítása árulta el, hogy javában látja azokat a faleveleket szálldosni maga körül, amelyek hol koromból, hol aranynehelyből vannak és megfoghatatlanok.

- A gyászlobogót, amelyet II. Lajos király emlékezetére vittek vala a sereg élén (mintha bizony nem pengő mulatozáson és csengő pénzen járt volna az esze itt mindenkinek), felváltva cipelték Cibak Imre és mesztegurzai Szerecsen János uraimék, akik még egyedül nem voltak bizonyosak a seregben, hogy Lajos király valóban megöletett a csatában. Két ilyen ember, akinek bajsza mindig nedves valamely boroktól, amelyeket bizonyos halottak emlékezetére ittak, nem szívesen egyeznek bele, hogy már hiába isznak a holtember kedvéért, semmiféle jókívánsággal azt többé visszacsalogatni nem lehet. Ők gyászolták egyedül Lajos királyt, mert nem volt kedvük visszatérni a bánat országából. Ám Kápolnay Ferenc uram, aki veres, fehérsörényes lovon ment a két zászlótartó után, már nem csüggesztette borúnak a bajszat. Ki volt az pederve, mint ahogy a szél pedri ki a szarkafészkeket. Azt mondták, hogy Kápolnay uram mindennap bikavérben mosta meg az arcát, hogy az rücskösségével még félelmetesebb legyen. A polgárháború meggyújtott kanóciát vitte a kezében lángszínű

tartóban, és az volt minden gondja, hogy ez a kanóc soha el ne aludjon. És ez a kanóc megnyaldosta a háztetőket, a szénaboglyákat, a kerítéseket mindenfelé útközben, ha a házakból nem jöttek ki az emberek az új király üdvözlésére. Most már nem babba ment a játék. Jajgató öregek és keresztüldőfött nemesek maradtak mögöttük azon az úton, amely Tokajtól Szerencsig viszen. Fődolog ilyenkor abba a lányomba lépegetni, amely a vajda lovának a nyoma. Egy kis vizecske mindig csordul.

A tömött zsidó elhallgatott, mintha a királyné véleményére volna kíváncsi, de az csak oly mereven nézett maga elé, mint a tallérok. Igaz, hogy a tallérokon hosszabb volt az orra, mert azt mesterségesen koptatták. A paraszt csak a kopott pénzt fogadta el.

- Nos, elfogyott a szuflád? - kérdezte Mária királyné - pedig itt a pozsonyi zsidótemetőben a titkos gyűlésen órákig is tudtad magyarázni a hitsorsosaidnak, hogy miért is lesz jó a zsidóknak a városból elmenekülni.

- Nem bántuk meg, felséges asszony, mert kivándorlásunkban, a nagyvilágban való szellőzködésünkben újabb eszméket vettünk magunkba, mint a helybeli polgárság gondolatvilága, amely csak annyira terjed, hogy a tyúk alól a tojást már hajnalban el kell venni az istálló-lámpás világánál, nehogy a kakas megmérgesedvén, szétverje a csőrével.

- Szerencsbe jöttünk, ahol a barátmonostor kapujában vajdánkat a szegedi bíró fia, a százötven kilós apát, musinai Gerván János fogadta, de miután a beszédet nem nagyon bírta, Szerémy káplán uram állott fel helyére a sarokkőre. És a mi fürge káplánunk mondta el, hogy most 600 esztendeje Árpád vezér, a régi honalapító táborozott ezen a tájon, ahol most az új Magyarország megalapítója üté fel sátorát. Árpád is itt szerezte első honfoglaló híveit, Rettelt, Edét, Edöményt és Tarcalt, a pogány vezéreket, akiket itt, a szerencsi határban nagyterjedelmű földbirtokokkal ajándékozott meg. Eléggé hangsúlyozta a káplán, hogy Szerencsen a honalapítóknak ajándékozni kell, Szapolyai csak később intette magához Basy György és Horváth Bertalan uraimékat, akiket azzal bízott meg, hogy a nagyszájú papra vigyázzanak.

Most hirtelen megszólalt a Brandenburgi:

- Hát azt csak megértem, hogy szelelt a pap, mint az üres malom, amelyen keresztülfúj a szél. De mit szolt itt a kincszotogatóhoz Kerepeczy uram, aki mindig elől van ott, ahol a zsákot tartják?

- A sánta Werbőczy urat, a törvénytudóst tetszik gondolni? - kiáltott fel az élesszemű zsidó. - Ő már kibeszélte magát Tokajban Szapolyai János királysága mellett, csak éppen akkor rekedt be, mint valami vén, szakállas farkas, amikor a jussolásról kellett volna beszélni. Szép, szép, mondogatták a magyar urak, amikor Werbőczy, akinél jobb népszónok Dózsa György óta nem volt - talán ezért is kellett a székely nemesnek megsülni -, szép, szép, de mi lesz a jussolásokkal? Hadd lássuk, hogy miért adjuk a bőrünket ebek harmincadjára! Kerepeczy uram berekedt a sok jogtudományban, de szerencsére itt volt ez a szőrös pap, aki olajat izzadott magából, olyan megfeszüléssel gondolkozott, mint a mandulafa, amely rügyezés közben tejet ereszt.

Brandenburgi a királynéra vetette a szemét:

- A mi zsíros papunknak kellett volna helyrehozni a farkasszakállú hibáját?

Mária intett, és a zsidókra függesztette a szemét, mert most olyan dolgokról következett a beszélgetés, amelyekhez maga is értett egy kicsit. (Csak a birtokaitól megfosztott Brandenburgi dörmögött még hátról, hogy lesz elszámolnivalója a törvénytelenység ez ördögpatájú kortesével.

- Hát mit osztogatott különösebben a szepesi gróf? Talán csak a 13 várost nem ajándékozta valakinek?

A kövér zsidó nevetni kezdett, mintha a dunaparti gabonacsarnokban üldögélne a fapadon.

- Azzal utoljára az öreg Szapolyai kereskedett. Csak a jámbor cipcerék néztek nagyokat, mikor esztendőnként kétszer-háromszor kérték tőlük a porciót. No, de megtanították a Poprádot, hogyan kell felfelé kapaszkodni a Kárpátok szikláin, hogy a gyors folyóba rejtett ezüstöt, aranyat kisodorja Magyarországból. - Mária azt gondolta magában, hogy megfizet a zsidóknak ezért a vidám hahotázásért. Gyászházban nem illik nevetni.

- Hát kinek mit ajándékozott a vajda ott a szerencsi monostor kapujában? - kérdezte Mária.

- Egyszer csak azt látjuk, hogy a prédikáció befejezése után Szerémy káplán uram a kövér János papot tologatja előre. Ijesztő az ilyen nagy ember olyankor is, amikor csak egy helyben áll, mert rossz dolguk van a talpa alá szorult hangyáknak; de ha megindul a másfél méter magas ember, sohase lehet tudni, hogy meddig viszi a magával kavart szél. Basy György és Horváth Bertalan titkos tanácsosok kísérték a szerencsi apátot, de a vajda mégis a hátul kullogó Szerémy káplánhoz fordult, mintha mindenáron ezt az embert akarná kiismerni hasbanézó, nagy, gömbölyű szemével, mielőtt Szerencsből továbbmennének.

- Jó ember ez a János apát? - kérdezte a vajda, a monostor sarokkövén üldögélve. A káplán ugyan nyomban félrekapta a fejét, amely mozdulatával elárulta, hogy életében már intéztek sok olyan szót hozzája, amelyre választ adni nem akart. De most úgy repült feléje a kérdés, mint a nyíllövés.

- Jó ember ez a János apát? - kérdezte megint a vajda.

A káplánnak felelni kellett:

- Jó és igen mértékletes - mondá ez -, hazámban ő volt a mester bevásárlója, és soha semmi gyalázatot nem hallottunk reá.

- No hát, a mértékletesség nemigen volt feltehető Gerván főtisztelendő úrról, aki szolgáljaival kifaragott fatuskókat hordatott maga után, bárhová ment, hogy nyomban leülhessen. Ültében aztán az volt az első gondja, hogy a csuha alatt térdigérő hasát valamelyik combján kényelmesen elhelyezze. Én eddig azt hittem, hogy csak a bibliai kosztos élő zsidók között vannak ilyen kövér emberek.

- De az apát úr most állva maradt, mert előre tudta az elkövetkezendőket. A csanádi püspökségről volt szó, amely megüresedett Csaholyi Ferenc halála után, amely Mohácsnál Istenbe és hazájába vetett hittel érte a főpapot. Ezt a nagy, gazdag püspökséget ajándékozta Szapolyai uram, az új király a szerencsi monostor perjelének - látszólag Szerémy, Lajos király volt udvari káplánjának a jótállására. De ugyanakkor parancsot adott Basy és Horváth uraiméknak, hogy Szerémy főtisztelendő urat még éjszakára se bocsássák el maguk mellől, hanem egy szobában háljanak vele.

- Ez Zápolya! Aki szívnek szegzett törrel ad ajándékot! - kiáltott fel Mária, mintha hosszú esztendőknél leszűrt gondolatait összegezte volna e néhány szavával.

- Hát mi csak mentünk tovább a sereggel - folytatta a kövér ember -, mert egyebet nem tehattünk. Nem tudtuk, hogy foglyok vagyunk, vagy vendégek vagyunk. Abból az ételből adtak, amelyből a vajdának főztek, mert a vajda nagyon vigyáz arra, hogy környezetében mindenki egyforma levest és húst egyen. Csak a maga tányérjába hint valamely aranyporokat, amelyeket egy olasz orvos adott neki a mérgezések és a józan ész elhomályosításai ellen. A vajda nagyon okos ember. Majdnem olyan eszes, mint a királyné öfelsége, habár az asszonyokban mindig több van egy unciával a lelki spiritusból, mint a férfiakban.

- Így mentünk hajnalban, a dobok megzörgetésével Egernek. Felséges asszony, mennyi bábaszarka van azon vidéken! A sereg előtt repkedtek akácfáról akácfára. Ugyanezt tették a vércsék és a szarkák, amelyek nagy lustán odábröppentek ugyan, de fénylő szemüket egy pillantásig sem vették le a sereg előtt hordott nagy gyászlobogóról. Mintha ez a nagy fekete lobogó valami ígéret lett volna a számukra, hogy most majd az ő világuk következik Magyarországon. A vajda a sisakja alól nem nagy örömmel nézdelte a sereg előtt repkedő madarakat, amint már Romulusz és Rémusz királyok óta az utazó királyok nagy jelentőséget tulajdonítanak a madarak repülésének.

- Hadd a babonáidat - szólott most a királyné, végigsimítva homlokát. - Mennyi jövedelme lehet a sarokkő mellett elajándékozott csanádi püspökségnek?

- Mátyás-aranyban vagy rajnaiban? - kérdezte a zsidó. És ajkait bugyborékolva mozgatni kezdte, mint az ürgelyukban tűnik el a víz. - Húszezer Mátyást megér testvérek között is a püspökség.

- És egy sarokkővön adta oda! - szisszentett a királyné, mintha egy pillanatra elveszítette volna önuralmát, és hasonlatossá lett volna ama szegény asszonyhoz, akinek mindjárt a kopott lábtyűi jutnak az eszébe, ha azt hallja, hogy más konyhán mit főztek ebédre. De a keserűség zöldje eltáncolt fehér arcáról, mint a visszafojtott villámok a felhők között.

- Még megérem ebben az országban, hogy az egri püspök is az asztalához ültet benneteket? - kiáltott fel tréfásan a királyné, és halkán füttyörészni kezdett magában, mint azok az asszonyok, akik fájdalmukat így akarják elpalástolni.

- Minket nem hívott meg asztalához Várday Pál egri püspök uram, mert nagytudományú ember ő. Esztergomi érsek lesz belőle. Jól tudja, hogy Mózes fiainak nem szabad a keresztények főztjét enni. Tudós ember nem erőszakoskodik. Mi aztán ráértünk leskelődni Szerémy káplán uram dolgai után, mert a jeles doktor mindenáron meg akart szökni vigyázóitól, Basy és Horváth titkos tanácsos uraktól. Egerben, a várhegy oldalában vannak mindenféle girbe-gurba kis utcák, ahonnan még nem jött le eleven ember, anélkül hogy kalapját félre ne csapta volna. Ide kívánczott Szerémy uram is, mert bizonyára szerette volna lelkiismeretét megnyugtadni. A talmud mondja, hogy az árulónak az első büntetése az, hogy keresi azokat a helyeket, ahol eszméjét elveszítheti, és állati sorsában nem okoznak neki fájdalmat a gondolatok. De Basy és Horváth uram a káplánt két oldalról megragadva, a püspök asztalához cipelték. Írt is erről verset Menyhért, a tréfás íródeák, amely verset a táborban a katonák hangos hahotával olvastak. Estére Hatvanban háltunk. A csillagok nagyon ragyogtak odafent az égboltozaton, és számos szemek nyitva voltak a táborban. Van az úgy néha, hogy a katona éjszaka nem tud aludni; pedig már a mezei poloskák ideje is elmúlt. Jól lehetett volna lakni a köddel, amely hajnal jöttével a mezőkre telepedett. - Hát mi már mikor csináljuk meg a vásárunkat? - kérdeztük egymást, miután már hetek óta se nem vettünk, se nem adtunk. Erre a haszontalan csavargásra rámegegy annak a kis pozsonyi házikónak az értéke, amely házikót öregségünkre összekuporgattunk.

- A pozsonyi ház! - mondta Mária, és szokása ellenére hangtalanul nevetett, mintha valami jó tréfán törné a fejét.

A kaftános ember gyanakodva hunyorintott, de aztán csak tovább folytatta szavait:

- Hatvanban azonban utolérték az ördögök, mert a vajda csizmája bakkecske bőréből volt, amelynek szaga után akárhová eltalál az ördög, mondják a tudatlan magyarok. A vajda estére mind sűrűbben tapogatta a szívét...

- Nem állhatom a beteg embert! - szólta Mária.

- Mindenféle foltok jelentek meg az arcán, amelyeket ott azelőtt nem láttunk. Egyik folt fehér volt, mint a temető sarkában összegyűlt pókfonál, a másik folt rákveres volt. A harmadik folt olyan volt, mintha bévuírlől harapta volna valamely komondor. Hiába egyenesítette ki derekát a vajda, mindig csak hajladozni kezdett az, mint az álmos katona szemhéja. A vajda egy fatörzsön ült, amelyről testét szökőkút módjára dobta a magasba a szíve és felhördülése. De ugrásából nem a két medvetalpára esett vissza, hanem, mint egy darab kő: a homlokára. Ha éppen a vakszemére esett volna, már itt állna a piacon egy szénásszekér, felséged ablaka alatt, amely szekér belsejébe Szent István koronája volna elrejtve.

Mária nem engedte magát megvesztegetni a kalmár hízelkedésétől. (Ki tudja, merre szökdösnének most az országhatárok felé?) A királyné ridegen nézett maga elé:

- Így szokott a vajda betegsége kezdődni. Véres hab tör ki a száján, arcát összetöri, mert addig veri a földhöz, amíg az csupa vérként, Magyarország krisztusi sebeként ontja magából az eszméletet és életet. Dobban hánykódó teste alatt a föld, mintha odalentről a holtak is felelgetnének kérdéseire. Azért nem mer a vajda sohasem négyszemközt maradni egy asszonyi renden levővel, mert szégyelli váratlanul jövő betegségeit.

A mosolygós kereskedő így felelt:

- Én pedig éppen azt gondolom magamban (talán a vajda őkegyelme is), hogy éppen azért kellene megházasodnia, hogy egy szerelmes, szerető, holtig, másvilágig való élettárs legyen mellette, aki az ördög ilyen támadásainál a hátára venné őt, és elvinné a rejtekhelyre, aki az ilyen halálos küzdelmekben átvinné kardját, és azzal örködne felette, mint egy édesanya. Mert Salamancában, az egyetemen azt tanítják, hogy nincsen olyan erős férfi a világon, aki az élet némely körülményei között szívében és gondolatában ne szeretne édesanyja karján ülő gyermek lenni. - Mikor tehát a földre zuhant vajda hörgései közepette egyszer azt kiáltotta: „Mutter” - nem a szegény boldogult schleswigholsteini hercegnő, a vajda édesanyja jutott az eszembe, hanem nyomban felséged, itt Pozsonyban.

- Hogyan lehetnék én a vajdának az anyja! - kiáltott fel meglepetten Mária királyné, és ha női szemmel valóban lehetne ölni (mint a szerelmesek állítják), a kaftános zsidónak ebben a pillanatban holtan kellett volna összeesni. Ám a kalmár tovább gyúrta a makrancos vevőt:

- Régi, de haszontalan szokásuk volt az óvatos királyoknak, hogy nemcsak álomfejtőket, de álmotesőket is tartottak udvaruknál. Mert vannak olyan eszkamotőrök, akik álmukban tudnak csak hazudni igazán, az álomfejtő a földkerekség összes könyveit megtanulhatja, amíg az ilyen álomsvindlerek az álmát megfejtik. Illetőleg ráeszmél, hogy az hamisítvány. Ugyanúgy járnak az álmotesők, akiket a régi királyok az ágy alá vagy a küszöbre fektettek, akik lenyelték azokat a szavakat, sóhajtásokat, hangokat, amelyeket az úgynevezett gyanúsítottak álmukban mondtak. Én azt hiszem, csak a haldoklók szólják el magukat, vagy pedig azok, akiket az erdőszélen vakszemen dob váratlanul az ördög egy patkószöggel, aki aztán kínjában elkiáltja magát. A vajda azt kiáltotta: Mária!

A királyné azalatt, míg a kalmárok ördögösködtek körülötte, szépen, lassan, meggondoltan visszanyerte régi nyugalmát, olyan hűvösen, mint a hideg kútból felhúzzák a nap heve elől oda leeresztett cserépedényt.

- Végeredményben mit akartok?

- Azt az üzenetet akarjuk átadni, amelyet Budán, ahová Hatvanból másnap este megérkeztünk, azon a piacon, ahol mi sohasem jártunk szabadonbocsátásunk előtt, sötét alkonyattal ránk parancsolt a vajda.

- Amilyen parancsot küldött *nekem* Ferenc deákkal?

- Amilyen parancsot nekünk adott, miután a keresztények naptára szerint: Mindenszentek estéjén megérkeztünk vala Budára, egy piacra, ahol a rablóvezérből lett várparancsnok, Kun Gotthard várta a vajdát hét kitűnő férfival és hét buzogánnyal, miként hajdan Álmost, a honfoglalót várta a hét vezér. „Vigyázzatok, semmi el ne maradjon az ősi magyar ceremóniákból” - kiáltotta Werbőczy uram, amint sánta lábával fel és alá bicegett, és mindenről gondoskodott, amiről csak ő tudott a honfoglalás idejéből.

- Vajon csalni is úgy tudtak a honfoglaló magyarok, mint Kerepeczy uram? - dörögött most hátul Brandenburgi örgróf. - Azok is törvénycsavarással, fiskális-fogással lökték ki a régi tulajdonosokat a birtokaikból?

- Karddal - szólt hátra Mária királyné, akinek nagyon jólesett hallani most az örgróf hangját, miután törvénytelenégekről volt szó, amelyeket ő is szeretett volna elkövetni, de nem volt hozzá Werbőczyje.

- A hét vezér, akik közül mi csak Kun Gotthard uramat ismertük fel, körülvette a vajdát a buzogányokkal, miután előbb törökösen térdet és fejet hajtottak előtte.

- Hát ez mire való volt? - kiáltott fel Mária az eszes nők gúnyolódó hangján.

A zsidó felemelte a mutatóját:

- Felség, ez tetszett a népnek leginkább a mutatványok közül, mert az utcák még sírgödör-szagúak voltak a szerteheverő holttestektől, és kóbor kutyát nem lehetett látni emberi kar vagy láb nélkül. Ekkor előállott Werbőczy uram, és térden állva így szólt a vajdához: „Miket nagyságod parancsolt, véghezvittük s teljesítve vannak”. Nagy durranás hangzott ekkor: ágyúból lőttek. „Menjetek, készüljete a vecsernyéhez” - parancsolá most a vajda Szerémy káplán úrnak, aki egész idő alatt a lova mellett ballagott. (Dörögött is emiatt a káplán, azt mondják tótul könyörgött egész Hatvantól Pestig a vajdának, hogy engedné meg a hordszékre való ülését. „Majd ha püspök leszel, akkor kolybába ülhetsz” - felelt vissza ugyancsak tótul Zápolya a nyeregből.)

- Ámde Szerémy uram most sem mehetett egyedül a várkápolnába. István, káplántársa, aki felügyeletével meg volt bízva, nyomban utána iramodott. A várkápolna kapujában pedig már várta György, az öreg pesti pap, akinek a prédikációi kedvéért a pestiek néha úszva járnak át a Dunán Budára. Hát Szerémy uram csak megadta magát sorsának. A toronyban harmadikat harangoztak, a harangozó felhajtotta maradék borát, másodszer is ágyúztak, a vajda főembereivel a székesegyházba vonult. Mi, zsidók persze odakünn rekedtünk, de azért megtudtuk, hogy a templomban most imádkoznak a magyarok az ég minden szentjéhez, hogy jöjjenek segítségére ennek a szegény országnak.

Mária királyné kiegyenesedett:

- Ne vedd a szájadra az én szentjeimnek a nevét! Mert akár az ördög, akár Zápolya küldött hozzám, megemlegeted a napot. Mit akartok itt Pozsonyban?

- Ónagysága, a vajda úr kérdezteti, hogy vajon megkapta-e felséged üzeneteit, amelyeket hol Ferenc deákkal, hol vingárti Horvát étekfogóval, hol meg Bekényi Péter urammal küldött? - vágta ki most a kereskedő, mert a királyné tekintete valóban félelmetesnek látszott. Türelmetlen volt, mint a halál.

- Tudtam, hogy ezért jöttetek, hamarabb is megmondhattátok volna. A vajda ónagysága is ugyanazt teszi most, mint Surrianto bábjai, azok a magyar ruhába öltöztetett fabábuk, akiket a velencei színházigazgatók esténként pénzért mutogatnak a színházaikban. Amióta Surrianto, a budai követ megírta jelentését a magyarokról, karddal és ágyúval fenyegetőznek a fabábuk, végül a hosszú szakállú zsidók tanácsát és pénzét kérik térden állva abban a félreeső

kamrában, amely nélkül bábszínházi előadás el sem képzelhető. Mert a népnek csak nevetni kell valamin. Ha katonáim volnának, először a velencei színigazgatók ellen küldeném őket. Szapolyai uram, mióta megmondtam neki, hogy nem állhatom, egymás után küldi a nyakamra a sarkantyús, csuhás, most meg a kaftános kérőket, akik állítólag a legravaszabb emberek. Hát nektek is csak az a mondanivalóm, amit idáig feleltem. Én testvéreimet, sem Ferdinándot, sem Károlyt nem hagyom cserben.

- A kihallgatásnak vége van - szólott most a Brandenburgi, aki végzetesen állott a félhomályban, mint a kétség a szerelmesek gondolatában.

Bizonyára voltak ebben a régi pozsonyi házban más olyanok is ebben az időben - két nappal Mindenszentek után -, akik felfigyeltek a kaftános zsidók jövetelére, ami mindig jelentett valamit, csalárdságot vagy örömet. Mert hirtelen megkopogtatták azt az alacsony szemöldökfájú ajtót, amely a királyné hálószobáját a „trónteremtől” elválasztotta.

- Hírnök Budáról! - kiáltotta egy hang, amely oly tétovázva hangzott, mint őszi időben a száraz fagally keresi az utat lefelé haldokló társai között. Mária királyné rosszkedvű legyintéssel a kereskedőkre mutatott.

- Hát most mi lesz velünk? - kérdezték a kereskedők, akik a maguk részéről még nem tartották befejezettnek a királynéval való tárgyalásukat. - A házainkkal?

- Odakünn vannak a hirdetések a város falain - felelt a királyné, és az ajtó felé lépett.

Azok a hirdetések pedig azt tartalmazták, hogy mindazok a zsidók, akik pénzüikkel, ingó marháikkal elmenekültek Pozsonyból Mária királyné jöttének hírére, és csak házaikat voltak kénytelenek itthagyni: a városi hatóság által megszabott áron visszavásárolhatják házaikat, de azokba be nem költözhetnek. A házak vételára a pozsonyi szegények között igazságosan felosztatik.

A királyné kilépett az ajtón, de lépés közben valami ércpendülést hallott a szoba pádimantumán, mintha valaki valami tallért elejtett volna.

Mária királyné, néhány perc múlva, amikor a tanácskozás megengedte, viasztekerccsel kezében visszatért a szobájába.

- Ne rontsuk a cselédeket. Meg kell nézni, mit ejtettek itt a földre. - Így gondolkozott a királyné, és a szoba azon a helyén, ahol az imént a zsidók állottak: egy ezüsttallért talált. Fel-emelte és megnézte. A kályha mögötti magas falpárkányra helyezte, ahol, persze, ujjnyi port talált. Aztán visszasietett a szomszéd szobába, ahol megint kezdetét vette az örökös tanácskozás.

II

Máriának nincs egy fillérje

Az országtanács ülése körülbelül éjfélig tartott. - 1526 novemberi éjszakája volt, kémek, hírnökök jelentéseit beszélték meg a magyar urak, Szapolyai hadaival Székesfejérvár felé vonul, ahol magyar királlyá koronáztatja magát - Mária királyné, aki körülbelül Simon-Juda éjszakája óta ébren volt, szívesen vette, hogy Báthory nádorispán végre komolyan bólongatni kezdett a nagy koponyájával: a tanácskozásnak végezetét jelentette az ilyesmi. Mert táncolni és mulatni lehet 1526-ban is három nap, három éjszakán át, de gondban gyötrődni akkor sem.

Amolyan *pozsonyi szaga* volt az éjszakának.

Mária kinyitotta hálószobájában az ólomkarikás, lelkiismeretes ablakokat, amelyeket még az ólomkarikákon kívül vasrácsok is védelmeztek a Fő tér felől, és hallgatta a pozsonyi éjszaka hangjait. A pozsonyi éjszakának 1526 novemberében más hangja volt, mint egyébkor.

Társzekerek döcögtek át a Fő téren, mintha egy új világvándorlás volna készülóban.

A Fő tér sarkából nyílt a Szent Márton utca, amelynek elején, természetesen, pékbolt volt, amelyet egész Európában ismertek azok az utazók, akik Pozsonyba készülődtek. Itt már éjfélkor friss kenyeret lehetett kapni, különösen olyanoknak, akik ostornyéllal zörgettek, és azokat a káromkodásokat hallatták, amelyeket akkoriban a fuvarosok mondtak világszerte, ha az éjfél fedél nélkül lepte őket.

A királyné éjfél szellőztetés közben jól hallotta a pékbolton dörömböző fuvaros hangját. Végigdöngött az a Fő téren, mint nemrégiben a cserebogarak vagy a kandúrmacskák kiáltozásai, amelyeknek megfejtését még senki sem tudja, pedig majdnem emberi hangon szólalnak meg. A pozsonyi lányok mindig a nyakukra húzták a takarót, amikor a pék macskája olyan hangon ordított az éjszakába, mint valami rabló.

De Mária annál inkább közelebb ment az ablakhoz, mert többnyire nem szokott félni, csak az emberhangtalan magányban. Közeledett, és hirtelen eszébe jutott Trautmannsdorf grófné, az innsbrucki kolostor fejedelemasszonya, aki nem tette be a lábát olyan szobába, amelynek ablaka nyitva volt.

- Ez csak azoknak való, akik nem törődnek az egészségükkel, de én százéves akarok lenni - mondogatta a grófné.

Vajon él-e még?

Most valami olyan lárma keletkezett a Fő téren, amely lárma nem hasonlított a sarkon pihenőt tartó, krákogó, öklendező, káromkodó fuvarosok hangjaihoz, akiknek sohase vágott a pék elég nagy karéj kenyeret. Kardcsörtetés, sarkantyúpengés meg szilaj dobogás, küzdelem heve hallatszott a szomszéd utcából. Végül egy nagy perdülés, mintha valami eltörött volna, aztán leánysikoltás. A szomszédos utcából hosszú denevérléptekkel sietett el egy vitézforma ember, akinek azonban távolodó lépéseit a sarkantyúi még messziről is elárulták.

A lárma alabárdosok, városi drabantok jöttek elő, hogy még növeljék a csendháborítást, és nagy diadallal fogdostak valakit, mégpedig egy hosszú köpenyeges, megtermett alakot, s vitték a sötét utcából ama főtéri lámpás alá, amely minden éjszaka égett. Itt újabb lármázás keletkezett, majd hirtelen elcsillapodott minden hang, mintha valami csoda esett volna.

- Mi történt? - kiáltotta el magát Mária királyné a vasrácsos ablak mögött.

Talán sohasem szólal meg akkor, ha reggelig verekednek, kardélt pengetnek, dulakodnak, párbajoznak az ablakai alatt, de ez a váratlan csend megriasztotta.

A királyné tiszteletére rendelt alabárdosok parancsnoka meghallotta a Mária hangját, és csikos zsoldos egyenruhájában feszítve lépdelt az ablak alá.

- Az ördög játszott velünk. A főtisztelendő püspök urat fogtuk el a rabló helyett. Nagy baj lesz ebből.

A zsoldos sóhajtására keményen felelt Mária.

- Miféle püspököt fogdosnak meg kendtek éjszaka?

- Szerencsére csak a lutheránust, de itt Pozsonyban az is baj - felelt az örkatona. - Sokan vannak itt Luther Márton hívei.

- Hát csak vigyék be, mert lármát csinált az ablakom alatt - szólt türelmetlenül Mária, mert a lutheránusokat éppen olyan kevésbé szerette, mint a zsidókat.

Az álomkereskedők régen tudják, hogy egy hirtelen erélyes cselekedet milyen kitűnő gyógyszer az álmatlanság ellen. Nyomban el lehet aludni.

Mária sem ébredt fel reggelig, pedig csak úgy felöltözve vetette magát koporsószerűre festett, faragott ágyára. Ha számon tartotta volna, hogy mit álmodott ezen az éjszakán, bizonyára egy levélzörrenésre se tudott volna emlékezni.

Reggel az asszonyok fejben, azaz emlékezetben hordott kalendáriumából kiszámította, hogy a fürdés, általános tisztálkodás ideje elkövetkezett, addig nem is gondolt a világi dolgokkal. Ezután misét hallgatott, amelyet a „trónteremben” mondott Oláh Miklós. A megszokott urak, cselédek, hívek térdepeltek körül a királynét, mialatt imádkozott. Mire a szomszéd szoba felé tartott, a küszöbön, ahol tudvalevőleg azok a szellemek leskelődnek, akik mindenhol ki vannak rekesztve, a királynénak eszébe jutott az a püspöknek mondott ember, akit éjszaka elfogatott; maga elé hívatta tehát a belső szobájába, ahol a bizalmasabb dolgait szokta megbeszélni.

Az őrség magas, csontos, negyvenesztendő férfi állított a királyné elé.

- Ez volt a verekedő! - jelentette a tudatlan örkatona, mire a királyné az őrséget kiküldte a szobából, hiszen amúgy is össze voltak láncolva a „verekedő” nem mindennapi öklei.

- Ki vagy? - kérdezte a királyné fojtott, de szigorú hangon, de mégis valahogy olyanszerűen, mintha a hallani való dolgokat titokban fogja tartani.

Az öles ember mozdulatlanul állott a királyné előtt, mintha valami jeladásra várt volna, hogy gúnnyal, megvetéssel, lakattal lezárt száját felnyissa. A hozzámérten apró termetű királynét vizsgálta kutató, de alázatos szemével, mintha valamit keresgélne a királyné arcán, homlokán, hajján, valami nyomot, amelyen elindulhasson.

- Ki vagy? - kérdezte még egyszer a királyné.

- Én Crudy vagyok, amint közönségesen mondják: püspök, akit Luther Márton küldött Pozsonyba.

- Tehát ezentúl főtisztelendő úrnak nevezzem? - kérdezte a királyné nem minden gúny nélkül a „verekedőt”, miután elhangzott a mély férfihang, amely bátor jövevény módjára jött be a szobába. (Vannak hangok, amelyek kígyók módjára siklanak be a házakba, mások egerek alakját öltik fel. A hangok vándorlegényeknek is szívesen felöltözködnek. Ez a hang azt hitte magáról, hogy őt itt várták. Ilyenek a papok.)

Crudy püspök úr így felelt:

- Felséges királyné! Az én nevem Crudy, mert a nagyapámat is így hívták, akit Nagy Lajos királyunk magával hozott Itáliából, hogy itt szolgálatára legyen a testi és szellemi csatákban. A nagyapám minden vitézsége mellett egyetlen dolgot szeretett a világon, amire egész vagyonát elprédálta, gyaloghintón vitette magát még a díványra is. Maradt is utána vagy húsz gyaloghintó meg egy címer, de tallér egyetlenegy sem. Az apám Corvin mellett katona volt, mint minden olyan ember, akinek nehéz testi munkával kell megkeresni a mindennapi kenyerét, de mégse akarja, hogy felakasszák. Én püspök lettem, miután Luther Márton írást adott arról, hogy megértem erre. Hatezer hívem van Pozsonyban. Keresztény, istenfélő embernek ismerem magam.

- És az éjszakai verekedés, püspök úr? - kérdezte Mária királyné.

- Nagyon egyszerű dolog. El kellett vennem a kardot, és összetörni azt, mielőtt a vitéz úr agyonvágott volna - felelt nyugodtan a püspök.

- És a leánysikoltás?

- Bizonyára valaki sikoltott imádkozás helyett, miután a társam vagy az én életemet féltette.

- Tehát ártatlannak érzi magát, püspök úr?

- Annyira ártatlannak, hogy még csak meg sem kíséreltem a menekvést - szólt a püspök, és két öklét kihúzta a láncból, mint valami kesztyűből.

Mária királyné is emberismerőnek vélte magát, legalábbis gyakran írogatta ezt leveleiben, amelyeket bátyjaihoz intézett. Megnézte még egyszer tetőtől talpig az előtte álló „püspököt”, akit budai királyné korában tán az áristomból sem engedett volna ki a fennen hangoztatott vallása miatt, aztán intett keskeny kezével:

- Most az egyszer elmehet, „püspök” úr, de intem, hogy máskor ne verekedjen az ablakom alatt. És ha szükségem van püspök úrra, hol találhatja meg az üzenetem itt Pozsony városában? - búcsúzott a királyné nyájasabbra fordított hangon, mint minden olyan magyar férfitől, akit élete végéig hívének akar szerződtetni egy szempillantásával.

- Itt van nem messzire egy pince, a Zöld Hordóról van elnevezve, az őrség legényei tudják jól, hogy merre van, mert ott mérik Pozsonyban a legjobb bort. Ott szoktam ülni.

- Hm - mondta a királyné, és kezével búcsút intett. Egy pillanatig utána nézett a furcsa embernek. Vajon mikor veszi hasznát?

- Felséges asszony ilyen csavargók kihallgatásával tölti az időt, amíg mi tükön ülünk itt a szomszédban - dörmögött most egy hang. Ilyen hangon csak egyetlen embernek volt szabad beszélnie az országban. Ez pedig nem volt más, mint Báthory István.

A sánta úr ma is korán reggel óta káromkodott, mióta zűrzavaros álmából felkopogtatták. Igaz, hogy ez életveszélyes cselekedet volt, mert a nádor lefekvéskor mindig valamely emberlő szerszámot készített maga mellé az ágyba. De hát arra valók voltak a mihaszna vén katonák, hogy félreugorjanak az oroszládként ébredő nádorispán kardja elől.

- Megint a kérők? - kérdezte szórakozottan Mária.

- Ördögbe a kérők! Azokat darab időre leszoktattuk az idevaló gondolatoktól - felelt a nádorispán nem minden féltékenység nélkül. - Rossz hírek Ferdinándtól!

- Azokkal ráérünk! - mondá Mária. - A bátyáimról jót sohasem hallok. Hoztak pénzt?

- Ördögbe... Vinni akarnak! - felelt fogcsikorgatva a nádorispán a bezárt ajtón át.

Erre a válaszra a királyné hirtelen felnyitotta az ajtót. A nádorispán állott előtte vérvörösre gyulladt arccal, a „trónterem” háttérében a szokásos tanácskozásokon megjelenő magyar urak. Ki tudná, mi volt az arcukra írva? A királyné sietve zárta be az ajtót a nádor mögött.

- Üljön le, István úr, fújja ki magát, nem kell megijedni az első bajtól.

- Ó, felséges asszony, hacsak az első baj volna Mohács óta, a másik lábammal is addig táncolnék, amíg az eltörne, amint ezt a hazug velenceiek játsszák rólam a bábszínházakban - sóhajtott fel a nádorispán, mint akármilyen más ügyes-bajos magyar ember, aki élete végéig nem felejt el Mohácsot.

A királyné ujjahegyeit egymáshoz illesztette, és olyan nyugodtan, mozdulatlanul állott özvegyi ruhájában a felindult nádorispán előtt, mint egy festmény. Várta, mikor csillapodik Báthory uram vértódulása.

- Szóval, hamis volt bátyám, V. Károly római császár utalványa, amelyet a németalföldi kormányzónőhöz, Margit főhercegasszonyhoz adott százezer arany kifizetésére? - kérdezte természetes hangon a királyné.

- Már harmadszor küldött el Ferdinánd úr az aranyakért Bécsből Brüsszelbe megbízható férfiakat, őrségeket azokért a bizonyos aranyakért, de megint csak üresen tértek vissza a vasalt kocsik, amelyeknek szerencsére csak két kerekük van, így kevesebb kerékráf kopott - szolt a nádorispán nem minden keserűség nélkül. - Az illető utalvány még mindig nem érkezett meg Granadából! - Ez volt Margit főhercegasszony válasza.

- Családi ügy - felelt összeszorított fogai közül Mária. - De Freudensberg György gyűrűket, ékszereket vitt magával Augsburgba, az ott letelepedett Fuggerekhez. Arra sem adnak pénzt?

- Freudensberg György visszahozta az ékszereket. Az augsburgi Fuggerek még az ő saját fekvő jószágait sem fogadták el zálogba. A Fuggereknek elég volt a háborúból.

A királyné még mindig nem veszítette el a nyugalmát a vérvörösre dagadó nádorispánnal szemközt.

- Tehát Magyarország özvegy királynéjának már zálogba kínált ékszereire és gyűrűire sem adnak pénzt? - kérdezte furcsa hangon, amely hangban volt valami a megcsalt gyermek tétova hangjából, mintha meglepetés volna a királynénak minden perc, amely még következik.

- Legalábbis Freudensberg visszahozta az ékszert - felelt két nyálkás köhögési roham között (amilyen köhögést „jó kiadás”-nak szoktak mondani), alig érthető hangon Báthory.

A királynénak most hirtelen eszébe jutott az a cölöpként álló fekete vándorlegény, aki az imént a fulladozásban fejét kapkodó nádorispán helyén volt, és félelem nélkül bevallotta, hogy ötlet Luther Márton „püspöknek” küldte Pozsonyba. Vajon az se hozott volna pénzt a kezébe adott királyné-kincsekért?

- Nagyon jól tette Freudensberg, hogy visszahozta a kincseket. Bizonytal nagy kamatot vártak a Fuggerek, amelyet nekünk kellett volna ajánlani - mond most a királyné. - De hát végül mi lesz Szent István koronájával, amelyről itt tegnap a zsidók beszélgettek?

A nádorispánt még mindig nem akarta szabadon bocsátani a fuldoklási ördög, nagyon jó ágyat vethetett neki az éjszaka a búbanatos Báthory. Engedelmet kért, hogy a szabad levegőre mehessen egy másodpercig, amíg az ördöggel kibirkózta magát. Valóban nagyon remegtek mögötte az ócska csizmaszárak. A királyné hátrafont karokkal, minden karcsúságában kinyújtózva, földrevetett tekintettel járt fel és alá szobájában. Sokszor megtette ő ezt az utat azon a hosszú tölgyfadeszán, amely egy darabból faragva végignyúlt a pádimentum rövidebb kockái között. Csak ő tudta, hogy hány lépés ennek a deszának a hossza, mert sokszor megszámlálta.

- A „püspök” - mondta valami belső vidámodással, amikor arra a helyre ért, ahol a „püspök” levette csuklóiról a bilincseket. Nem értette, hogy miért jutott másodszer eszébe ez a semmi jót nem ígérő, komor férfi.

Báthory nádorispán tért vissza, miután kiköhögte magát a karcos novemberi levegőn, és némi megerősítést vett magához.

- A szent koronát nem vethetjük sehol sem zálogba, még ha a háztető égne se - mond nyomatékkal a bicegő ember, aki talán éppen testi hibája miatt nem ismerte eléggé a nők gondolatait, és Máriát egyelőre lebeszélni akarta arról, hogy értékeit zálogba vesse. - A szent koronát Terebesre vitte visegrádi rejtkehelyéről Perényi Péter, és Sárospatakért eladta Tokajban Szapolyai uramnak. Igaz, hogy még némi baj van a sárospataki birtok donációja körül, mert az egész Pálóczy- és Ráskay-nemzetség (sokan vannak ökelmék), akiknek Ráskay Gáspár útján törvényes jussuk volna Sárospatakhoz, nyomban Szapolyai-pártiak lettek, mikor meghallották, hogy az ő Sárospatakjukat akarja cserébe a magyar szent koronáért a koronaőr Perényi. Hát még nincs egészen rendben a szent korona vételára, ugyanezért Perényi Péter kikötötte, hogy a székesfejérvári koronázás után a szent korona néki kézizálogul visszaadandó, amelyet véglegesen csak akkor ad ki kezéből, ha a sárospataki uradalomba háborítatlanul elhelyezkedik.

A királyné ugyan meglehetősen figyelő tekintettel hallgatta a nádorispán előadását, mert hiszen sok mindent megtanult azóta a magyarok történetéből, mióta Budára jött. Megtanulta, hogy különféle jellemű emberek vannak közöttük... De viszont valamiképpen azt is tudta, hogy a magyarok végeredményében tiszteletben tartják az ősi törvényeket: ezekkel jönnek a világra, és ezekkel térnek vissza Hadúr országába. Az ország ügyvédje, Báthory nádorispán uram tehát hiába magyarázta még ezek után is, hogy a korona átadása Szapolyainak voltaképpen közönséges adásvételi üzlet volt, amelyet Werbőczy uram talált ki. „Nagyon jó ügyvéd lehet az a sánta ember, gondolta magában Mária, hogy minden jogtalanságnak a kifundálóját éppen rajta, a legjobb jogászon keresik.”

- Nem kell búsulni, nádorispán uram - szólt hangosan a királyné a töprengő Báthoryhoz. - A törvények igazsága majd rendet csinál mindenekben Magyarországon.

- Egyelőre azonban Kun Gotthard és haramiatársai jelentik a budai piacon a belovagoló vajdának, hogy a rábízott parancsolatok teljesítve vannak, a szent korona kézre került, most már szabad az út Székesfejérvár felé.

- Ha én születtem volna a bátyám helyére! - sóhajtott most fel Mária, mint annyiszor életében szokták azok a nők, akik különös férfias erőt és akaratot éreznek magukban. - Majd megmutatnám, hogyan foglalhatta volna el Zápolya a magyar király városait, Budát, Esztergomot, Székesfejérvárt egy kardcsapás nélkül!

- Ferdinánd úr pedig még mindig csak a békességet akarja, mert nem merészeli háborúba vinni a Mohácsnál elvérzett országot - mondá megint Báthory uram, hogy legalább némi felindulást idézzon elő azon a márványarcon.

De az arc mozdulatlan maradt, mintha arra született volna, hogy minden titkoknak az őrzője legyen.

Báthory uram már régen lemondott arról a férfias szokásról, hogy a nők gondolatait azoknak a szeméből találja ki; ugyanezért nem is sokat foglalkozott azzal, hogy Európa egyik legszebb asszonyának kövé válott arcát nézegesse, miután amúgy is a felesége lengyelországi birtokának - amint ott mondták: skvargájának csekélyke jövedelméből éldegélt. Gondtól vert, gondterhelt, betegségekkel, adósságokkal, hájasodásokkal küzdő magyar úriemberként, lehorgaszott fővel ült a nádorispán a királyné mellett, amint aztán századéveken a magyar urak, amikor

bölcsességfoguk kinőtt, és hazájuk sorsán, testi állapotukon komolyan merengve, aggódni kezdtek. És maguk sem tudták, hogy miért jöttek olyan féktelen indulatba, ha a pipaszár véletlenül bedugult!

- Pénz kellene! - mond a nádorispán, fejét két öklére támasztva. - Pénz nélkül nem lehet tojást pirosítani. Ferdinánd pedig azt szeretné, ha mi itt koplalva, nyomorogva, tétlenül, esetleg a magunk szakállára verekedve Szapolyai urammal, ingyen megszereznénk neki a magyar koronát. Nem, felséges asszonyom, ezt nem lehet kívánni híveinktől, hogy itt éhesen virrasszanak körülöttünk. Nem csoda, ha előbb-utóbb széjjelmennek. Nem merném mondani, hogy innen, Pozsonyból egyenesen Szapolyai uramhoz lopóznak, mert hiszen sokféle elszámolnivalója van némelyik idemenekedett úrnak a vajdával. Van olyan magyar úr még, akiben a gyűlölet nagyobbacsakára nőtt a vajda iránt különböző dolgok miatt még az éhség farkasánál is. Szapolyaival nem ülnek le egy asztalhoz némely magyar urak, tán még akkor sem, ha török hadifoglyokként vinnék őket elébe. Pozsegai tót marad ökegyelme minden gazdagsága mellett.

A királyné hirtelen megállott sétálgatásában a kárvallottan üldögélő nádorispán előtt.

- Hát csak lázítsa tovább ezekkel a szavakkal a tekintetes, nagyságos és főtisztelendő uramékat, nádorispán uram, akikhez én most nem akarok kimenni addig a trónterembe, amíg a pénzszerzésnek a módozatait ki nem találom. Én most néhány levelet írok, amelyeknek, reményelem, lesz foganatjuk. Mégse élhetünk már tovább Fischer Mihály uram, a pozsonyi bíró jóvoltából.

- Nagyon szűkmarkú kezd lenni az öreg, már számolgatva méri az apró halakat is! - dörmögött Báthory uram, és kiballagott a szomszéd szobába, hogy mindennapi teendőjét elvégezze a magyar urakkal; mikor is mindenkit összeszidnak vala, alapos, jól megfontolt káromkodásokkal, akik ezen a világon valamit jelentenek - így például Ráskay Gáspárt, a füleki várurat, aki talán a leggazdagabb ember Magyarországon Szapolyai után, ama levele miatt, amelyben húsz forintnyi kölcsönt is megtagad Werbőczy uramtól, ellenben arra biztatja Werbőczy uramat, hogy igyekezzen ő valamely úton-módon pénzt szerezni, mert ő hajlandó a szerzett pénz felét megőrizni. „Mert nekem mindenem, ami lesz, még ha kétgaras árú is, mindenkor a Nagyságodé is.” - Thurzót, akinek Bajmóc várát ígérte az ügynökségben küldött Ferenc deák, ha Mária királynét Szapolyainak feleségül kéreti. - Bornemissza uramat, a pozsonyi várnagyot, mint olyan embert, aki egy bakugrásnyira innen, az alvószobája falába beásva tartogatja az aranyakat. - Ferdinándot csak úgy mellékesen emlegették vala a „trónteremben” mindennap összegyülekezett magyar urak, a szokásos káromkodásaik közepette, miután amúgy is tudták róla, hogy egyetlen rézpénz felett sem rendelkezik, és a feleségére (Annára) való hivatkozás útján akarja megszerezni a magyar trónust.

- Magyarországon nincsen olyan törvény, amely szerint a nőiág örökölné a királyságot, ha a férfiág kihalt - üzente Szapolyai a Werbőczy súgdozása után.

- De itt van Ulászló király és Miksa császár szerződése a magyar királyságra nézve! - felelte Ferdinánd. De akármennyi pénzjutalmat tűzött ki: a sokszor emlegetett szerződés sehogy sem került elő, amelyet valójában a trautmansdorfi erdő legnagyobb fája alatt írtak alá a császárok és királyok, tanúnak véve a lengyel királyt. - A magyar trónus a Habsburgoké leend, ha Mária gyermektelenül maradna Lajossal kötött házasságában.

...Balgatag dolgok.

- Lehet szerződéseket kötni sasok és oroszlánok között, amelyek még akkor érvényben maradjanak, amikor a közelben levő harmadik, a sárkány is megéhezik?

III

Mária sorsa jobbra fordul

Valaminek történni kellett, amelynek magyarázatát az akkori pozsonyiak, de még a maiak, a történelem könyveibe látók sem tudják teljes bizonyossággal megmondani.

A történelemben megtaláljuk a pusztá tényeket, de a többit a fantáziára bízzák a tudósok, mindenkinek: költőnek vagy vándorlegénynek a fantáziájára.

A fantázia szerint azon a késő őszi napon, amikor abba a pozsonyi főtéri régi házba, ahol az ólomkarikákon idáig csak a fekete lovagok kopogtattak a maguk szomorúságával, a gyászház ablakán valamely olyan jeladás hallatszott, amely már régen nem zörrent az üvegen.

Éppen akkor történt ez, amikor Brandenburgi örgróf mögött bezárult a szentképekkel díszített és védelmezett ajtó. A legújabb kémjelentéseket mondta el. Szapolyai gyászlobogó alatt, mezítláb és szőrscuhában közeledik Székesfejérvár felé, ahol II. Lajos király holtteste van ezüstkoporsóban a templom közepére terítve. A király holttestéhez zarándoklók köntöse alatt, persze, páncél és fegyver van, de kezükben keresztet visznek. Szerémy káplán és Werbőczy uram a néphez mindenütt beszédeket tartanak, amely beszédekben hangsúlyozzák, hogy Lajos király önként kereste a halált, mert házassága boldogtalan volt, Mária meddőnek mutatkozott a házasság alatt. Gyermeke amúgy sem simította volna le Lajos király homlokáról a bánat felhőit. A király tehát elment a másvilágra uralkodni.

- Zápolya nemtelen bosszúja! - kiáltott fel a szegény királyné, bár régen elfelejtett sírni, most mégis könnyek szemérmes fátyolát vették magukra egyébként csókafényességű tündöklő szemei.

- Nem volt egy férfi, egy magyar, egy lovas, aki királynéját megvédte volna? - kiáltotta a királyné.

Brandenburgi az ajtó felé hátrált:

- Senki se akarja többé jószágát és fejét elveszíteni Magyarországon. Nagyon kevés lett az eldobni való fej, még kevesebb a gazdátlan föld Magyarországon. Egy-két év múlva felszántják a temetőket is, ahová a mohácsi vértanúkat temették. Kicsi lett az ország. A földre szükség van.

A királyné mindig megnyugodott, ha szerencsétlenségei közepette okos szóval beszéltek hozzá, mert az esze hamarabb fogott, mint a szíve.

- És még mit prédikálnak Szapolyai papjai? - kérdezte a királyné.

- Azt mondják még, hogy az özvegy királynét ne is várja senki a férje temetésére Fejérvárra, mert zsidókkal és lutheránusokkal van az körülvéve Pozsonyban, akik nem engedik magyar népe közé, de még férje koporsójához sem.

Mária ezekre a szavakra most már nem is válaszolt, az örgróf pedig a régi lovas térdhajtásával tűnt el az ajtó mögött. És a bánat e percében kezdődött az a legenda, amelyet a mesemondók terjesztettek.

...Megint kardcsörtetés, lárma, dulakodás, küzdelem, verekedés hangjai hallatszottak a királyné ablakai alatt. Kiáltozással és kürtszóval kért segítséget az őrőség a kapunál, az utcai kövezeten katonák dobbantak, a királyné kinyitotta az ablakot, a térségre pillantott.

A tegnap éjszakai verekedő állott a térség közepén, és hosszú, toledói pengét forgatott az öklében. Különben sem volt úgy öltözve, mint az előtte való éjszakán, hanem a spanyol

lovagok fekete bársonyruházata volt testén. Tollas kalapja a földre esett a küzdelem hevében, de szilajon védelmezte magát, már egy-két katonát leverte, ami némileg csillapította az öregebb legényekből összeverődött házőrség kedvét.

- Megint „a püspök” verekedik - mormogta magában Mária, és búbanatában, gyászában felfigyelt a furcsa ember piactéri magaviseletére. Már az éjszaka is úgy viselte magát, hogy nem lehet egykönnyen elfelejteni, habár vitézember volt elég akkor is Magyarországon.

A királyné egy darabig figyelte a „püspök” küzdelmét: mióta Budáról elmenekült, nem látott lovagjátékot, lehetséges, hogy talán éppen az ő tiszteletére rendezte a verekedéseket minden nap a „püspök” az ablakai alatt. A „püspököt” végre körülfojták, és egy öreg pandúr, aki valamikor rablókkal verekedett, beugrott a körben süvöltöző penge alatt, és kosként rohanta meg a „püspök” térdét. A királyné ekkor önkéntelenül megütötte az asztalán álló ezüstdobot. Egyetlen udvarhölgye fordult be a függöny mögül, aki a királyné óhajlásához híven megtudta az őrség parancsnokától, hogy miért viszik megint a „püspököt” a börtönbe, ahonnan csak reggel szabadult ki. A „püspököt” azért fogták le, mert mindenáron a királyné színe elé akart jutni, azt mondván, hogy fontos hírei vannak a felséges asszony részére.

- Hozzák ide, mielőtt lecsuknák - mond Mária, aki végeredményben olyan volt, mint a legtöbb asszony, „jóságból és szeszélyből volt összerakva”.

A lovagtól persze elvették az örök a hosszú pengét, mielőtt Mária királyné elé állították volna. De az üres kardtokot is olyanformán vette bal kezével a lovag, hogy ezzel a mozdulatával is elárulta, hogy jó iskolába is járt. Térdet, fejet nem hajtott ugyan a királyné előtt, de egyenesen, csontosan megállott, összeszorította dacosan a száját, amíg a királyné intésére az örök el nem távoztak a háta mögül.

Máriának még nagy bánatában is kedvére való volt ez a nagy darab ember, akinek egyik szemében kiismerhetetlen komor indulatok, vadságok és elszántságok mutatkoztak feketén, mint a rejtelmek éjszakája. Ezzel a szemével a lovag ismeretlen helyre nézett, sohasem a beszélőre.

De a lovag másik szeme huncutsággal, ravaszsággal, emberfeletti jókedvvel fénylett, mintha valami olyan patikaszert hordana magával, amellyel a szomorúság nevű betegséget is meggyógyítja. Néha bukfencet is tudott vetni ezzel a szemével.

- „Püspök” úr, adja elő mondanivalóit, aztán megyünk a szokásos börtönbe, ahová most már nappal is kívánczok, nemcsak éjszakai részegségében - szólt a királyné, és olyan volt az arckifejezése, amint azt Trautmannsdorf grófnétől tanulta az innsbrucki kolostorban.

- Felsőged tegnapelőtt óta nőtestvére a cseh királynak. A vágató hírnök már útban van Magyarország felé. Ezt akartam jelenteni hálából azért, hogy lutheránus létemre reggel elbocsátott a tömlőcből, anélkül, hogy előbb máglyára rakatott volna, kipróbálandó, hogy vajon csakugyan olyan nagy hatalom Luther Márton.

A királyné olyan mozdulatlan arccal hallgatta a „püspök” szavait, mint azok a nagyon okos emberek szokták mérlegelni az örömteljes, jó híreket, akik nyomban meggondolják azt is, hogy mit kell jutalmul adni az „angyali küldöncnek”. No, a lovagruhába öltözött püspök nem látszott „angyalnak”.

- Mondja, „püspök úr”, miért jár éjszaka jámbor papiruhába öltözve? - kérdezte hirtelen Mária.

- Bátorságosabb éjszaka Pozsonyban fegyvertelenül járnai, mint karddal. Itt a polgárok az urak - felelt azon a bizonyos kongó hangon a „püspök”, amely már az első találkozásnál meglepte Máriát.

A „püspök” mozdulatlanul állott a királyné előtt. Okossága vagy nevelése tanította arcizmait hidegségre? Az üzenet átadása után éppen olyan egykedvűen nézett rejtelmes szemével a messzi tartomány felé, mint azelőtt. És család balszeme sem állott tótágast. Csak éppen magában vidult. Mária megszólalt:

- Tehát rosszul adresszáltam az előbb küldött levelet, amelyet bátyámnak, Ferdinándnak, *csak* mint Ausztria hercegének címeztem?

- Hiányosan - felelt a „püspök” e nőies elszólásra, és az a bizonyos szeme szabályszerű bukfcencet vetett. - Október 23-ika óta Ferdinánd urat, a vetélytársak minden ellentörekvése dacára, a csehországi rendek Prágában egyhangúlag királlyá választották.

- Ma október 25-e van - mormogta a királyné. - És egy piaci verekedő mondaná meg nekem bátyám királyválasztásának hírét?

- Mert őfelsége, a cseh király bécsi várában is csak ma délután tudta meg a prágai eseményeket.

- És honnan tudta a „püspök úr”? - csattant fel Mária hangja, méltatlankodva, szeszélyesen, igazságtalanul, mint rendszerint olyankor szokott a nőké, amikor magukban érzik, hogy oktalanul bántanak.

- Mi, üldözöttek, mindent hamarább tudunk, mint az üldözők! - mondá a „püspök”, és hibás szemében olyan meglepődöttség látszott, mintha örvendezne annak, hogy az üldözöttek közé számít. - Mi, üldözöttek, még a huszitáktól tanultuk, hogyan kell híreinket, egymásnak szóló üzeneteinket továbbadni, hogy minden mást megelőzzenek.

Mária királyné borzongást érzett, mikor ezt a furcsa embert hallgatta.

Mintha valami vadállat került volna a szobájába, idegen szagokat, ízeket érzett, mintha nem is a maga otthonában volna. Majd meg vidám bátorság fluiduma ömlött végig ereiben. Íme, egy protestánszal, egy eretnekkal is tud beszélgetni! Ó, Lajos, Ferdinánd, ha ti ezt látnátok!

- Hol akarták kiverni a „püspök úr” szemét? - kérdezte most fokozottabb bátorsággal, mintha mindig közelebb merészkedne valamely ismeretlen veszedelemhez, amely elől mindenki elmenekül.

A „püspök” a hibás szemével olyan szaporán kezdett pislogni, mintha valami gépezetet akart volna elindítani magában.

- Potomság. Véletlenül arrafelé volt dolgom, amikor Luther Mártont Wartburgból néhány wormszi lovag meghívta arra a helyre, ahová egykor Husz Jánost vitték. A Doctor nem akarta elfogadni a meghívást. Ebből nézeteltérés keletkezett az egyébként kifogástalan magaviseletű lovagok és a Doctor között. Sajnos, a műveltség még nem emelkedett olyan magaslatra, hogy a legnóbelebb úriemberek is nélkülözhetnék a kardot oldalukról, akár barátságos eszmecsere közben is. A kard a tokjában epekedik a szabad levegőért, gyorsabban repül a madárnál, amelynek kalitját nyitva felejtette a hanyag szolgáló. A kardok felröppentek, mint megriasztott varjak, és ekkor kaptam emlékebe ezt a csekélységet.

Mária egykedvűen, sőt némi unalommal hallgatta a „püspököt”. A „püspök” még mindig nem arról beszélt, ami az ő figyelmét leköthetné. De vajon szabad-e elárulnia magát ez ismeretlen és gyanús ember előtt, aki a katolikus királyné előtt eretnekségével mer kérkedni?

- Tehát más mondanivalója nincs a „püspök” úrnak a királyné számára?

- Ha a királyné kérdez, és én felelni tudok, mindenre választ adhatok.

- Mit tud még a „püspök” bátyám, Ferdinánd őfensége mostani állapotáról? - kérde a királyné félig-meddig elfordulva a fogolytól.

A lovag már régen várta ezt a kérdést. A véletlenség folytán megmenekedett szeme mindazokat az örömteljes cselekedeteket elvégezte, amelyek az emberi vidámságot jelképezik: bukfencezett, táncra ugrott, tótágast állt, táncolt az a szemgolyó, mintha gazdája egész életében erre tanította volna.

- Ferdinánd úr, cseh király őfensége a prágai hírnökök megérkezése után bécsi várában azonnal nyeregbe ültette azokat a repkedő fejű lovasokat, akiket átkozódva látnak közeledni az országutak porában a fuvarosok, mert a legsárosabb időben is félre kell állani előlük az árok partjára. A bécsi sorompóktól a legrongyosabb határszéli csárdáig ezek a fullajtárok rakják most az asztal tetejére sarkantyús lábaikat, pihentetés céljából. Lehet, hogy mire visszatérek innen megszokott helyemre, a Zöld Hordóhoz címzett pincéhez, ott is egy nyakig sáros lovászegény ül a padon, és az új cseh király koronájára hajtogatja sörét.

A fullajtárok részegednek le először, mikor valamely örömteljes tartalmú levelet visznek tarsolyukban.

- Talán már e levelek tartalmát is kifürkészték a „püspök” barátai? - kérdezte metszően a királyné.

- Nem az én barátaim, hanem a Doctor hívei, akik már mindenütt ott vannak, ahol lenniök kell.

Mária felbiggyesztette az ajkát, ami egyébként is könnyen ment, mert húsos, előreduzzadó alsó ajka a legkisebb felindulásra is megtelt vérrel, és szinte izzott, mint a tüzes vas. („Milyen lesz ez az ajak, ha egyszer, őszidőben tüskék teremnek rajta, mint a vadrózsán” - gondolta magában a püspök, aki valamit értett a női dolgokhoz is.)

- A Doctort többé előttem ne emlegesse, még kevésbé híveit - mond katolikus Ferdinánd testvére.

A „püspök” hibás szeme felvillant, mint a lidérc:

- A levelek tartalmát azonban, amelyet a Doctor hívei előbb tudnak meg szerte a világon, mint a fejedelmek és császárok, röviden elmondom. Fenséges Ferdinánd úr ugyan eddig is három királyi korona birtokosa volt Ausztria hercegsége mellett. Az övé Morvaország, Slézia és Luzsica koronája. Az öccse a legkeresztényebb és leghatalmasabb V. Károly római császárnak. Rokona minden keresztény királynak, fejedelemnek. „Regina Hungariae super rebus”-nak testvére. És leveleiben, alkudozásaiban, tanácskozásaiban, békülési kísérleteiben mind- eddig őszintén kedveltjének kell neveznie a pozsegai fit, néki uradalmakat, hivatalokat, megbecsüléseket ígérgetni, ha lemond terveiről, a néki nem nagyon való magyar királyságról.

- És most? - kérdezte fojtott hangon Mária.

- Most? Mióta a cseh oroszán megszelídülten fekszik a bécsi várban, a postaszekerek a cseh határ felől arannyal megrakottan közelegnek Bécs felé, egy gazdag és bátor ország pénztárai és szívei hirtelen megnyílottak, végre elindultak a parancsok is Magyarországra, amelyeket eddig hiába vártak ebben a pozsonyi várban.

- Valóban? Parancsolatok? - kérdezte hitetlenkedve Mária.

A „püspöknek” majd kiugrott a fejéből ama játékos szeme.

- Felséges asszony, amit én itt színe előtt elmondok, annak minden szavát hajlandó vagyok lovagi becsületemmel is bizonyítani. Én nemcsak Luther Márton híve vagyok, de egyben magyar nemes ember is, akinek nagyapja keményen verekedett azokért a kis pelikánfiókákért, amelyeket anyjuk önvérével táplál Nagy Lajos királyunk által ajándékozott címerünkben. Parancsolatok, levelek, megbízatások vannak útban a magyar határok felé, de a levelek bélelve vannak ama régi Mátyás-aranyokkal, amelyek hirtelen eltűntek Magyarországból,

amikor Szolimán ordítása a Szávánál hallatszott, de most visszajönnek a dukátok külföldi rejtkehelyeikről. Felséges asszonyunk részére négyezer darab aranytallért hoznak.

Mária királyné összehunyorított szempillákkal figyelte a lovagot Ámde a 4000 aranytallér említésénél eltitkolhatóan érdeklődés ült arcára:

- Nos, és kire bízta fenséges bátyám azt a sok pénzt?

- Pempflinger Istvánra, aki eddig is kulcsárja, ispánja, az üres pénzesláda öre volt felséged mellett. Ennek a szegény ördögnek kell majd igazságosan szétosztani a pénzt a pozsonyi magyar urak között - felelt a „püspök”.

Mária önkéntelenül sóhajtott, és a szomszédos „trónteremből” idáig hangzó mormogásokra, majd felcsattanó kiáltásokra és felrúgott székekre, sőt az érvekül használt asztaldöngetésekre figyelt egy másodpercig. Talán csak nem az útban lévő pénzküldeményt álmodta meg valaki a tanácskozó urak közül, hogy ilyen viszálykodás támadt közöttük?

Báthory, a nádorispán, akinek e pozsonyi házban természetyszerűleg mindenkor szabad bejárása volt Mária királynéhoz, jobban fájlalta beteg lábát, mint valaha, amikor a királyné szobájába benyitott. Vértörös arcát a királyné felé fordította, aki ekkor egy magaslaton ült, amilyen építményekkel a régi házakban a több szoba fűtésére szolgáló búboskemencét szokták körülfalazni. Való, hogy fényezett, égetett téglából volt a lépcsőszerű építmény, de mégiscsak búboskemence volt.

A következő másodpercben a nádorispán vörös, pókhálós szemeit tetőtől talpig végigfuttatta az ismeretlen lovagon, aki erre a dülejtős pillantásra nyomban engedett hódolatteljes, spanyolos etikettszerű, feszes állásában, és éppen arra készülődött, hogy két karját keresztbefonja mellén. De a királyné egyetlen pillantása elegendő volt, hogy a lovag előbbi magaviseletét tanúsítsa, a nádorispán pedig egyet köhintsen. Így szoktak férfiak hirtelen halálos ellenségek lenni, még ha azelőtt soha az életben sem látták egymást.

- Most elmehet - intett Mária királyné a búboskemence oldaláról. - Ha szükségem lesz rá, hívatom.

A „püspök” félig meghajolt, aztán kiegyenesedve üres kardtokjára mutatott.

A királyné megütötte az ezüstdobot, amely mindig keze ügyébe volt készítve. A csókabajszú hadnagynak parancsot adott, hogy az elfogott lovag kardját adják vissza. A hosszú, feketére edzett, arany, arabos betűkkel ékesített pengét a lovag közepén megcsókolta, majd tokjába ejtette. Aztán olyan mélyen meghajolt, mintha a királyné lábát is megcsókolni akarná, amely lábak nem voltak ugyan olyan kicsinyek, mint a mesebeli tündéréké, de nyergesek, izmosak, szarvas-könnýűek, mint azóta is ama fiatalabb hölgyeké, akik a szerencsétlen ausztriai házból származtak. A királyné önkéntelenül visszahúzta lábát, talán mert nem volt rajta a budai aranypapucs.

A lovag ezután a szokásos ceremoniális meghajlást bemutatta a nádorispán előtt is, csak azzal a bizonyos kancsalító szemével titkosan, rejtélyesen, mindentudóan nézdelve, mintha valami titkot tudna a nádorispánról.

- Ki volt ez a szemtelen ember? - kérdezte Báthory, és még mindig lüktetett duzzadt nyaka a felindulástól.

- Ez egy eretnek, akit elfogattam, mert a ház előtt verekedett - felelt a királyné, aki Pozsonyban megszokta, hogy felelni kell az ország nádorispánjának a kérdéseire.

A nádorispán egy levelet vont elő, amelyen még sercegett a porzó, igaz, hogy aranyporzó (rézből). Báthory a sánta lábát ültében keresztbevetette:

- Felsőges asszony bátyja, felsőges Ferdinánd úr, ausztriai herceg, azt kívánja tőlem, hogy a Komáromba, Katalin-napjára egybehívott királyválasztó országgyűlést tegyem át Márton-napjára, mégpedig Pozsonyba, amikor Szapolyai Jankó választatja magát királynak Székesfejérvárott. Ferdinánd úr tanácsosai nem nézegetik a kalendáriumot. Szent Márton napját Szent Katalintól két hét választja el. Mármint hogyan hívjuk össze meglevő híveinket két héttel előbbre Pozsonyba, mikor még annyi pénzünk sincs a ládafiában, hogy egy jóra való lovast felszerelhetnénk, nem pedig, hogy nemes urakat indítsunk útnak, akik híveket toboroznak szerte az országban?

A királyné a szokásos mozdulatlansággal hallgatta a nádorispán aggodalmait. Mindennap és mindig az üres kincstárról volt szó - végül megszokják a fülek és a szívek a panaszokat. A szegénységnek is vannak örömei. A nádorispán uram mindennap újabb és lehetetlenebb tervekkel állott elő ama szükséges pénz megszerzéséhez.

És mindennap azon csodálkozott először, hogy a pozsonyi zsidók, akik október 9-én kelt magyar királynői levél rendelkezése szerint egyhónapi határidőt kaptak arra nézve, hogy a városból elköltözködjenek, még mindig nem jelentkeznek ügyvédjük, Eisenreich Sebestyén, gazdag patrícius útján a megfelelő pénzkölcsonnel, amellyel véget lehetne vetni a pozsonyi gondoknak. A zsidóknak se volna pénzük? Eisenreich Sebestyén, a gazdag pozsonyi polgár, akiről titkon az a hír járta, hogy Luther Mártonnak is ügynöke volt, valamint a magyar nádorispán tanácstalanul néztek egymás szemébe, amikor a pénzkölcsonzók nem kopogtattak a kapun.

- Pedig a sógoromnak, Fischer Mihálynak, a pozsonyi polgármesternek átkozottan szüksége volna arra a summácskára, amelybe eddig a felsőges asszony ellátása került - mondogatta Eisenreich, és nagyokat hallgatott maga elé.

A nádorispán most is megrökönyödve nézett Mária királynéra, a királyné nyugalma, fensőbb-sége, a pénzzel való nemtörődése, mint mindig, most is zavarba hozta jó Báthory uramat, aki a felesége lengyelországi „skvargáiból” éldegélt, amint ezt ugyancsak mindennap felemlgette. De tovább tanulmányozta a bécsi levelet, és magyarázgatta a királynénak.

- Hát a „Rákost”, az országgyűlést, most már nem tehetjük el se Katalin napjáról, nem vehetjük el Komáromtól. Annál kevésbé, mert már a határszéli magyar urak, akiknek a legtöbb tartanivalójuk volna Ferdinándtól, megüzenték, hogy Márton napjára nem lehetnek Komáromban.

- Ugyan, kik azok az üzengető urak, nádorispán uram?

- Hát nem éppen semmirevaló emberek, várak és uradalmak urai, akik Bécs felé a magyar határon mindig kéznél tartották a fegyvereket, de még az erszényüket is, ha valami veszedelem híre futamodott. Itt lakik Hanbró János uram, aki jókedvében egy fél tinót megeszik. Itt szomorkodik a férje után özvegy Széchy Tamásné asszonyom, akinek a fiacskáját mogyorókerekre Erdődy Péter uram már javában tanítgatja a kardforgatásra. Birtokos úr itt Juliánus István úr, aki ama kísérteties várban lakik, amely várból mindig kődarabokat dobálnak az éjféλι látogatók. Itt van Bánffy János uram, valamint Szalónakon Fladnitzer Vid lovag, akiket felsőges asszony személyesen is ösmer.

- Az a Fladnitzer lovag, aki Dietrichstein Zsigmonddal kontraktust kötött az én innsbrucki esküvőmon, hogy mindig hűséges hívem leend?

- Valóban, még Fladnitzer lovag is húzódozik...

- Majd bátorság támad a szívében - felelt Mária királyné. - Halljuk tovább Hiób híreit.

A nádorispán most szünetet tartott, kisimította fájós térdén a Ferdinánd levelét.

- Felséges asszonyom, bocsásson meg, hogy már megint figyelmeztetem arra, hogy a magyar urakkal nem lehet olyan hangon beszélni, amint Ferdinánd fenséges úr kezdte. Címe, rangja, neve van minden valamire való embernek ebben az országban. Mit jelentsen ez a bevezető megszólítás: „Zu allen hungarischen Herrn so ann den greitzen sitzen?” A határszéli urakkal nem szokás ilyen hangon beszélni. Az egri püspök úrhoz, Várday uramhoz bezzeg a laibachi hercegpüspököt, Rauber Kristófot küldé követségbe Ferdinánd úr, pedig nyíltan Zápolya pártján van. Mindorf pénzzel, hivattalal környékezi Werbőczy uramat lépten-nyomon. Bakics Pálnak, a rác vezérnek, aki a töröktől előbb Lajos királyhoz szökött, majd a szegénységet látván, Szapolyaihoz pártolt Szegeden, már uradalmat ígér Rauber uram, ha Ferdinándhoz pártol. Jurisics, Katziáner és Püchler a horvátokkal egyezkednek, és pénzt osztogatnak. Nekünk pedig itt Pozsonyban, akik híven, szegénységben, rendületlenségben kitartunk a Zápolya ellen, annyi pénzünk sincs, hogy patikában nevelt piócát rakhassunk fájós térdeinkre, kénytelenek vagyunk az egészségtelen mocsarak nádályait kihalászni, ha valamely test-részünk megbetegedik.

- Nem kell búsulni, nádorispán uram - felelt a királyné -, még minden hívünknek lesz annyi aranytallérja, hogy aranypénnel vizsgálhatja meg, levegő vagy víz van-e a tüdejében.

- Hát az meg hogyan történik? - kérdezte nagy elbúsultsággal Magyarország nádora. - Nekem sohasem lesz annyi aranypénzem, hogy kiszivattyúztassam a vizet a tüdőmből, amely éjszakánként majd megfullaszt.

- Dehogyan nem lesz - felelé biztatólag Mária, aki néha valóban komoly, asszonyi részvétellel nézte Báthory uram őszes, nedves üstökét, amely pénztelenségében az égnek szokott emelkedni. - A pénzjelhez, amellyel legutóbb éppen Zsigmond lengyel királyt vizsgálták orvosai, csak két darab aranytallér kell, igaz, hogy annál jobb, minél finomabbak az aranyak. Az egyik aranyat a lapocka alá nyomják, a másik tallérral megkoppintják. Ha az aranypendülés áthallatszik a mellkason, hogy a szív felett hallgatkozó is pontosan megolvashatja a csendüléseket, akkor nincs semmi baja nádorispán uram tüdejének, akármit mondanak egyébként az orvosok.

- És ha nem hallatszik?

- Akkor köd vagy víz van a tüdőben, és ferdőhelyre kell menni.

Báthory a fogát csikorgatta:

- A mi urainknak néha már annyi pénzük sincs, hogy a Halász-kapuhoz mehessenek: Teufl Eustadt fürdőmesterhez, aki lenyírná hajukat, kihúzná fájós fogaikat, flastrommal beragasztaná sebeiket, megköpülőzné, megpárolná, megfűsülné őket, csömörükben gyógyítgatná, ha ugyan szokásban volna még a csömörködés itt Pozsonyban, ahol senki se lakik jól.

- No, a borbetegek még mindig elegendő savanyúvizet isznak Pozsonyban is - felelt a királyné, aki valamit értett az akkori orvostudományhoz. - A minap is hírért vettem, hogy a köszvényes Barát naponta harminc messzely hévvizet is megivott, hogy minél hamarább meggyógyuljon. Persze, mind betegebb lett. A „vízmárok” se tudnak segíteni a mértéktelen emberen.

Báthory uram felállott:

- A hévvíz amúgy is csak szép kikeletkor, majáliskor, tavaszidőben hasznos a magamfajta betegnek, most pedig még tél sincs. Majd ráérek még gondolkozni a gólyákkal, hogy a sopronyi fürdőt, a híres Pesselt vagy a komáromi Hanejt keressem fel a betegséggemmel.

- Bajmócra menjen, nádorispán, Thurzó János uramhoz.

- Thurzó János uram maga is sántakutya, akárcsak én - felelt a nádorispán. - Ha már olyan nagyra van azzal a trencsényi hévvízzel, mért nem gyógyítja meg előbb a maga megbontott kerekét?

- Árendában van a fürdő, fizetni kellene Thurzó uramnak a maga vizében - naponta két garast - mondta csendes hangon Mária.

- Persze, a Thurzók! Minden garas kell Elek úrfinak Padovában, aki az ottani egyetemen tanul. Mít akarnak abból a gyerekből csinálni? Fejedelmet vagy püspököt, hogy az egész Thurzó-família így összefogott mellette?

Mária nem felelt nyomban, mert a Thurzók emlegetésére rendszerint elszomorodott. Ez a magyar család arról volt nevezetes, hogy az apák envérükkel táplálták gyermekeiket, akár a pelikánok. Mária hirtelen bátyjaira: Ferdinándra, V. Károly római császárra és a többi királyi rokonaira gondolt... Egy ilyen rongyos magyar várúr, mint egy Thurzó, egy sánta: mindent megvon magától, hogy vérrokona bőségesen, urasan élhessen az idegen országban!

- A Thurzók! - ismételte Mária királyné.

Báthory bólintott nagy, szomorú fejével.

A piacon lódobogás, lárma, császári fullajtárok, inasok, vadászok, akik nyargalva kísérek végig a városon egy kétkerekű, vasalt kocsit, amelyen Pempflinger István, Mária királyné kulcsára ült. A királyné a lármára kipillantott a főtérre:

- Itt van a pénz, mégpedig aranyban! - mondta a nádorispánnak. - Most már mehet fürdőbe, Báthory uram.

A királyné ódon házával szemközt egy papkülsőjű, csontos magyar, köpenyeges férfialak támaszkodott egy ház falának, és kancsi tekintetével nevetve nézte, mily gyorsasággal nyílnak fel a ház bezárt kapui a postakocsi előtt. És az udvar közepén Báthory István, Magyarország nádorispánja állott, aki kemény tekintettel nézett a közelebbi lovasok elé. A fájós térdkalácsát kardtokjával ütögette, mintha már zsebében érezné azokat az aranyakat, amelyekkel Menardus, a lengyel király orvosa kipróbálja a tüdejét.

Harmadik rész

I

Mária tanácsért indul halott férjéhez

Szürkült a novemberi napsugár fénylő üstöke, a Duna felől szállongó ködben mindenféle lovakat lehetett látni, akik hangtalanul nyargaltak a tájon, mintha nem volna semmi mondanivalójuk a főtéri ház ablakánál álldogáló Mária királyné számára.

- Az özvegyasszony élete - gondolta magában Mária, amikor elnézegette a tovatűnő ködlovagokat - a magány, a gond, az elhagyatottság.

Még a legerősebb lelkű királynék is szívükhöz nyúlnak néha a magány óráiban. (Talán Mária óta csak Mária Terézia királynőnk időzött sokáig ebben a házban. De ő boldogabb volt.)

Ekkor megmutatkozott a ködben egy lovas, aki nem nyargalt el megállás nélkül a királyné háza előtt, hanem körben nyargalászott a főtéren, mint ahogyan a lovaglást akkoriban a legjobb mesterek tanították.

- A „püspök” - gondolta magában a királyné, amikor a lovas a ködből kibontakozott, és látható lett nagy, borjúbőrből való, fekete kalapja, amely félig eltakarta arcát, valamint papos köpenyege, amely széles kardszíjjal volt testéhez szorítva. Egyébként fekete szakálla most dértől, ködtől fehérlett, mintha nagy útról jött volna. Már háromszor-négyszer körüllovagolta a főteret, várakozólag nézett a királyné házának aluszékony, vénecske kapuőreire, akik leginkább nem szerettek észrevenni senkit, mert mindenkit azzal gyanúsítottak, hogy pénzért jön a királynéhez.

Mária azonban az ablak ólomkarikáin át, mint paripaismerő, megfigyelte, hogy a „püspök” lova (e korszak kifejezése szerint) gyermekded, csak egy nyeregalja, nyakas: - az ilyen lónak nagy az ára, lopni kell, vagy pénzért venni. Vajon a „püspök” melyik módszert választotta?

Az ezüstdob megpendült a királyné asztalkáján, és az udvarhölgy intésére a főtéren nyargalászó lovat a kapusok a házba invitálták. (Igaz, hogy darab ideig sok baj volt azzal, hogy kire is bízhatná lovát a „püspök”, amíg a királynénál időzik, végre egy haramiaképű vénlegényt választott ki az örök közül, aki valóban nagy tisztességnek vette, hogy a szépállású lónak a kantárját tarthatja.)

A széles kalap és a malaclopó köpenyeg eltüntetése után megint csak megjelent Mária királyné előtt a múltkori feszült lovas, aki ruházkodása szerint jöhetett volna akár Granadából is. Most fodorintott paróka is volt a fején, hogy kevésbé legyen felismerhető. Csak nagy csontjait, hórihorgas lábait és tekintetét nem tudta elrejteni az álöltözetben. A hangja is ugyanúgy kongott, mint a pintéreké, akik mély pincékben hordókopogtatás közben tanulnak meg játszani a maguk hangjával és a pince vizeshangjával.

- Felsőleges asszony - kezdte a „püspök”, és csak derekát hajtotta meg Luther Márton hívéként - , vajon megérkeztek már a futárok, akik jelentették, hogy Ferdinánd felsőleges úr hatezer fegyverrel elindult a magyar határ felé, és Hainburgig meg sem áll?

Mária királyné csaknem felröppent. Ezt a hírt várta, de a pozsonyi házban senki sem tudta neki megmondani. Sántikálnak itt a hírek is, mint Báthory uram, amikor néhány nap múltán, a pénzküldemény megérkezése után, megint kongani kezdett zsebe. „Átkozottul drága az egészség” - mormogta lefelé konyuló bajsza alatt. Mária megint csak szótlanúsággal felelt a „püspöknek”, hiába táncoltatta az szemét, mintha valami akadályon át akarna ugratni vele. Szegény Mária királyné már II. Lajos mellett is tudott hallgatni, de pozsonyi időzésében a szomorúság, gyász, bánat lakatjai mellett megismerkedett az óvatosság lakatjaival is.

A „püspök” léhát folytatta szavait, nem volt ideje a királyné kérdését bevárni. (Talán nagyon sietett valahová?)

- Mi úgy tudjuk, hogy az új cseh király azért indult útnak Bécs várából Trautmannsdorfon át, hogy fogadalmat tegyen a trautmannsdorfi erdőben annál a nagy fánál, amely alatt ősei a magyar koronáról szóló szerződést aláírták.

Máriát láthatólag nem érdekelték a „püspök” szavai. Tudta ő már akkor a fogadalmak jelentőségét. Csak a gyengéknek kell azokat megtartani.

- Mi lesz Pozsonnyal, a pozsonyi várban gunnyasztó vén borzzal, Bornemissza urammal és Zápolyával? - kiáltott fel türelmetlenül a királyné, de szavait nyomban megbánta, amikor az eretnek hibás szemét villogni látta. Habár a „püspök” kongó hangjában nem vett észre semmi elbizakodottságot vagy diadalmasságot, amikor válaszolt:

- A hatezer gyalognak és a kétszáz lovasnak éppen azért raknak most szalmazsákokat Hainburgban, hogy kéznél legyenek, ha Székesfejérvárott valami történne.

- Ferdinánd bátyám még mindig azt hiszi, hogy az a haramia nem meri megkoronáztatni magát? - kezdte szelíden a királyné. - Ő a jó, istenfélő, aki gyermekkora óta mindig olyan áhítatos volt még gondolataiban is, mintha mindig a szent áldozáshoz készülne, és ezért lelkét, szívét ragyogó tisztaságban tartja... Az én jószágos bátyám, fenséges Ferdinánd úr, a magyarok közül csak a feleségét, Annát ismeri, és azt is én neveltem az innsbrucki kolostorban! Honnan tudná fenséges Ferdinánd, úr, hogy ebben az országban annak van igaza, akinek a legtöbb katonája vagy a rókáénál is ravaszabb koponyája van? Az én fenséges bátyám talán élete utolsó leheletéig hiszi, hogy a fogadalmak és törvények túlélnek az embereket.

- Hm, a törvények! Éppen ezek a törvények - dörmögte a „püspök”, amikor Mária szünetet tartott. - A hazai törvények, amelyek a Rákosokon jönnek világra, már húsz esztendő előtt Zápolyának adnak igazat, a mostani, székesfejérvári „Rákosra” pedig talán éppen a prókátor Werbóczy fabrikálja már jó előre a törvényeket. A törvények látszólag Zápolyának adnak igazat.

Mária most vakmerő kérdést tett fel:

- A „Doctor” is ezt mondja ott Wartburgban?

Mária talán először vette szájára Luther Márton nevét, abban a bizalmas formában, ahogyan őt hívei emlegették.

A „püspök” megint csak azzal a különös mosollyal függesztette hamiskodó szemét a királynééra, amely mosolyt tán a máglya lángja se tudná onnan leégetni.

- A Doctor éppen úgy nem szereti Szapolyai Jankót a paraszton elkövetett gyilkosságokért, amint nem szereti katolikus Ferdinánd öfenségét - talán nem is kell megmondanom, hogy miért.

- Tudja azt a Doctor, hogy Zápolya titkon a török hitre tért, a szultánnal kötött szövetséget, az ördög cimborája?

A „püspök” csendesen felelé:

- Akinek nincs Istene: az ördöggel kénytelen barátkozni.

Mária királyné olyan mélyen elgondolkozott a búboskemence emelvényén, hogy gondolatai közepette észre sem vette, hogy az ujjával a homlokán csigákba pedergeti a haját, de annál inkább fülelt a „püspök”. Mária sóhajtott:

- És nekem mégis oda kell menni, ahol ez az ördög barátja ütötte fel tanyáját, Székesfejérvárra.

A „püspök”, úgy látszik, már kezdte kiismerni Mária királynét, mert kívánsága nem lepte meg, nyomban kész volt a válasszal:

- Felséges asszonyomnak Hainburgba kell menni, akárcsak októberben: titkon, hogy fenséges Ferdinánd úrral találkozzék. A futár talán már Dévénynél kapaszkodik lovával a csuszamlós sziklaúton...

Mária egyetlenszer megcsóválta fejét, és a „püspök” abbahagyta a megkezdett mondatot, mert takarékoskodott a szóval. Mária legerősebben kifejtett lelkitulajdonsága a makacsság volt. És a „püspök” már tudta ezt. Ezért feszült lovagi állásba helyezkedett, és amennyire ugrándozó szeme ezt engedte, igyekezett mozdulatlan arccal hallgatni.

- Az én helyem most Fejérváron volna az uram koporsójánál. Miután nem mehetek Fejérvárra, mint ausztriai hercegnő és magyar királyné, elmegyek oda titkon, zarándokköntösben, hogy elbúcsúzzak II. Lajostól, hogy utoljára megcsókoljam a homlokát.

Az eretneknek egyetlen arcizma sem rándult a királyné szavai alatt:

- És ki kíséri el felséges asszonyt erre a nem mindennapi utazásra?

- A tisztelendő „püspök”! - felelé Mária, amire az eretnek lovag mégiscsak egy lépést tett hátrafelé, mintha vívás közben védekezne a szívének irányított penge elől.

A királyné azonban ügyet sem vetett a „püspökre”, olyan kiszámított nyugalommal, hangsúlyozás és felindulás nélkül folytatta szavait, hogy rettenthetetlen egykedvűségével még a „püspököt” is zavarba hozta. Most már aztán nem tudta darab ideig még maga a „püspök” sem, hogy voltaképpen mit gondol magában Mária.

- Fel kell használnunk azt az időt, amíg Zápolya Budán az építőmesterekkel tanácskozik, hogy lehetne a királyi palotát úgy átalakítani, hogy azon többé a nyoma se lássék meg, hogy abban valaha Jagellók laktak. Zápolya gyűlöli mindent, ami a Jagellókra emlékeztetné. Hallom, hogy II. Lajosnak a menyegzői ágát tűzre dobatta. Féltékeny még a holtakra is.

A „püspök” elméje, amelyet éppen úgy szokott köszörülni, mint kardját, most már felröppent pillanatnyi bágyadozásából:

- A vajda, a *mi* tudomásunk szerint még azért is tartózkodik Budán, hogy vingárti Horvátot, a rendes kérését visszavárja Pozsonyból felséges asszony utolsó válaszával. Ha felséged igent mond vingárti Horvátnak, a vajda nem Székesfejérvár felé indul a magyar koronáért, hanem Pozsony felé - felségedért.

- Igaz, Horvát Gáspár, ez a javíthatatlan kérésnagymegint Pozsonyban tartózkodik, mégpedig Szalaházy uram, a veszprémi püspök és kancellár házában. Ezért adtunk a kancellár uramnak dupla részt a négyezer aranyokból, hogy teljen neki a vendégeskedésre. Ne menjen vissza Budára a szegénységünk hírével.

- A kérésket mindenütt szívesen látják. Gyűrűt vagy kosarat ad az asszony, mindenképpen jólesik neki, ha megkérik.

- Ez a Horvát Gáspár uram mondása - felelt a hűvös királyné. - Én nem így gondoltam. Mindenesetre Szalaházy uram darab ideig még marasztalja Zápolya kérését. Amíg én megjárom Fejérvárt. És elbúcsúozom II. Lajostól.

A „püspök” most összeráncolta homlokát:

- Felséges asszony, Zápolyának is vannak jól fizetett kémjei a városban...

- Ezért elsősorban a zsidókat, akik mindenképpen szolgálni látszanak Zápolyát, még ma eltoloncoltatom Pozsonyból. Péntek van, nem akarom, hogy még az ünnepnapjukat, a szombatot is itt töltsék. Eisenreich Sebestyén uram már alig várja a napot, hogy a városi poroszlókkal a dévényi határig kísérhesse a zsidókat.

- Sok vendégfogadó esik az útszélén.

- A szegény városkatonáknak is élni kell - felelt Mária egykedvű nevetéssel, mint mindig, ha a zsidókat emlegették előtte. - Ma a kémek innen kitakarodnak, és holdas éjszaka elindulunk Fejérvárra.

A lovag lábujjhegyre emelkedett szőrös, borjúbőr csizmáiban, mintha nem jól hallotta volna a királyné szavait:

- Ma éjszaka elindulunk?

- Úgy van - felelt Mária. - Még maradt 100 darab a négyezerből Pempflinger uramnál, amelyet a nádorispán semmi erőszakkal nem bírt elvenni tőle. Ez éppen elegendő lesz úti-költségnek. A „püspök” természetesen, régi szokásához híven, a Zöld Hordó pincéjében, a sarokban tölti az éjszakát. Itt majd valaki megüti a vállát, ha elszundikálna gondolataiban.

A „püspök”, akit edzett, viharvert, tapasztalt embernek ismertünk, ez egyszer nem tudott számot adni magának, hogyan került az ódon palotából a főtérre. A homlokát sokáig tartotta két öklével megtámasztva a pince sarkában, amíg jobbról-balról, tetőtől talpig átgondolta azt a dolgot, amelybe most keveredett. A Doctortól kellene tanácsot kérni, ha Wartburg nem volna olyan messzire a Zöld Hordótól. A téli szél kezdte verdesni odakünn a házfalakat, amiből a „püspök” kiszámította, hogy a borús, hóterhes felhők elvonulnak, és holdas éj következik. Fülelt most a sarokból a szélre, amelyet máskor a jóbarátai közé számított.

De most ugyan nagyon rosszkor kínálkozott fel vándorcimboraságával a téli szél: a „püspök” Mária királyné karcsúságára gondolt, amely törekenység aligha bírja el az éjszakai utat a téli szél sarkantyúi alatt.

Máskor borosedénye fenekébe szokott nézegetni, most minden fertályórában akadt valami tennivalója az istálló felé vagy az utcán. Nyugtalansága átragadt a sváb bormérőre is, aki egyébként ilyenkor rendszerint bóbiskolni szokott hordója mellett guggolva.

- Az ilyen éjszakán nem csodálkoznék, ha az ördög besántikálna az ajtón - kezdte volna a beszélgetést a bormérő, de a „püspök” ügyet sem vetett rá.

Valamerről, a főtér túlsó oldaláról néha muzsikaszó foszlányait tépdeste be a szél a virrasztók üres fülébe, mint a vidám gazdasszony szokta az apró tésztát a levesbe. A „püspök” tudta, hogy Szalaházy kancellár kvártélyán muzsikálnak, mint minden este, amióta Horvát Gáspár uramat, az örökös kérőt vendégségben látja magánál a veszprémi püspök. Ugyan, kinek volna kedve elindulni „az üres kosárral”, mikor muzsikaszóval, szépszóval, gyűrűs ígéretekkel marasztalják? Minden este arra koccantak össze a kelyhek, hogy az özvegy királyné makacs-sága egyszer majd csak megtörik, és valami olyan örvendeteset üzen Zápolyának, hogy megmenti szegénységéből Magyarországot, mert ez a pénztelenség maholnap már elviselhetetlen. Majd csak megjön a jobbik esze a királynénak, mondogatták, és dehogyis eresztették volna útnak a szokott kosárral Horvát uramat.

- Csak mulassatok! - dörmögött magában az eretnek „püspök”. - Majd visszahozok én nektek Székesfejérvárról egy királynét, akinek többé közelébe se mehetnek a mostani püspökök, akik jó aranyakért árulják a bűnbocsánatot. Akik a pogányhitű Zápolyának pénzért eladnák a királynéjukat is. A Doctor bizonyára helyeselné a fejérvári utazást.

És sötét pillantásokat vetett az éjszakából kipirosuló házra a kóbor lovag, valahányszor egyet fordult az utcán, a Zöld Hordó előtt, hogy az időjárást tanulmányozza.

Az időnek már kezdett amolyan éjfélutáni szaga lenni, a szél csendesedett, és a Duna felett hideglelősen kezdett vitorlázni a növény hold, mint a hosszú betegségből talpraállott hajós, aki még nem mer messzi utakra vállalkozni. Csak itt borongott Szent Márton tornyának védelme alatt, mintha Pozsonyon túl mindenhol ellenségei volnának, akiktől reszketni kell.

Mikor a „püspök” ismét kilépett a pince vasalt ajtaján, egy ódon bástyafalból nyúlánk fiatalember lépett elő, aki kézemeléssel intett a holdvilágból a „püspök” felé. A lovag, bár várta ezt a jelenést, mégiscsak megdöbbenve meresztette a szemét az árnyékolt kalapú, sötét-köpenyeges ifjúra, mint a varázsló a szellemre, amelyet megidézett. És az megjelent.

- Felség - suttogta a „püspök” -, gondolja, hogy ebben a ruhában felismerhetetlen?

- Ebben a ruhában jártam titkon, ősszel Hainburgban is, és senki nem ismert fel.

A királyné szétvetette a köpenyeg szárnyait: feszes lovagöltöny volt alatta, mint akár a „püspöké”. Kard az oldalán, és borjúbőr csizma a lábán.

- Páncéling is van rajtam, tehát nem kell félni semmitől - biztatta Mária az ingadozó „püspököt”.

A „püspök” nemigen szokott megilletődni, de most akaratlanul is végigpergett néhány könny-csepp füstös szakállán eme gyermeki, hősi önfeláldozás láttára:

- Télben járunk. Ez a ruha nem elég meleg az utazáshoz.

Mária most megmutatta a köpenyege bélését - nyestből, mókusból volt az, akár a „püspöké”.

- A kardom, a töröm éles, a szívem helyén van, nem félek sem vadállattól, sem embertől, csak az utakat nem ismerem Magyarországon.

- Erdőségeken kell keresztülmennünk, mert a járt utak most telve vannak utasokkal, akik mind Fejérvárra igyekeznek a koronázáshoz - suttogta a „püspök”, mintha ő maga félt volna leginkább a sűrű erdőségektől.

Mária azonban nem engedte sokáig tanakodni az eretneket.

- Az éj halad, indulnunk kell. Azt hiszem, hogy még mindig azt tehetem Magyarországon, amit akarok. Abba a városba kell mennem, ahol ennek az országnak királynéjává koronáztak.

A Zöld Hordóhoz címzett pince gazdája, miután egyetlen vendége, a „püspök” darab ideig nem tért vissza, hangos durranással vágta be a pinceajtókat, és felrakta a lakatot. A mécses elaludt a hasadékok mögött.

- Bezárták a lovát a „püspöknek”?

A „püspök” csak most nézett körül. A királyné sarkantyús csizmában, de gyalogszerrel érkezett. Nyilván szökve kellett eljönnie a főtéri házból, hogy senki ne vegye észre eltűnését. A „püspöknek”, mint az ilyen kitanult szakadárnak tudomása volt ugyan a Pozsony város alatt meghúzódó összes alagutakról, ismerte azt az utat is, amelyen a királyné szállásáról észrevétlenül a Ventur utcába lehetett jutni - a régi pozsonyi királyi palotába. Vajon ezt a rejtékutat használta Mária?

- Igen - felelt türelmetlenül a királyné -, de a földalatti üregbe beeresztettem a Duna vizét, hogy senki utánam ne jöhessen. Az asztalomon levelet hagytam Báthory uramhoz címezve, hogy titkos ügyben Hainburgba mentem fenséges bátyámhoz. Nádorispán uram azt hiszi majd, hogy a legszükségesebbért, a pénzért mentem el, ugyanezért megnyugszik, ha nem talál.

A „püspök” a holdvilággal váltakozó árnyékban mind nagyobb csodálkozással nézte az alig huszonegy esztendőös Máriát. Férfiruhába öltözötten még férfiasabbnak látszott az arcéle, mint egyébkor. Bánat, gond, félelem, szenvedés még nem hagyta se pókhálóját, se rozsdáját ezen az arcon. Az ifjúság erélyével világított az a bástyafal alatt akkor is, ha a hold valami felbukkanó ezüsthál után a Dunába látszék eltűnni.

- Tehát a földalatti zsilipet kinyitotta felséged, a maga erejéből, holott két férfi négy karja is kevés szokott lenni ehhez a művelethez - morfondérozott a „püspök”.

- Parancsolom, hogy azonnal induljunk - válaszolt a királyné. - Hol van a lova, „püspök”?

- A Halászkapunál, a fürdősök gondjaira bízva. Onnan kijutunk észrevétlenül a városból. Csak azt szeretném még egyszer, utoljára megkérdezni, hogy miért is indulunk erre a nem szokásos útra?

- Már mondtam főtisztelendő úrnak, hogy azonnal induljunk, mert különben meggyűlik a baja. Az ilyenféle embereket még mindig szokás elégetni - felelt Mária.

- Attól nem félek - szólt most kiismerhetetlen hangon a „püspök”. - Csak azt a halálnemet nem szeretem, amelyet éppen felséged bátyja, V. Károly császárunk rendelt el Granadában. A székben való megfojtás, éppen rokonaim és barátaim hurokvetésével nem kellemetes, mert összeborzolja a szakállt.

- Nagyon jól tudja „püspök”, hogy tanácsot kell kérnem halott férjemtől, II. Lajostól, aki a székesfejevári nagytemplomban kiterítve fekszik. Tanácsot kell kérnem életem további folytatásáról. És meg kell nézmem, hogy valóban az én férjemet, II. Lajost temetteti-e el az a haramia az igazi királyi holttest képében.

A királyné erélyes fellépése megjuhászította a lutheránust. Kardját keze ügyébe készítve, megindult előre a girbe-gurba, sötét, itt-ott kísérteties holdfénytől reszkető utcákon. A „püspöknek” bő köpenyege elég árnyékot vetett, hogy mögötte Mária elrejtőzhessen.

- A hold még egy-két óráig világítja utunkat, aztán felszáll a köd. Azért darab ideig, amíg megfelelő távolságba érünk a várostól, egy nyeregben kell ülnünk, mint a templárius lovagoknak.

- Mint Godofrédnek és Omárnak - felelt csendesen Mária. - De én nem félek a pokloktól sem.

A „püspök” helyeslően bólintott, tetszett neki, hogy Mária ismeri a templáriusok két nevezetességét. Majd megállott egy még látható bolthajtás előtt, belépett a falba, és a kardja markolatával titkos kopogtatásokat kezdett, amíg a kapu felnyílott.

- Mehetünk, fiam! - szólt hátra a „püspök” a mögötte meghúzódó Máriának.

Egy-két perc múlva nyeregben ültek. A „püspök” elöl, mögötte Mária.

Mária észrevette, hogy nyergelés közben a „püspök” hosszúcsövű spanyol lőfegyvert csatolt a nyereg szerszámához. A „püspök” megsimogatta lova nyakát, majd oldalába vágta sarkantyúját, aztán repülni kezdtek a lovagok lovastól együtt. A sáncárkon túl harmatos, víztől gőzölgő füvesben hagyott nyomot a paripa patkója, ha ugyan reggelre megtalálja azt valaki.

II

A holt király panasza

- Nini, Hufnágel, a borbély is itt van, aki a mohácsi csatatéren kiemelte gazdája, Móré, pécsi püspök derékövéből a száz darab Mátyás-aranyat, amelynek terhével a főtisztelendő úr nem tudott menekülni; úgy látszik, igaza van a fámának, a vajdának legelőször a rablók és tolvajok csaptak fel - dörmögte a lutheránus a maga mély hangján, amikor a székesfejérvári Boldogasszony templomának hajójába bepillantott azon a négyszegletes nyíláson át, amely a prépostsági épület padlásáról észrevétlenül mutatta a templom belsejét, a hívőkkel és az oltárral együtt.

Mária, aki különös lovagja mellett ágaskodott a poros padláson, már megszokta ennek az embernek a rejtélyes mindentudását. Nem csodálkozott tehát azon sem, hogy mindenféle vad, alig járható erdőségeket átbógorogva, egy éjszakán a fejérvári prépostság épületébe érkeztek, és titokzatos lovagjának árnyékában az apródkülsejű Mária királyné is észrevétlenül végigmehetett azokon a visszhangos, fehérre meszelt folyosókon, ahol már javában takarították, fűtötték, szellőztették azokat a szobákat, amelyekben a másnap érkezendő vajda lakni fog a koronázás idején. A királyné hét szobát olvasott meg, amelyet állandóan fűtöttek tárva-nyitva lévő ablakok és ajtók mellett. Minden kályha mellett állott egy fűtő, aki kormos tekintetét a tűzre meresztette. Míg rongyos, alig felismerhető nőszemélyek súroltak és takarítottak mindenfelé a pazarlott melegségben. „Legalább egy nagy szekér fát eltüzelnek itt naponta!” - mormogta maga elé Magyarország királynéja, amikor a „püspök” az ódon kolostor labirintusában végre egy ajtóhoz ért, amelynek zárját egy meggörbített szeggel felnyitotta. Poros, sötét lépcső vezetett a magasba.

- Itt tanultam valaha a Kánonjogot - mondta egykedvűen a „püspök”, és visszanezett a prépostsági épület bolthajtásos folyosójára, amelyet kályhák lángja világított, mint másvilági látományt, és a seprők, súrolók hangja úgy hallatszott idáig, mintha bűnös lelkeket tisztogatnának.

A rejtek-ablaktól most Mária is kihajolt, hogy szemügyre vehesse, mi történik éjszakának idején Boldogasszony templomában. A „püspök” a királyné háta mögé került, és vasmarkával megfogta a Mária derekát, mint egy kíváncsi gyermekét szokás.

Mária tekintete a templom boltozatából nyíló ablakocskából, a sokölnyi mélységben, természetesen a kivilágított főoltárt vette észre - mit bánta ő Hufnágelt, a tolvaj borbélyt, akinek jelenléte felett útítársa még mindig elégedetlenül csóválta a fejét a háttérben. Ennél az oltárnál koronázták magyar királynévá alig néhány esztendő előtt, és könnyei elborították szemét, amikor kiszámította magában azt a helyet az oltár lépcsőjén, ahol térdepelve, fehér menyasszonyi fátyolban, szinte mennybéli boldogsággal, soha vissza nem emlékezhető fohászokodások szívringatásai közepette várta, hogy a veszprémi püspök mikor érinti meg vállát a koronával. Úgy emlékezett most, hogy akkor volt a legszebb életében... Veres, feketeségre hajlamos hajából aranyszikrák röpködtek. A barna nők kis galambpihéi, amelyek nőiessége első évétől már az innsbrucki apácakolostorban mutatkoztak, szinte eltűntek, vagy pedig napsugarakká váltak. Bizonyára nagyon ígézeteljes volt, hiszen még a barnult, szinte a háttérbe húzódott régi szentképek is előbbre jöttek rámaik között, hogy az új magyar királynét megcsodálják és megáldják. Különösen egy régi szentkép, amelyet még II. András király hozott Jeruzsálemből, és akasztott a templom falára, hajolt előre, és megalégedés látszott a szent mindig szomorú arcán, hogy végre ilyen szép királynéjuk van a magyaroknak.

A királyné könnyeit és lélekzsibbasztó emlékeit most kopácsolás, lárma, kövek görgetése zavarta meg. Mésztől, portól, egykedvűségtől egyforma kőművesek estek neki a templom falának csákányaikkal, és a borbély útmutatása szerint kezdtek bontani Boldogasszony templomának falát, mintha hirtelen mindazt lerombolni akarnák, amit odafent a magasban, az angyalok helyén a királyné álmodozva épített. Porzott, omlott, rengett Boldogasszony templomának fala a kőművesek csákányütései alatt, a messzi toronyban felébredtek az ott fészkelő vércsék, csókák és más madarak, amelyek ijedt, vészjósló vijjogással röpködtek körül a templomot, mintha tűz ütött volna ki a városban. Denevérek árnya mutatta a megháborított lelkek útját a templom fehér falán. A kőművesek azt a boltozatot bontották, amelybe a magyar királyokat temették. Itt feküdt II. Lajos koporsója is, egyelőre tölgyfából, atyja, II. Ulászló oldalán. Szomszédjában Szent Imre herceggel. A márványtömböt, amelyből a király végleges nyugalóhelye készül, még odakint faragták az olasz kőmetszők a székesegyház udvarán.

De Mária királyné még mindig rendület és ijedelem nélkül nézte az eseményeket magas ablakából. Sőt megfigyelte, hogy a templom boltozata alatt egy kőpárkány futamodik végig a templom egész területén, korlát nélküli, alig egy-két lépésnyi párkány, amelyen bizonyára csak a kísértetek tudtak volt végigsétálni, vagy pedig azok a nem mindennapi halálnemre kijelölt emberek, akik a tornyok tetőit szokták befesteni, vagy pedig meszelővel járnak tíz öles magasságokban. A párkányzaton legalább lábnyi magas por feküdt, amiből Mária most utólag megállapította, hogy még az ő koronázása alkalmából sem separték ki teljes alaposággal a székesegyházat. „Úgy látszik, már akkor se szerettek a magyarok!” - gondolta magában.

Máriának nagy kedve lett volna a padlásablakból kikúszva, erre a keskeny párkányra ereszkedni, és körben járni a magasságban a templom hajóját, hogy a magasból mindent jól szemügyre vehessen. De a „püspök” a hátán fogta a köntösét, nem sok reménye lehetett arra nézve, hogy a vasmarokból kiszabadulhat.

Az agyvelőt és szívet rázó dörömbölés odalent most elhallgatott, miután a bolt nyitva volt, és négy liszteszák külsejű férfi vállra emelve, a templom hajójába hozta a király koporsóját a mélyből.

- Ezt csak nekem lett volna jogom parancsolni, engem pedig nem kérdezett senki - szólott kísérelőjéhez Mária hirtelen áttüzesedett arccal. - Ha már elvették tőlem II. Ludovicus életét a magyarok, halottaiban visszaadhatnák.

- Most csak figyelmezzünk, felség, hogy mindent jól észrevehessünk - dörögött a „püspök”, mintha olyan látványosságot sikerülne meglepni, amelynek későbbi időben akarja hasznát veendeni. Ki tudna eligazodni egy ilyen lutheránus eszén?

Ezalatt odalent a mélyben különböző emberi alakok bukkantak elő a gyertyáktól és fáklyáktól gyéren világított félhomályból. Minden templomsarok, minden kis oltár hátamöge, sőt még a gyóntatószékek sötét kalitkája is útra bocsátott homályából egy-egy emberi alakot, aki ott teendőjére várt, s addig, amíg a sor nem került rá, nem akart mutatkozni.

A kőművesek és más alpári népek, fecsegő szolgák és más szájtatók a sekrestye irányába kitakarodtak a templomból. A novemberi hideg egy darabig halálos fuvalommal érintgette az eddig izzón égő gyertyaszárazakat, valamint a tűzpiros fáklyákat. Majd dörrent odakünn a sekrestye ajtaja, a templom belsejében csak azok maradtak, akiknek itt titkos teendőjük volt.

- Amint látom, Tatay Miklós, a népszerű budai káplán is itt van - dörögte a lutheránus, amint sas-szemével a homályba nézegetett. - Amott meg Dávid János, Szapolyai legbizalmasabb káplánja. Hej, de az áruló Szerémy uram sem hiányozhatik. No, megállj!

Ezalatt egy sarkairól leakasztott, szélesebb fajta ajtót emeltek le némelyek a kórus bejáratáról, amely ajtót a borbély vezetése mellett a főoltár elé cipeltek, és ott a koporsó mellé, a pádi-

mentumra fektették. Sohasem látott emberek térdepeltek a tölgykoporsó körül, és a harapó-fogókkal csavarokat, szegeket tépdestek le a koporsóról. A csavarok már berozsdásodva nyikorogtak, hogy sírással telt meg a templom csendessége. A kirántott szegek akkorákat puffantak, mint az edénybe fulladt dugók. Már félrecsúszott a koporsófedél egyik vége, és a félhomályban látható volt két lesoványodott lábszár, mint két zöld nádszál a Csele-patak mocsarából. A királyné borzongott - a király megint erőtlén gyermekké lett holtaiban, mint valaha mondták felőle.

- Felség, menjünk innen darab időre, mert ami most következik, az nem asszonyoknak való nézni való - mormogta a „püspök”, és a tőle telhető gyengédséggel vonni kezdte Máriát a leslyuktól.

De hiszen beszélhetett a „püspök”! Mária olyan szilárdan állott helyén, mint egy kardpenge, amelyet a szeretet és bosszú egyszerre kap el markolatánál. Márványfehér volt ugyan az arca, de semmiféle indulatot nem mutatott. Csak orrcimpái teltek meg rózsaszínű vérrrel, amely jelenség a sírást is szokta jelenteni, míg pittyedt, húsos ajkai mozdulatlanságukkal szinte érzéketlenséget fejeztek ki.

„Hol van ennek a nőnek a szíve!” - gondolta magában kétkedően a „püspök”, aki már néha olyan okosnak hitte magát, hogy mindent és mindenkit ismer a világon.

A koporsófedélen, azon a tájon, ahol a halott király szívének és fejének volt pihenőhelye, mindenféle sírboltpenészes pecséték lógtak, amelyeknek nyirkos zsinórait Szerémy káplán uram most a gyertyakoppantó ollóval kezdte nyiszálgatni. Valaki a háttérből egy éles tört kínált a zsinórok elmetszéséhez, de a térdeplő káplán babonásan riadt mozdulatot tett, mintha nem merne a holt király körül gyilkos fegyvert igénybe venni.

- Özvegy Perényiné és a többiek pecsétjeit vagdossa most Szerémy uram, akik II. Lajost, öfelségét, az utolsó Jagellót a Csele partjába elásva megtalálták - mormogta a „püspök” nem minden gonosz indulat nélkül. - Hol volt ekkor ez a pap, ez az áruló káplán, amikor a királyát először eltemették? Már Szegeden hajlongott a Zápolya előtt, és annak dicsérte eszét és férfias jellemét.

A gyertyakoppantó olló végre megbirkózott teendőjével, a különböző pecséték a káplán ruhájának mélységes zsebébe vándoroltak, Szerémy térdepléséből görnyedten fölemelkedett. Csurgott a víz arcán a felindulástól.

- A hullarabló! - mondta odafent a magasban Mária királyné.

A káplán a kimerültségtől alig érthető hangon adott rendelkezést, hogy a király koporsójáról a tetőt emeljék le. Mária érezte, hogy hátulról két kar oly erővel ragadja meg, mintha az életét akarná megmenteni. És behunyta a szemét minden erőfeszítése mellett, mintha az élet legnagyobb eredménye, a halál mélysége nyílt volna meg hirtelen a tekintete előtt.

- Menjünk, felség! - szólalt meg most esdeklő, sohasem hallatott hangon az eretnek, mintha elátkozott lelkének könyörögne kegyelmet e pillanatban.

Ez elgyengült, erejét vesztett férfihangra magához tért Mária, mintha valami mélységes kábulatból tért volna vissza.

- Mindent látni akarok, hiszen azért vagyok itt! - felelt az esdeklő kísérőnek, és megint csak kihajolt a biztos magasságból, hogy szemügyre vegye élete pokol-látományait, amelyekről előre tudta, hogy élete végéig nem hoznak többé szemére nyugodt álmot. De a szenvedés, az önként keresett szenvedés mégiscsak fél-gyógyulásnak látszik azok gondolataiban, akik már nem bírják szívüket sem felemelni az erőtlenségtől.

A templom hajójának kellős közepén, a főoltár előtt, a kórusból leemelt ajtószárnyon feküdt II. Lajos holtteste.

A király holtteteme éppen olyan mezítelen volt, mint Urunk Jézus Krisztusé, amikor a sziklasírból kiemelték vala hú tanítványai, de itt a holt körül volt-e egyetlen is azok közül a hívséges szívek közül? Talán Tatay Miklósnak, a budai orátornak, aki sohasem lépte át a budai palota küszöbét II. Lajos idejében, mert megvetette az ottani életmódot, volt tán legbecsületesebb arca, mindazon arcok között, amelyek most a holt király felé hajoltak, hogy felismerjék őt halottaiban. Szerémy uram valahogyan nem mert közeledni a holttesthez, mintha attól félt volna, hogy a halott megkérdezi tőle, hogy vajon főz-e olyan jól az új gazda szakácsa, mint a régi konyhamester, Bosnyák Mátyás uram a budai palotában, akit a káplán mindig kebelbarátjának nevezett? Kislelkű embereknek kicsinyek a félelmeik is. A király olyan mozdulatlanul feküdt, mint egy meggyilkolt angyal.

Mária a magasból mély áhítattal függesztette a szemét II. Lajos holttestére, mintha életre akarná gerjeszteni. A vademberek tudnak tüzet csiholni a holt fából, a lelketlen kő szikrát ont, a korhadt gyökér felvillan az őszi éjben: csak az ember hal meg, anélkül hogy holta után valamely jelt adhatna a másvilágról?

A papok most égő szövétnekkel hajladoztak a király körül. Vizsgálgatták az arcát, amely Mária magas ablakából pókháló mögé rejtőzöttnek látszott, mint az álom-arcok. De ez a pókháló is zöldnek látszott, mint mikor borult időben a nádasok, mocsarak visszatükrözik az égboltozat szomorú felhőit, és szürke, holt hullámaikkal borzongva játszadoznak. Mária magas őrhelyéről nem láthatta a király arcát, de annál inkább észrevette asszony szemével azt a változást, amely a király természetén mutatkozott. A karcsú, virágszál termetű, gyengéd alkatú II. Lajos kövér öregember alakjában feküdt alant.

- Ez nem az én Ludovicusom - kiáltott fel szenvedélyesen a királyné, hátrafordulva az engedelmeskedve bólingató lutheránushoz. - Ez egy csúnya öregember, egy pókhas, egy olyan lény, akinek én sohase lehettem a felesége.

A „püspök”, aki természetesen az orvostudományhoz is értett valamicskét, nem akarta megmondani Máriának, hogy a vizes sírhely formálta el ily rútra a király alakját. Hetekig rejtgették a vízpartban elásva.

- Amint a templom kiürült, majd megtekintjük közelebből is őfelsége holttestét - mormogta a lutheránus. - Tudok egy lejáratot a templom hajójába. Most pihenje ki magát felséged ezen a kis zsámolyon, ahol a régi fejevári prépostok szoktak üldögélni, hogy szemmel tarthassák lelki bojtárjaikat, a misemondó káplánokat és a gyóntató atyákat, de azokat a híveket is, akik csalárd fohászokat eregettek az ég felé.

- A „püspök” megint lelkiatyáimat gyalázza - csattant fel hirtelenében a királyné hangja. - Ha ez így megy, elválnak újtjaink.

- Felséges asszony - felelt csendesen a „püspök” -, én már magam sem tudom, hogy Kelemen pápa őszentsége égett el, vagy a Doctorral gyúlik meg a bajom, ha egyszer megint felveszem az egyházi ruhát. Talán végül még felcsapok én is „kalandosnak”... Mostanában ez a legjobb pálya.

Amikor ezt a korszerű szót kiejtette a „püspök”, a prépostság sötét padlásán, mintha bagoly vagy szellem mozdult volna meg a közelben, amely eddig láthatatlan volt. A templomból átsugárzó világosságnál valamely alak közeledett a sötétségből a százéves porrétegben, mezítelen, tántorgó, bizonytalan léptekkel, hogy a „püspök” önkéntelenül megpróbálta jobbával a kardja markolatát. Valamely rettenetes, másvilágias, panaszos hang sirt fel a sötétségben, amint a néma erdőben talán a rossz lélek jajdul fel:

- Tisztelendő, tekintetes, nagyságos uraim, egy veszendőben lévő elme, egy hajdanában késpenge élességű gondolat, egy becsületszóra dobogó szív kéri bűnbocsánatukat, hogy az éjből, a sírhalom hervadt levelei alól szót mer ejteni, mikor már réges-régen sírkőnek kellene lennie a prágai gettó temetőjében.

A „püspök” habozás nélkül megragadta az embert, aki a porban fetrengett, mint egy csúf, fekete bogár, amely hol tetves potrohát, hol meg penészes hátát mutogatja. A nyakánál fogva a levegőbe emelte az ismeretlent, alig két ujjával nyúlva hozzá:

- Ki vagy? - kérdezte a „püspök” olyan hangon, amely nem volt nagyon biztató itt a sötét padláson.

Az emberroncs kalimpált a levegőben.

- Igazat fogok mondani. Három napja nem ettem. Reményilem, kapok egy karéj kenyeret az igazmondásomért - nyöszörögte. - De előbb a szomjúságomat kell oltani, mert nyelvem mehtagadja az engedelmességet.

A „püspök” a jövevény arcába nézett, annyit sem látott belőle, mint egy sündisznóból, de a nyakon ragadott ember haja alatt vergődött valamely ütőér, mint a gyík nyakában. A „püspök” számolta az érveréseket. Aztán eleresztette a kísértetet.

- Egyetlen hazugság a másvilágra mutatja meg lelkednek útját. Kidoblak itt az ablakon, mert úgy látom, fegyvertelen vagy, tehát nem végezhetek veled karddal.

- A haláltól nem félek, főtisztelendő és nagyságos tekintetes uram, mert az megváltást jelentene a számomra: csak gyorsan jöjjön, és jól találjon. Az én nevem Heuthaler, és húsvágó-boltom volt Budán a vár alatt.

Az áruhás királyné a homályban alig észrevehető mozdulatot tett. Ez a bizonyos húsvágó is azok között szerepelt, akiket minden szerdán kidobott Bornemissza uram a budai várból, amikor követeléseiért jöttek. És asszonyemlékezetével tudta, hogy a húsmérő rendszerint gusztusos marhacímereket hozott fel a várba sásból font kosarában. De akkor még fehér kötény volt a derekára tűzve.

- Amikor híre jött Nagyboldogasszony napja után következő éjszakán, hogy odafent a budai várban nagy hurcolkodás készülődik, a hajóslegényeket a kocsmasztalok mellől zavarták fel a hajósgazdák, hogy berakodáshoz készülődjenek, az alvó budai utcákon teherhordó öszvérek, lovak csilingelése hallatszott, a mindig nagytekintélyű harangozó mestert, aki az összes budai plébános uraktól a harangozás jogát bérelte, kidobták a kocsmából, mert hiszen a török alatt majd úgysem lehet harangozni: észbekaptam én is, és két hízott ökrömet, amelyet levágásra a mézárszék istállójában tartogattam, kihajtottam az éjszakába. Valamelyik komám hírül hozta, hogy a felséges királyné a lógodi úton menekedett, és meg sem áll Esztergomig. Az ilyenkor összeverődő kupaktanács nyomban elhatározta, hogy a királyné útján nem tanácsos nekünk, polgároknak menni, mert bizonyos, hogy az ellenség elsőbbben a királynét veszi üldözőbe. Menjünk csak egyenesen a fejevári úton lefelé, amíg Székesfejevárra érünk, amely kerített, vízzel és sánccal védett város. Így aztán én is Fejevárra vezettem két kis ökreimet.

- Nem is lett volna itt semmi baj. A fejeváriak barátságos emberek, szívesen látták a menekült budaiakat, különösen azokat, akik nem jöttek üres kézzel, hanem két-három emberes ládákat is hoztak magukkal. Még az én ökreimnek is megörültek, pedig ugyancsak megviselte szegényeket a hosszú utazás. Nem maradt azokon a csontokon zsiradékos hús, amit nagyon kedveltek a budai uraságok, különösen éppen királyné öfelsége.

A „püspök”, aki a mézáros elbeszélése alatt félszeggel mindig a székesegyház hajójában történendőkre figyelmeztet, rádörrent a nyavalyás polgárra:

- Húsvágó, rövidebbre fogd hazugságaidat. Már eddig is látom, hogy bolonddá akarsz tenni körmönfont szavaiddal bennünket is, aminthogy bizonyosan mindenkinek hazudtál, amíg erre a helyre kerültél.

- Az egész város tudja, hogy igazat mondom - jajongott a budai mézáros, és önkéntelenül a kötényt kereste derekán, hogy abban kezét-arcát megtörölhesse, de hol volt már akkor a mesterségéhez tartozó kötény! Talán az egér keresi így a menekedés útját, amint a húsvágó próbálgatta a szavakat a padlás nagyhatalmú urainak a szívéhez.

- A török nem tudott Fejérvárra bejönni, mert nem ismerte errefelé a járást, és a polgárok még akkor éjjel-nappal verték a dobokat. De bejött ám Bakics Pál uram, Szapolyai uram hadvezére a maga száz lovasával. Magyar volt ökelme, mért ne eresztettük volna be a kapun? Bakics Pál a piacon leugrott a lováról, akkor láttuk, hogy karikalábú, ragyás, veres bajszú ember ökegyelme, aki nyomban olyan mohó szemekkel nézett végig a városon, az összegyülekezett polgárokon, mintha mindent el akarna vinni a tarisznyájában... De a szava így harsogott: „Vajda úr önagysága holnapután tartja bevonulását Fejérvárra - értették, kutyák? Nekem az a parancsolatom, hogy addigra megtisztítsam ezt a várost mindazoktól, akik árulók voltak szívében, vagy akár gondolataikban is a pogány törökkel cimboráskodtak!” - „Itt nincs áruló, se török-cimbor!” - felelt a főbíró. - „Mind ezt mondjátok!” - kiáltotta Bakics Pál, és vörös, apró szemével megint csak mustrálgatni kezdte a polgárok ruházatát ott a templom előtti térségen. Vesztemre az én ezüst menteláncomon akadt meg hirtelen a tekintete, mert mint budai polgár tudtam a mórest, hogy a királyokat vagy azok kiküldötteit a legjobb ruházatában kell fogadni a polgárnak. Ez együtt jár a fejedelmeknek kijáró becsülettel.

- Hát te hol loptad azt a láncot? - kérdezte most Bakics, és a polgárok sorából magához intett.

Ott álltam megszégyenülve új polgártársaim előtt, akik habozás nélkül adtak fedelet, amikor hozzájuk menekültem nagy nyomorúságomban, de bátran feleltem:

- Ezt a láncot nem loptam sehol. A nagyapámtól örököltem, aki ugyancsak becsületos polgár volt. Én vagyok Heuthaler, a budai húsmérő - mondtam, s vissza akartam lépni a polgárok fekete csomójába.

De Bakics most közelebb intett, és váratlanul fültövön ragadott.

- Te vagy az a híres, aki ökreidet elhajtottad a hadsereg elől?

- A pogány elől - mondtam, de nem is volt időm befejezni szavaimat, mert intésére két fekete legény megragadott, és belerúgott egy börtönbe. Persze, előbb az ezüstláncot levetették a nyakamból, nehogy kárt tegyek magamba.

- A börtönben többet tud az ember, mint a külvilágban, így ott hallottam, hogy Bakics vezér sorjába vette a Budáról elmenekült kereskedőnépeket, és egyiknek sem hitte el, hogy a törökök elöl hagyta ott régi otthonát. Mindegyiket azzal gyanúsította, hogy Szapolyai elöl vitte el portékáját. Volt sírás, jajgatás. Amire a budai kereskedők egytől egyig megint csak egerutat vettek új otthonukból, és vagyonukat hátrahagyva, a Bakony bujdosói lettek. Engem pedig ide, a prépostsági palota padlására vetett végzetem. Ahol az éhenhalással küzdök.

- Majd meglátjuk, hogy igazat beszéltél-e - felelt komoran a „püspök”.

De a kenyereszsák a királyné gondjára volt bízva, és Mária törével jókora karéjt vágott a nyomorult éhezőnek. Az a kenyérkarajjal eltűnt egy tűzfal megett, mintha attól félt volna, hogy a szigorú „püspök” visszaveszi tőle. A tűzfal mögül ezután kegyetlen csámcsogás hallatszott, mire Mária a fülére tapasztotta a két tenyerét:

- Ráértem volna akkor is alamizsnát adni, amikor e helyről elmentünk! - mondta a „püspöknek”, de az most ilyen csekélységgel nem törődött, minden figyelmét a templomi események kötötték magukhoz. A Székesegyház mélyéből a fáklyák búskomoly füstje, valamint a főoltár szurok-fekete gyertyái amúgy is erős gyantaszagot árasztottak a templom bolthajtása felé. „Reggelre olyan lesz a templom mennyezete, mintha engem, az eretneket máglyán égettek volna a hajóban” - gondolta magában némi elégtétellel a lutheránus. „Kár, hogy el nem érhetnek.” De most hirtelen erős gyanta-, tömjén- és kámforszaggal telt meg a templom belseje, mintha valami másvilági fűszeres-ládát nyitottak volna fel odalent a papok. De még e tömjénszagon át is átértett a szublimát szaga, valamint valamely orrfacsaró, szemet könnyeztető mocsárbűz, amely elől még a lutheránus is visszavonta a leshelyről nagy, egyenesre szabott orrát, amely olyan keménynek látszott, mintha acélból öntötték volna. A tűzfal megett a csámcsogás is megszűnt egy percig. A nyomorékhang panaszos ősziszél módjára megszólalt:

- Most balzsamozzák II. Lajos királyt, akiről itt azt beszélnek, olyan nagytű ember volt, hogy lyukas széken ült ebéd közben...

- Hazugság! - kiáltott fel a királyné. A lutheránus pedig kiütötte a bujdosó kezéből az alamizsnás kenyeret. „Majd akkor csámcsogj, amikor elmentünk.”

Mária királyné természetesen a padláslyukhoz akart nyomulni, hogy mindent szemügyre vehessen azokból a dolgokból, amelyek ilyen sohasem érzett szagokkal töltötték meg Boldogasszony templomát, de a lutheránus komoly erővel visszatartotta.

- A tolvaj borbély nyomban készen lesz a teendőjével; amint megfigyeltem, ez egyszer nem takarékoskodott a balzsamokkal és kenőcsökkel. Ófelségét, II. Lajost valóban tűrhető állapotba hozta azok után a testi nyomorúságok után, amelyeket vizes sírjában szenvedett, amíg a halászok fel nem lelék.

- Ó, „püspök” - rebtent fel hirtelen Mária -, én egyszer azt hallottam, hogy bizonyos folyadékok befecskendezésével darab időre életre lehet kelteni a holt embereket is. Mért nem próbálták meg ezt II. Lajos felséges urammal?

A „püspök” komolyan, atyáskodva bólintott:

- Igazad van, fiam - mondta mély, kongó hangon (miután a padlási remete még mindig a közelben csurgatta nyálát a kezéből kiütött kenyérkaréj felett) -, ezt a tudományt magam is tapasztaltam különböző vándorlásaimban. Így például láttam Faust doktort, amikor egy-két messzelynyi vizet töltvén egy holtemberbe, különböző orvosi erők felhasználásával arra kényszerítette a holtat, hogy koporsójában felüljön és beszéljen.

- Én nem hiszek a varázslatokban - felelt a királyné -, de az orvosokban, a jó, tanult orvosokban bízom, mint a magam józan eszében. Nem mindenki holt, akit eltemetnek, mert hogyan találnának akkor csontvázakat, ősz halottakat a régi koporsókban, amelyekben a holtak természetellenes helyzetben fekszenek? Fejük lábukhoz van hajlítva, derekuk kimarjulva, testük megfordulva, és hátukat mutatják az égboltozat felé, holott minden keresztény ember összekulcsolt kézzel és ég felé fordult arccal kerül koporsójába? Nyilván elevenen tették őket föld alá.

- Esküszöm - szólt a lutheránus -, II. Lajos király meghalt. Az ő feltámadásától nem kell félni Zápolyának, amikor Szent István koronáját a fejére teszik. Hufnágel, a borbély elvégezte a dolgát, a püspökök már öltöztetik is odalent a királyi tetemet - mond a királyné kísérője, amint szokás szerint ki-kipillogott az ablakon, amelytől Máriát távoltartotta.

- Még a haját, bajszát, szakállát, körmét, amelyek a sírban is tovább növekednek, megnyeste a borbély a felséges úrnak. Most már aztán jöhetnek a püspökök, hogy felöltöztessék volt királyukat, ha ugyan lesz bátorságuk hozzányúlni.

- A felséges király, ha valóban a másvilágra ment uralkodni, amúgy is kegyelmet ad mindenkinek, aki ellene vétett - felelt halkán a királyné. - Az ő szíve nem tud haragudni, még ha keresztüldöfték is.

- Majd meglátjuk - mormogta a „püspök” a leshelynél. - Immár odalent látom Podmaniczky uramat, a nyitrai püspököt, amint aranyos papucsokat próbálgat öfelsége lábára a bíborharisnya fölé.

- Vér nem válik vízzé. Tót a tóttal összetart - mormogta felbiggyesztett szájjal Mária. - A magyar püspökök között nem talált egyet sem a királygyilkos vajda, aki áldozatát felöltöztetné; pokolba, Nyitrába kellett menni, amíg cimboraságot talált a gyilkosság nyomainak eltüntetéséhez.

- Úgy hallottam, hogy éppen ez a nagy felvidéki pap koronázza majd a vajdát.

Mária felszisszent:

- Hát az egri püspök, Várday uram, aki árulásáért esztergomi érsek lett; hát a másfél mázsás csanádi püspök, aki Szerencs kapujában árulta el királyát?

- Nem merik vállalni, a római császár kezei messzire érnek.

- Azt elhiszem - felelt bizonyos megelégedéssel Mária -, még a másvilágon is utoléri az árulókat bátyám haragja. Úgy tudom, hogy az a Podmaniczky, a tótok püspöke már öregember, kopasz, nagy fejét régóta ismerem öfelsége előszobájából. Az ilyen öregembernek már mindegy minden arra a kis időre, ami az életéből még hátra van. Eldobja válla felett, a háta mögé a követ, nem törődik azzal, hogy kit talál az elhajított kő, aminthogy az érzéketlen szikladarab sem bánja, mikor a hegyoldalból görögni kezd, hogy boldog kis kunyhókat vagy szenvedő nyomorultakat tapos el rohanó útjában.

A lutheránus még egyszer kilesett a padláslyukon.

- Öfelségét immár felöltöztették a püspökök kék misemondó-ruhába, amit egyházi nyelven dalmatikának neveznek. Mindjárt véget ér a szertartás, Boldogasszony temploma kiürül, mert holnap is lesz nap. Temetés és királyválasztás napja. Ideje, hogy készülődjünk mi is.

- Addig nem, amíg a felséges II. Lajost közlől nem láthatom - felelt a királyné.

A kakasok már kukorékolnak valahol Fejérvárott, a lutheránus aggodalmasan csóválta a fejét.

- Későre jár.

- És ha világos reggel volna, ha Zápolya verme, vadkanagyara várakoznék reám odalent a templom hajójában: vajon meg ne kísérlének mindent, hogy II. Lajos homlokát utoljára megcsókoljam, mielőtt betennék őt a földi börtönébe? Ha oroszánok ketrecébe kellene behatolnom, hogy II. Lajos kezén megkeressem a gyűrűt, amelyet én húztam helyére szerelmünk záloga gyanánt: vajon nem indulnék nyomban - akár az angyalok, akár az ördögök útján?

A „püspök” a szokott főbólintással hallgatta Mária szavait, jól tudta, hogy azokat, amint elhangzottak, többé megmásítani nem lehet. A királyné lelke szilárd volt, mint a koporsószeg.

A „püspök” tehát kinyújtotta hórihorgas termetét, és messzire kihajolt a templomi boltozat ablakából:

- A király ravatala körül gyertyák és fáklyák égnek, ezeknek fénye vajmi kevés ahhoz, hogy veszélyes utunkat megvilágosítsa. Ifjúkoromból úgy emlékezem, ezen a porral fedett párká-

nyon kell végigkúsznunk, tízöles mélység felett, ha akár a kórust három hegedűjével, és két mélyhegedűjével elérhessük, akár a főoltár nagy festményét, amelynek lécezetén leereszkedhetünk a templom hajójába. Az életünkkel játszunk mindkét úttal. Az én életemért nem sok kár.

- Indulhatunk - felelt röviden Mária.

- Előbb ezzel a mókussal kell valamit csinálnunk, hogy el ne árulhasson útközben - mormogta a „püspök”, és csendesen intett a remegő húsmérőnek. Szíjakat vont elő ruhája belsejéből, és a mészáros a padlás egyik gerendájához kötözte, hogy az mozdulni se bírt. A királyné pedig a kenyerestarisznyáját a húsmérő nyakába akasztotta, mint a lovak zabos-zsákját szokás.

- Ha moccanni mersz, itthagynak - dörögte csendesen a „püspök”, és a padláslyukhoz lépve, kigyógyességgel csusszant azon keresztül atlétatermetével. Egy másodperc múlva már odakünn állott a párkányon, ahol nem fogózhatott másba, mint a sima falba, valamint félelmet nem ismerő szívébe.

- Még meggondolhatja, felséges asszony. A meredély szörnyű. Aki innen a mélységbe néz, úgy zuhan alá, mint egy toronyács - suttogta a lutheránus.

Mária nem válaszolt, felelet helyett egyetlen ugrással az ablakban termett és anélkül, hogy a „püspök” segítségét igénybe vette volna, kívül került az ablakon, és a keskeny párkányon, tízöles mélység felett egyensúlyozva tárta ki karjait.

- Hol tanulta ezt, felséged?

- Az innsbrucki kolostorban sok mindent megtanul az ember. A szigorú fejedelemasszony néha szobafogsággal büntetett. Természetesen az volt első dolgom, hogy egy képráma mögül kihúztam a szeget, a szeggel felnyitottam a bezárt ajtót, aztán hajrá, amilyen nagy és lakatlan volt a kolostor kétemeletnyi része: lobogva végigfutottam toronyerkélyeken és magas kórusokon, amelyeknek lépcsőfokai hiányoztak. Még arra is jutott időm, hogy az ódon könyvtárszobákban üldögéljek, amelyeket senki nem látogatott. - A kezét „püspök”.

Ezt az utóbbi mondatot már csaknem sikoltozó hangon ejtette ki Mária királyné, mert egy meggondolatlan lépés következtében a lábnyi magas porréteg omlani kezdett a talpa alatt a mélységbe, és úgy látszott, nincs többé menekvés a veszedelemből. A porkárpit eltakarta a templom hajóját, láthatatlanná váltak a kis oltárok, a szentképek, a feszületek, amelyek eddig mind külön-külön vigyázni látszottak az angyalok útján járó királynéira.

- Erősítse meg, felséged, szívét! - dörögte a lutheránus, és acélkarjával utána kapott a már lezuhanó Máriának. - Ez a százesztendő porréteg olyan síkos, mint a jég. Nemigen szabad most másra gondolni, mint lábunk biztonságára.

A királyné a biztos halálból megmenekülve, most már vergődő szívvel, elfáradt lélegzettel, halálos rémülettel simult a templom falához, amelyben egy repedés sem volt, amelybe megkapaszkodhatott volna. Eddigi hősiessége elillant, mint a tovatűnő villámlás. Reszkető, gyenge asszony lett, aki kimeresztett szemmel nézte maga mellett ólálkodni a halált.

A „püspök” darabig kőszobor módjára állott, mintha farkasszemet nézett volna a tízöles mélységgel, sőt az egyik sarujával megvetőleg rugdalta a porlavinát, amely durranva zuhant a Boldogasszony templomának kockaköveire.

- Nincs más mód, felséges asszony, hogy az angyalok útján végigmehessünk, mint az az egy, hogy felséged a hátamra kapaszkodik, igyekszik bátran, csendesen viselkedni, így valahogy talán elérjük a kórust, ahol a kántorok helyén megpihenhetünk - mondta a „püspök” a maga egykedvűségével.

- Főtisztelendő úr annyira biztos a dolgában? Nem jobb volna, ha itthagyna engem térdepelve a párkányon, amíg egy boldog ájulással odajuthatnék II. Lajos felséges uram koporsója mellé?

- Mint egy bénult fecske, amely nem bírja az utazást - mondta a „püspök” meglehetősen gyöngéd hangon, de nem minden istentagadó gúny nélkül.

- Vagy segélykiáltásaimra hirtelen megjelenne Zápolya, és ölében vinne le biztos zsákmányként e halálos fokról?

- A vajdának gyenge szíve van ahhoz, hogy ilyen magasra hágjon - dörmögte a lutheránus, és most meggörbítette derekát, hogy a királyné az éjben, rettenetben, balsorsban csontos vállaira kapaszkodhasson, majd kiegyenesedve, hosszú, óvatos léptekkel folytatta útját a meredélyen, mint egy öszvér, amelyet az ördög rokonának mondanak.

Körülbelül negyedóráig tartott az út, amely Mária egész földi és másvilági életét jelenté képezetében. Imádkozott egész idő alatt, hangosan, szívből, mégpedig öntudatlanságában éppen az a fohász jött ajkára, amelyet ez idő tájt Kelemen pápa íratott az eretnekek ellen. Vannak a léleknek ilyen látszólagosan megfejthetetlen rejtélyei. A lutheránus még csak a fejét se kapta félre, amikor a fülébe hangzó imádságból azt értette meg, hogy az ő helye az örök kárházatban van.

Most a kórus rácsozatához értek. A „püspök” két karjával megkapaszkodott a kórus rácsozatában, a királyné pedig régi ügyességével átmászott a korláton. A „püspök” egyet-kettőt fűjt, majd ő is elhagyta a veszedelmes párkányt. A királyné a kóruson nem minden csodálkozás nélkül látta, hogy a „püspök” arcáról, szakálláról, hajáról víz folyik. Megizzadt ökelme a veszedelmes úton.

- Hát most merre menjünk? - türelmetlenkedett Mária.

A „püspök” leroskadt arra a helyre, ahol a hegedűsök, gitárosok szoktak üldögegni. A zenészek kerekre koptatták ülőhelyeiket, az ülőhelyek mellett megláncolt cinkupák, amelyek most üresek voltak ugyan, de fedelük megemelintésekor egész élettörténetüket meg lehetett állapítani: emez Somló hegyéről utazott idáig, a másik pedig szegény volt, mint egy vándormuzsikus, és ott ivott, ahol kapott. Mária ezeket a különös alakú cinedényeket nézegette, amíg a „püspök” olyan mozdulatlansággal ült, mint egy félig kiégetett fatuskó. Az egyik edény legalább kéticcs volt - no, ennek a zenésznek se lehet felesége, ha ráér annyi bort meginni; a másik edény kicsinyke volt, amelyben alkalomadtán viaszt is lehetett olvasztani egy holt kisgyermek emlékezetére.

- Az emberek ilyen edényekkel szórakoznak, amíg a királyok álmatlan éjszakákat töltenek országos gondjaik felett - szólt Mária.

A „püspök” legyintett, és végre kifújván magát, megindult az istenfélő muzsikuskok helyéről, valamely lépcsőn lefelé, amely lépcső csigalakban volt egymás mellé illesztve, és olyan keserves hangokat hallatott, mintha sohasem járt volna rajta senki. Itt-ott hiányzott is egy-két fok a lépcsőből, nyilván valamely természetesebb muzsikusk vagy énekes terhét unta meg. Alant, a hiányzó lépcsőfok alatt, nyaktörő, poros mélység, amelyből az eldobált gyónócédulák fehérlettek.

- Milyen messzi van az út az igazi megismeréshez - rebegte Mária, amikor visszanézett arra az útra, amelyet idáig megtett, és a templompárkány eltűnt a homályban, mintha sohasem járt volna rajt emberi lény.

A kórus ajtaja üresen tátongott, mert az egyházfiak még nem akasztották helyére az ajtót, amelyet levettek. A királyné Boldogasszony templomának hajójában találta magát, a négyszögletes kőkockákon, amelyeket királyok vagy koldusok lábai koptattak ki, hogy minden lépésnél az áhítat, a magabaszállottság mélységét lehetett érezni.

A „püspök” néhány lépéssel hátramaradt, hagyta az özvegyasszonyt előremenni, voltaképpen nem is tudta teljes bizonyossággal, hogy mi dolga lehet neki II. Lajos koporsójánál, akinek bebalzsamozott holtteteme különös, fájdalmas, szemkönyveztető szaggal töltötte meg a templom belsejét.

A királyné, bár egyébként járása hasonlított a szarvaséhoz, mind nehezebben rakosgatta lábait, amint II. Lajos koporsója felé közeledett. A hosszú gyertyaszálak, amelyek a prépostság gyertyatartóiban voltak elhelyezve, amelyeket csak olyankor vettek elő, ha püspököt vagy más, felkent férfiút temettek, szinte fenyegető őrsgékként állották körül a király koporsóját. A templom ablakai, ajtóit zárva voltak, a lángok játékos barátját, a fuvalmat zsákba kötötték a harangozók erre az éjszakára, és íme, a gyertyalángok mégis nyugtalankodva kezdtek lobogni, amikor a királyné tétova léptekkel II. Lajos ravatalához közeledett. Mintha a holt király sóhajtozott volna, amikor felesége lépteit meghallotta.

- Királyom! - szólalt meg Mária már akkor, midőn még legalább annyi lépés választotta el a királytól, mint Krisztust a hegy csúcsától. Megállott, karját magasra emelte, és ingadozni kezdett, mint a megsebzett madár, amely haldokolva is próbálja folytatni útját.

A „püspök” azonban most nem sietett segítségére. Jól tudta az a rejtélyes ember, hogy a szenvedések útját mindenkinek egyedül kell bejárni. Hiába minden szó és vigasztalás - a szenvedő lélek csak önmagának hiszi el, hogy még vannak benne igazgyöngyök, amelyek egykor a kiállott fájdalomért kárpótolják.

A királyné tehát megkapaszkodott az első padsorban, az előkelő polgárok ülőhelyében, és onnan nézte, hogy a gyertyák lángjai mint lángujjak mutogatnak feléje, egyszerre valamennyien, mintha már nagyon régen várták volna. A legerősebb szívű nőnek is vannak néha olyan érzései, amelyekre visszagondolva, nem tud kimagyarázkodást találni. Hová, merre lép a következő pillanatban? Hová zuhan, mint a felhők között erejét veszített madár? Mi történik a következő lélegzetvételnél, amely talán megfojtja szívét? A halál áll valamely sarokban, és elbújni előle többé nem lehet, mert szörnyű tekintetével benéz a legkisebb egérlyukba is. Meddig viaskodott önmagával a királyné, amíg minden erejét összeszedve, megint néhány lépést tudott előretenni, hogy a ravatal trónusán fekvő királyt megközelítse? Talán az örökmécses láncá nyúlott ki feléje, hogy boldogtalan kezével abban megkapaszkodhasson - vagy egy arany napsugár tört át az őszi éjszakán, amely II. Lajos ravataláig vezette erőtlen özvegyét? Mi, férfiak, sohasem érthetjük meg azokat a csodatetteket, amelyek a nőkkel történnek éltük legválságosabb perceiben. Valóban a Miasszonyunk vigyáz minden asszonyra...

A királyné térdre roskadt a ravatal mellett. Olyan magason feküdt II. Lajos, hogy még kinyújtott kezével sem érthette volna el a koporsót. Úgy úszott a magasban, mint a lilaszínű felhő az égboltozaton. Mária tehát a földre vetette magát, hogy legalább a koporsó árnyékában lehessen, mert itt szíve megnyugvását vélte megtalálni. A hideg kő, amely lángba borult arcát érte, a gyertyák forró viasza, amely nyakába hullott, a borzasztó félelem, amely szívét marcangolta: mind megkönnyebbülésére szolgált. Szinte bűnbánó áhítatában érzé magát sértve, amikor a ravatal körül a lutheránus sarkantyús lépteinek hangját hallotta. Mit akar ez az eretnek az ő királya holtteteme körül? Bár törte volna nyakát ott a templom párkányzatán!

A lutheránus pedig nem tett egyebet, mint a főoltár háta mögül előhozott egy kétágú, viaszszagú létrát, amelyről a kistermetű sekrestyés a magasba nyúló gyertyaszálakat szokta meggyújtani. A létrát a ravatal jobb oldalára, tehát II. Lajos bal felére állította, és borjúbőr csizmáiban fellépdelt a létra fokain a király holtteste mellé.

- Nem fél ez az ember, hogy törömet hátába verem? - kérdezte magában elképedve a királyné.
- Szegény vagyok, de mégiscsak II. Lajos felesége vagyok.

A „püspök” azonban nem törődött a földreborult királynéval, komor arccal, de szilárd léptekkel haladt fel a létra fokán, mintha valami keresni valója volna a királyi holttesten. Gyertyát tartott kezében, amelyet a gyertyaöntők aranyosra, pirosra, ezüstösre cifráztak, mielőtt sátraik elé akasztották volna a régi fejevárosi vásárokon. Ki hitte volna a cifra gyertyáról, hogy majd egy holt magyar király arcát világítja meg? A „püspök” hosszadalmasan szemlélte II. Lajos arcát. Valamely pénzdarabot vett elő zsebéből, amelyen II. Lajos király arcképe volt, és figyelmesen hasonlított össze a halott arcát talléron lévő másával. Egy kis ezüst szalaggal méregette a homlok, az orr hosszát, és mind elégedetlenebbül dörmögött.

- Talán nem is az én uramat, királyomat tették itt koporsóba? - kiáltott fel a koporsó lábánál Mária, aki félszemmel figyelemmel kísérte a „püspök” minden mozdulatát.

- Azt majd felséges asszony mondja meg - felelt a magasból a lutheránus. - Én csak néhányszor láttam őfelségét eleven állapotában, és akkor se igen mertem a fejemet feléje fordítani, mert minket, lutheránusokat a szemünkről megismernek.

- Tehát hadd menjek fel a létrán - szolt sürgetően Mária. - Világgá kell kiáltani azt a csalást, ha az én uram, királyom, Lajosom helyett Zápolya másvalakit akar eltemetni, hogy a koronát a maga fejére tehesse.

A „püspök” azonban még nem mozdult a létra tetejéről, bár Mária kétségbeesetten rázta azt. Az eretnek a király bal oldalán kezdett tapogatózni, és a püspöki dalmatikát csendesen felhúzogatta a holttestemről, amíg II. Lajos oldala a maga mezítelenségében mutatkozott. A „püspök” gyertyája ekkor olyan közel hajolt a király holttestéhez, amilyent élő ember nem bírt volna el. Az eretnek összeráncolt homlokkal, gyanakodó szemmel, szakállába mormogva vizsgálta a király oldalbordáit, csontvázra lesóványodott szegény alakját. Indulatait azonban lehetőleg elrejtette, mert a királyné most vizsga-szemmel, összefont karral állott a koporsónál, és kimondhatatlan éles tekintettel figyelte a „püspök” arcát.

- Hány sebet lát a király bal oldalán? - kiáltott fel hirtelen lelketrázó hangon Mária, hogy a lutheránusnak arcába szökött a vér.

- Két kardszúrás van őfelségén.

- Milyen kardtól?

- Háromélű kardtól.

- Amilyent a csehek használnak?

- Amilyent a csehek használnak - felelt a lutheránus, és a holt király ruházatát rendbehozva, leszállani készült a létráról, miután elfújta a kezében tartott gyertya lángját.

Mária egy darabig megmerevedve állott a koporsó lábánál, és szinte érzéktelen arccal nézte, hogy a „püspök” hogyan ereszkedik alá a sekrestyés ócska létráján, fújva, nyögve, halálos sápadtsággal az arcán, mintha valami óriási testi erőfeszítést végzett volna. Az ilyen érzéketlennek látszó férfiak, akik szemhunyorítás nélkül szoktak szembenézni a halállal, néha egy perc alatt elveszítik minden erejüket, mintha varázslat érte volna őket. A „püspök” krétafehér arcával, mintegy megbűvölve tántorgott addig a piros széksorig, amely a prépostság kanonokjainak volt a helye, és szinte élettelenül rogyott le egy génuai bársonnyal bevont székbe.

Mintha eddigi életének minden fáradságát ebben a percben érezte volna. Csak kormos szakállának időnkénti remegése mutatta, hogy az élet még nem költözött el belőle.

Mikor a királynét a létra felé közeledni látta, alig hallható hangon megszólalt:

- Felség, tegye az arcára azt az álarcot, amit az imént a borbély használt a holttest balzsamozásánál!

A királyné, aki nemigen szokta meg az engedelmisséget, most engedett különös útitársa figyelmeztetésének. Hufnágel, a borbély valóban otffejtette az álarcot, amelyet tán tekintély okából viselt II. Lajos boncolása alatt, amilyen álarcot akkoriban az orvosok kötöttek arcukra, a gyakori pestisek és másféle ragályok idején. Emberfelettien nagy orra és kakastaréja volt az ilyen orvosi álarcnak, szörnyű fülei voltak, látásától a másvilágra menekedett a nyavalyás, de az akkori tudomány szerint arra jó volt, hogy az orvost megőrizze a betegségtől. És talán azért is szívesen vette fel az álarcot Mária, hogy a ravatalon fekvő király fel ne ismerhesse őt. Ki tudna eligazodni a nők, királynék gondolatain?

És az álarc alatt mintha valóban megtízszerezedett volna a királyné energiája. Talán éppen az a bohókás, farsangi estve jutott eszébe, amikor II. Lajos királyt álarcban és férfinak öltözve ijesztette meg a budai vár homályos folyosóján, amikor a király tovább maradt el a tanácskozásban, mint azt feleségének megígérte? A király akkor birokra kelt az ismeretlen rémmel, és meg kell adni, hogy nem mindennapi testi ügyességről tett bizonyosságot, amikor az acélizmos Máriát a földre teperte, és csak a királyné kiáltására bocsátotta el torkát. Fiatalok és játékosok voltak...

A királyné, kezébe véve a „püspök” gyertyáját, lángra lobbantotta azt a ravatal gyertyáinál, és látszólag minden remegés nélkül kúszott fel a létrán, amíg a király közelébe ért. Mintha eddig szándékosan becsukva tartotta volna szemét, mert olyan hirtelen nyitotta fel, mintha mély víz fenekén akarna látni, s ott valamit megtalálni.

- A király! - kiáltott fel egy másodperc múlva, hogy hangjának erejétől szinte megrebbenni látszott a mozdulatlan örökmécses, amely a holt feje felett lógott.

A kanonoki székbe roskadt „püspök” hallotta a kiáltást, de olyan tompán, mintha a másvilágról jött volna az, megmozdulni nem tudott. Bűvölet szállta meg izmait. A gondolatai elvesztették szárnyukat, bénultan feküdt valahol a mélyben.

De most nem is kellett többé vigyázni arra a törékeny árnyra, aki a létráról a koporsó fölé hajolt álarcával, és kezével kétségbeesetten tapogatta a II. Lajos arcát, mintha életet keresne a mirtuszok és örökzöldek színében elhalaványodott arc alatt! Mosolyt, indulatot vagy intést annak a férfinak az arcán, amelyet tán alvásában is nézegettek, hogy gondolatait eltalálják? Egy szemöldökrebbenést a másvilágról, egy búcsúzó kézszorítást a koporsóból - egy sóhajtásnyira terjedő életet annak a kedvéért, aki őt legjobban szerette! A királyi arc azonban nem mozdult a legáhítatosabb simogatásokra sem, nem csucsorodott többé csókra az ajak, amikor Mária ujjahegyei álmodozva ringatóztak felette, mintha szép szavakra akarnák tanítani, mint a beszélni kezdő gyermeket.

Most hirtelen, mint a halál kaszájának a sújtása, metszően dermesztő légáramlat futamodott végig Boldogasszony templomának hajóján, mintha egyetlen leheletével ott minden életlángot megölni akarna, a gyertyalángok valamely láthatatlan sugarakba kapaszkodtak, hogy tovább is életben maradjanak, a sötét sekrestye felől nehéz sarkantyús lépések közeledtek, mintha valamely Rémület indult volna el éjszakai útjára. Máriának csak éppen annyi ideje volt, hogy a sekrestyés létrájáról sietve leszálljon, és az alélt „püspök” vállát megérintve, vele a főoltár

háta mögé meneküljön. A nagy oltárkép, amely Mária mennybemenetelét ábrázolta, talán megvédelmezi mindkettőjüket.

A sekrestye sötétségéből egy párducköpenyeges (legalább három párdúc bőréből volt a bunda varrva), megtermett, aludtvér arculatú, tollforgós kucsmájú férfiú lépkedett elő, mintha az éjből született volna. A jobb kezében a Szegények Bibliáját tartotta, míg balja kardja markolatán nyugodott. És ennek az embernek ebben a kísérteties órában olyan szomorú volt az arca, mint a hóhéroké, amikor kötelezettségüket elvégezték, és a nép borzadálya elől elbujdosnak.

- Zápolya, a tót király - mormogta hideglelősen Mária, anélkül hogy a jövevényből valamit látott volna, csupán a lépéseit hallotta.

A „püspök” közeli veszedelem érzetére magához tért váratlan aléltóságából, és körülnézegetve a főoltár háta mögött, az oltári festmény vásznán egy apró, világos pontocskát pillantott meg, valamely lyukacska helyét, amely máskor tán sohasem látszott, csak most, amikor az éjfélt sötétben a gyertyák fénye átvilágított rajta, mint valami kis csillagon. Az oltárkép hátát keresztbeszabott lécek erősítették meg, a „püspök” egy perc alatt felkúszott a lyukacskához, és a következő jelentéssel tért vissza:

- A vajda most helyezi el II. Lajos homlokán azt az aranypártát, amelyet száz darab válogatott aranytallérból rendelt meg a kincstárosánál, Tornaallyai Jakabnál. Éppen most számolja ökegyelme, hogy a száz darab aranyból nem hiányzik egyetlen is. Már harmadszor kezdi az összeadást. Tornaallyai uram ugyancsak szorul a tallérok olvasása közben.

- Ennek a száz aranyak Szent István koronája az ára - lihegte Mária. - Ilyen olcsón még nem jutott király koronához.

Odakünn a templom hajójában a létra kopogása hallatszott. Zápolya bizonyára több oldalról megnézegette, hogy a holnap temetésén mindenki láthatja-e alaposan az aranypártát, amelyet ő ajándékozott a halott királynak. Tornaallyai kevesellte a világosságot, mire Zápolya azt felelél, hogy majd nappal szebben ragyognak az aranyak. A holt királynak, aki odafent feküdt az ég és föld között, nem volt egyetlen szava sem, hogy halottaiban a tőle rablott aranyakkal megkoronázzák.

- Azt hiszem, most már senkinek sem lehet panasza ellenem? - kérdezte Zápolya, amint elégedett léptekkel körüljárta a ravatalt, és az aranypártát minden oldalról szemügyre vette. Valóban a legszebb, legfrissebb aranyakat választották ki a koronázáshoz, Isten tudná, kinek a ládafiában tartogatták, hogy ilyen üdék maradtak, mint az ifjúság!

- Véres aranyak! Az én uram, királyom szent vérével öntözött aranyak - kiáltott fel Mária, amikor a két éjfélt látogató sarkantyús léptei elhangzottak a templom sötétjében, a szél dörrentve vágott be egy ajtót, mintha az éji szél is tanúságot akarna tenni Zápolya nagylelkűsége mellett. Mária kigyózó, irtózó szemekkel nézte II. Lajos homlokán a fénylő pártát, ha lett volna elég bátorsága hozzá, az aranyakat a földre veti vala a király homlokáról, de tétovázó keze még habozott, gyenge volt, asszonyi volt, nem merte a holtat megfosztani királyi díszétől. És amíg lelke eltökéltségére várakozott II. Lajos holtteste mellett, váratlanul felhangzottak a háta mögött ama kísértetiesen csengő lépések. Mintha Zápolya meggondolta volna a dolgot aranyai biztonsága felett... Egyszerre, mint a Rémm: Mária háta mögött állott, és barna, medveszínű szakállal környékezett arca olyan vörös volt, mintha a legsötétebb indulat vére készülne abból kibuggyanni.

Vadállatszimatú kémeinek vagy pedig ama titokzatos érzékének, amely a fejedelemségre született emberekben van, köszönhette-e Szapolyai János, hogy csaknem biztos tudomása volt arról, hogy Mária özvegy királyné ezen a novembereleji éjszakán Boldogasszony templomában tartózkodik - nem csodálkozott szerfelett, amikor az özvegy királynét II. Lajos holtteste

mellett megpillantotta. A királyné meglepetésében rettenve húzódott a koporsó felé, mintha a holt király dalmatikája alatt keresne védelmet. A „püspök”, aki szerencséjére a nagy oltár mögött maradt, kígyóesztelenséggel kúszott fel az oltárkép hátsó lécezetén olyan magasra, ahol teljes sötétségbe jutott. Nem sok jót remélhetett a Szapolyaival való találkozástól.

- Felséges asszony! - szólalt meg az erdélyi vajda olyan halkán, amilyen fojtott hangon a katonák még nem hallották beszélni - férfiembernél sem szégyen a könny, ha annak forrása nemes talajból fakad. A vértanú II. Lajos bizonyára megérdemli a sóhajtást és emlékezést, mert igaz férfi módjára halt meg.

- Orgyilkos kéztől! - szólalt meg hirtelen a királyné olyan hangon, mely száraz volt, mint a tapló, amely a repkedő szikrát várja, hogy mindent lángba borítson maga körül. Némely asszonynál észlelhető az ilyen jelenség, midőn a kétségbeesés sötét szakadékából másodpercek alatt a kijózanodás jeges csúcsára emelkednek. - Mondja, vajda, hány hamis aranyat kevert ama koronába, amelyet II. Lajos fejére illesztett?

- Felséges királyné - felelt Szapolyai rezignáltan -, a halállal szemközt még a legelszántabbnak közölünk sincs kedve gyalázkodni. Mindnyájan betegek vagyunk, emberek, annak a nagy átoknak, amelyet köznyelven halálnak neveznek. Ma neked, holnap nekem.

Mária most már visszanyervén lelke teljes rugékonyságát, kifeszítette alakját, mint egy növekedőben lévő pálma, királynői méltósággal nézte az oroszlánhoz, medvéhez és farkashoz hasonlatos férfit, aki arkangyalként függesztette rá lángoló tekintetét. És a királyné azon sem csodálkozott volna, ha ez az arkangyal hirtelen, lesújtva, térdre veti magát előtte.

A holt király koporsója körül szurkosan csöpögtek a gyertyák, mintha azoknak a rossz szellemeknek bűnbánó könnyei lettek volna, amely gonoszak ily ifjan koporsóba juttatták II. Lajos királyt. Az egyik gyertyaszál eltörött közepén, és oly sután, félszegen állott tartójában, mint a sánta Werbőczy szokott állani. Amott ez a viasztökeszerű gyertyaszál, amely vékonykán, takarékosan eregeti magából a lángot, nem hasonlít-e a vén fukar Bornemissza uramhoz, aki még a lélegzetvétellel is takarékoskodik, mert nézete szerint minden embernek megvan a maga zsákja, amelyből ha egyszer kifogy a szufla, többé megtölteni nem lehet. Hát az a hórihorgas gyertyaszál, amelyet bizonyára azért helyezett ide valamely prépostsági káplán, hogy mindenki észrevegye, nem-e a Brandenburgihoz hasonlatos, aki egész életében a feltűnőséget és a pompát kereste, és búskomor napja volt, ha pofaszakállá fodorintása nem sikerült? - Ilyen furcsa, megfújhatetlen gondolatai is voltak Máriának, amikor legnagyobb ellenségével és kikoszorozott kérőjével szemközt állott a holt király mellett, aki többé nem tudta volna megvédelmezni őt egy zümmögő szúnyog ellen sem!

Szapolyai gondolatait vajon elárulták-e szavai, amelyeket olyan halkán mondott, mintha miséskönyvből olvasta volna őket?

- Felséges asszony, holnap eldől Magyarország sorsa. Engem, Szapolyai Jánost, az erdélyi vajdát és Szepes örökös grófját, egyhangúlag királlyá választanak először ebben a templomban, amint sírboltjába takarítottuk a holt királyt. Majd odakünn a szabad mezőn az éljenzés úgy rivalog, mint győzedelmes csata után a lobogó.

- Igen, láttunk itt a városban néhány szalai, somogyi, vasi részeg embert!

- Akar-e Magyarország királynője lenni?

- Én Szűz Mária országának megkoronázott királynője vagyok, és tovább is az maradok, bármit szavaznak a kövér tarisznyájukat féltő főurak, valamint a köznemes urak, akik bor és ábránd mámorában hajlandók királynőjük megtagadására. A megürült királyi korona után kinyújthatja a kezét Szapolyai uram, de az én koronámat fejemről csak Szűz Mária veheti le, ha angyalnak választ égi trónusa mellé - felelt Mária éppen olyan nyugodt egyszerűséggel,

mint amilyent Szapolyai János erőszakolt magára, holott halántékán az ujjnyi vastagságúra dagadt erek úgy lázongtak, mint a tébolyodott dobverők.

A vajda hosszú, egyenes kardját a templom kövezetéhez támasztotta, és olyanformán nehezedett rá, mint valamely mankóra, amely szédülő szívét az elbotlástól megóvjá. Hangján azonban még mindig uralkodott, mint a kígyóbűvölő marásra készülő állatain.

- Felsőleges asszony, én most harminchat esztendő vagyok. Más, nyugati országokban, ahol az élet tudományait tovább is ösmerik, mint a villámzó, mennydörgő első ifjúságét, a harminchatodik férfitavaszt mondják ama kornak, amikor a tudományok, tapasztalatok, bölcsességek és érett gondolatok révén a legnemesebb gyümölcsök teremnek az élet fáján. Ilyenkor válik valódi arannyá az agyvelő gondolata, és égboltozat-tisztaságúvá a szív érzelme. A vérkeringés elhagyja a veszélyes zuhatagokat, és nyugodalmas tóba ömlik, hogy termékenységet, gazdagságot, boldogságot fakasszon maga körül. A szenvedélyek ordító ebei elmaradnak a harminchat esztendő férfi sarka mögött, anélkül hogy egyetlen rúgást kellene tenni felénk, az apró ördögök patkánysivalkodással futamodnak a lépés elöl, még a halál is levett kalappal állong a harminchat éves férfi országútja mellett, holott ez a nagy ismeretlen szívesen szembeszáll a leghatalmasabb ifjú leventékkal, az óvatos öregekre pedig csak ráköhint. Harminchat esztendő vagyok...

- Ez is egyik oka annak, hogy nem mehetek férjhez magához, vajda - felelt Mária eléggé meggondolatlanul, húszesztendő fiatalásával. - Már többször megmondtam ezt hozzám küldött megbízottainak. Húszesztendő vagyok - élni akarok. Hogyan tehetném ezt egy harminchat esztendő férfi mellett? Nem inkább szolgálnám lelkem üdvösségét azzal, ha házasság helyett nyomban az innsbrucki apácakolostor fejedelemségét fogadnám el, amely helyhez életem legboldogabb emlékei fűződnek?

- Tehát idejét múltam? Bár holnap választanak Magyarországot királyává? - kérdezte nem minden gunyorosság nélkül az erdélyi vajda, de hangjában volt valami fanyarság is, mint a láthatatlan szél hozza őszidőben a szőlődombok illatát. - Lehettem volna magyar király már húsz esztendő előtt is. De tiszteletben tartám a magyar törvényeket.

Mária csöndes gúnnyal nézett végig az előtte álló vajdán, olyanforma tekintettel, amely leginkább kihozza sodrából a férfiakat. De a vajda még mindig az élettől megsebesültek lassú hangján beszélt, bár mellkasa láthatólag emelkedett:

- Ugyanazoknak a magyaroknak a maradékai vagy őszbeborult képmásai, mint a gyermekkorban látott fészületek, akiket végül szívünkhöz szorítunk; akik mind olyan megszentelt arculatú férfiak voltak, mintha valamennyien a régi boldog Magyarország címerét viselnék a homlokukon. A Hunyadi Mátyás magyarjai... Azé a Hunyadié, aki alatt apám hadvezér volt! Az 1505-i esztendő Rákosának a magyarjai, akik közlekedéssel kimondották, hogy egyetlen nemzet nem akarnak többé lenni a világon, amely nemzet nem önvéréből választja királyát, hanem idegen előtt szívesen hajtogatja térdét; azok a magyarok gyülekeztek itt egybe Fejérvárott, nem pedig a somogyi, vasi, zalai korhelyek, mint felsőleges asszony nevezte őket. „A magyar nemzet mindig szabad volt, és e szabadságának a királyválasztás tette legfőbb ékét, legbecsesebb követ.” Elég volt az Ulászlókból, akiknek tunyaságából vagy a csehekkel való összeesküvésből elszakadt Magyarországtól a fegyverrel szerzett Slézia, Morvaország, Luszica. Az a sertésformájú magyar ember is, akit felsőleges annyira nem becsül, hogy egyetlen pillantásában részesítse, jól tudja már, hogy „Magyarország, amely annyi éven át ontotta véré a keresztyén hitért, végromlásra, veszedelemre hanyatlott. Nagyjai, nemesei nagy része elhullott, üresen maradt várai török kézre jutottak”.

- Bezzeg, maradt vajda uramnak hetvenkettő ezekből a várakból.

- Amelyeknek felséged lehet az úrnőjük attól az időtől fogva, mikor a nap felkel Székesfejérvár felett. De már nincsenek is hetvenketten a váraim, mert váraim, amelyek a tengerpart felé esnének, éppen régi, rövidlátó királyaink ügyetlenségéből elszakadóban vannak Magyarországtól, mint akár az északiak. Szerb-, Halics-, Lodomér-, Bolgár- és Dalmát-országok számtalan váraikkal elidegenedtek, pedig valamikor ők voltak legjobb hívei II. Endre királynak, a bujdosó IV. Bélának.

Mária ezenközben, amíg Szapolyai János kardjára támaszkodva beszélne előtte, letépett egy ágacska egy fenyőfa-koszorúcskáról, amelyet Isten tudná, mily szegény magyar állított nagy suttyomban II. Lajos koporsójához. Az ágacska az ujjai között forgatva, arra figyelt, hogy milyen különös, *nőies* hangja van a vérszagú Zápolyának, amikor itt a király koporsója mellett halkított és gyengéd szóval próbálta meggyőzni Máriát a maga igazságáról. A királyné talán a vajda szavainak értelmét sem mérlegelé annyira, mint azoknak éppen *nőies* hangzatát. Hát lehetséges az, hogy az az ember, aki úgy akasztatta a lázadó „kurucokat”, mint tavasszal a kártevő varjakat, hangjaiban így ellágyuljon, hogy szinte a könnycseppek lépdelődése hallatszott szavában, amely könnycseppek fel és alá sétálnak a láthatatlan létrán, mielőtt kibuggyanának az ablakon? - És a nagy izgalomban nőiessé vált férfihang³ tovább beszélt, amíg Mária arca epeszínű lett:

- Itt vannak az 1505-i Rákos maradékai, akik most is ugyanazt akarják, amit apáik törvénybe iktattak: a Jagelló-ház kihalásával legyen Szapolyai a király. Mert női ágon nem örökölhető a magyar korona, még a Habsburgoknak sem.

- Hát ezt majd meglátjuk - felelt olyan csendes hangon Mária, mint aki biztos a dolgában. A vajda most már hevesebben, rövidebb lélegzetvételekkel folytatta:

- Itt vannak Fejérvárott ők mindnyájan, akik kezük aláírásával és nemesi pecsétjükkel megfogadták vala, hogy német király többé nem lesz Magyarországon, amint II. Lajos elmegy uralkodni a másvilágra. Itt vannak a Szent Márton-hegy bíbornokai, a kalocsai és bácsi érsekek, a váradi, az erdélyi, a váci, a nyitrai, a szerémi püspökök, hogy Szent István koronáját az ország egyetlen grófjának fejére tegyék.

- Hát a bazini Szentgyörgyieket a gólya költötte? - csattant fel Mária hangja. - Magyar királyné létemre jól tudom, hogy két grófi család van Magyarországon: a Szentgyörgyiek és a tót Szapolyaiak. Mikor lett még király ezekből a comesekből?

Zápolya mintha nem is hallotta volna a királyné szavait. A maga igazának bizonyításában mindinkább szenvedélyesebb lett hangja, bár itt-ott még átértzett e hangon valamely asszonyos kétségbeesés.

- Itt van a csanádi püspök... Gerván.

- Az a kétmázsás ember, akit vajdaságod nevezett ki, józan és mértékletes életmódjáért jutalmul a szerencsi minorita-kolostor kapujának a sarkkövén? Aki után hat darab fatuskóból kifaragott széket visznek a csatlósai, ha valahová elindul, mert nem lehet tudni, hogy melyik szék fog összetörni alatta? Akinek a potrohát Szerémy uram szokta kényelmesen elhelyezni a combján? Ismerem őkegyelmét. Gazdasszony volt nálam.

- Itt van az új esztergomi érsek, Várady uram, az egri püspök.

- Aki az egyházi átoktól félvén, nem meri vajdaságodat megkoronázni! Sokszor megtörölte táskás ujjait asztalomnál. A csirkezúzat szereti.

³ Cs. kir. titkos levéltár: Kémjelentés: „...sed feminae voce loquitur” („...de asszonyhangon beszél.”) (*Krúdy jegyzete*)

Szapolyai tovább sürgetőzött:

- Itt vannak a régi zászlósúruk a maguk személyében, vagy pedig maradékaiban, Ujlaky herceg, Somy, a temesi ispán, Ráskay Balázs, a főtárnokmester, Pálóczy Mihály, a főpohárnok, Pethő János, felséged volt főajtónállója, ákosházi Sárkány Ambrus, pozsonyi ispán...

- Az pedig nincs itt, mert hűségese meghalt Mohácsnál.

- Itt vannak a bánok: Nádorfejérvárból, Sabácsból, Szerémségből, a királyi ítélőmesterek, az országbírák, a várispánok, a dubicai gróf, mind, mind, akik ebben az országban valamit számítanak: a trencsényi Kubinyi Mátétól a pozsegi Zalpataczy Miklósig. Akik lelkükben mind mélyen érzik, hogy a hazáját szerető, hű országlakosoknak a mostani veszedelemnek idejekorán elejét kell venni. Országunk szétforgácsolódottsága legfőbbképpen annak tulajdonítható, hogy külföldi urak és idegen királyok parancsoltak benne. Mindenki Fejérvárott van, aki Magyarország javát akarja. Szrittey Miklós Ungból, Sennyey Sebestyén Sárosból. Orbász megyéből Petrovics Mihály és Vasból szarvaskendi Sybrik. Még Csapy György uramat is megmozgatták Zemplénben, pedig az öreg ilyenkor szokott szünetelni, megvárja, amíg összezsugorodik a szőlőfürt.

Mária összekulcsolt kezét ölébe eresztve hallgatta az erdélyi vajdát, mintha az vizsgázott volna előtte:

- Kár vajdaságodnak a mondókáját erőltetni a magyar urak nevei felett, jobbára ismerem valamennyiüket, mert Magyarországra jövet egyebet sem tettem, mint tanultam. Ismerem ezt a büszke fajtát, amely siring tartó halálos haragra kész, ha egyetlen kommat elfelejtenek a nevéből. Megvetőleg vonogatja a vállát azoknak a tudatlansága felett, akik nem ismerik a régi családok történetét. A nagyapákról éppen úgy kell mindent tudni, akár az unokákról. Ez a nemzet arra rendeltetett, hogy múltjából merítsen erőt a jövődjéhez. És éppen az a legnagyobb baj, hogy a Szapolyaiaknak nincs elég múltjuk ahhoz, hogy joguk legyen kinyújtani a kezüket Szent István koronája után. A legkisebb magyar nemesnek, aki az ősmagyarok elejével jövet nem hozott magával egyebet a Kárpáton át, mint kardot oldalán a maga élete oltalmára és egy tarisznyára való húszszívfümagot a lova táplálására, több jussa van Szent István koronájához, mint a tót Szapolyaiaknak, akiknek még a nagyapjáról se tud senki ebben az országban.

- De annál többet tudunk a kecskepásztorokról, a Habsburgokról - vetette oda foghegyről a vajda.

- Igen, egyik őszámnek, Gazdag Albertnek aranygyapjas nyájai legeltek a tiroli hegyekben. Ezeknek a nyájaknak az emlékezetére alapítottuk az aranygyapjas-rendet, amelyet a világ minden uralkodója büszkén visel a nyakában. Azt hiszem, vajdaságod várainak felét odaadná egy aranygyapjúért...

- A te kezédért! - kiáltott fel hirtelen Zápolya, és hangjának nőies gyöngédsége úgy röppent el, mint valamely megriasztott énekes madár a fészkeből. Még dobbantott is sarkantyús lábával, mintha egy szobor mozdulna meg valamely túlvilági sugallat folytán, midőn váratlanul élet áramlik végig ércetágláján.

Ó, ki ismerné az asszonyok vérmérsékletét? Mária sem meglepetést, sem haragot nem mutatott Szapolyai kitörésére, mint napjainkban játsszák a színpadon az efféle jeleneteket. Talán még lejjebb eresztette ölnét két összekulcsolt kezét (amely mozdulat igazán nem illett vitézi ruházatához), szelíd megbocsátással nézett a vajdára, mint egy szentkép, amelynek az imént egy meggondolatlan zsoldoskatonának kardjával átdöfte szíve helyét. A hangja pedig úgy lengedett a gyertyák szurkos lángjainak füstjében, mint az olvadás tavaszi szellője, amely útját tévesztve, néha érezhető a téli éjszaka farkasszagában is.

- Kedves grófunk! Igaza van vingárti Horvát örökös kérőknek, aki mindig azt jelenti vajdaságodnak pozsonyi mulatozásai elmúltával, hogy az asszony mindenképpen boldog: akár gyűrűt, akár kosarat adhat. Vajdaságod jóvoltából és Horvát uram serénységéből többször részesülhettem ebben a boldogságban, mióta a pozsonyi Szent Márton torony harangjait hallgatom. Nem mondhatja vajdaságod, hogy felelet nélkül hagytam volna egyetlen kérését, kérdését, üzenetét. A sors szörnyetege megtaposott, mint tán egyetlen asszonyt sem Magyarországon. Testileg ronccsá lettem, mint zátonyra vetett hajó, amely többé nem iramodhatik el a viharok elől, hanem megadással fogadja bús testével azokat a hullámveréseket is, amelyeket csupán egy pajkos gyermek okoz, aki meggondolatlanul kavicsot dobott a tenger vizébe. Én érzem minden kavicsnak, kődarabnak az ütését, amelyet felém röpítenek.

- Asszonyom, én Magyarország királynéjává akarom tenni - felelt az erdélyi vajda, miután Mária nyugalmából ő is erőt látszék meríteni a további beszélgetéshez, miután felbuggyanó vére csaknem elborította már tisztalátását. - Én szeretem felséges asszonyt, szerettem attól a pillanattól kezdve, mióta először hallottam nevét, és pártfogóm, Werbőczy, esténkint a zólyomi vár csikorgó kandallói, kísértetjárásos emeletei, fenyőpálínkátlól égetett arculatú várkatonái társaságában elmondogatta felséges asszony őseinek történetét, mert ez a kackiás férfi, aki törvénycsináló létére nagyon sokat adott arra is, hogy bajusza, szakálla, haja mindig úgy meg legyen sodorva, mintha éppen az esküvőjére készülne; ez a Werbőczy sokkal többet tud mindenfajta magyaroknál - Szapolyai István uramapám nyugodtan aludhat a sírjában, hogy ilyen bölcs, mindentudó, mesemondással is tanítató férfiú pártfogásában bízott.

- Hát mit beszélt az a sánta eb? - kérdezte Mária a régi döllyffel, miután észrevette a vajda ellágyulását.

A vajda hangja valóban úgy pergett, mint az asszonyok orsója.

- Zólyomban hosszúak voltak az esték, a vár alatt legfeljebb medve próbálgatta körmeit a fák fiatal kérgein, a mesemondó pedig mindig készen volt, ha epegőrcsei szünetet tartottak. Sárgult arca felderült, ha a kályha mellett fájós lábát melengetve, olyan dolgokról is beszélhetett, amelyek nem Magyarország betegségeire vonatkoznak. S így sokat mesélt felséged őseiről, Szép Fülöpről, Jó Fülöpről, Örült Johannáról, a Luxemburgokról, az Anjoukról, amely történeteket én mind nagy élvezettel hallgattam, mert ez az öregember mindent tud, ami valaha a világon történt. „Olyan szép asszony lesz valaha belőle, mint Castiliai Izabella volt, aki Sevillában a papucsait és kesztyűit tette az ablakába, hogy a polgárok azt megcsókolhassák vasárnaponkint” - mondogatta Werbőczy uram a zólyomi várban, amíg az epegőrcs el nem vevé kedvét a királynékról való ábrándozásról.

- Ismerem az effajta férfiakat, akik mindig angyaloknak nevezik a nőket, amíg a legkisebb testi fájdalom utoléri őket - gitár kellene Werbőczy uram kezébe, nem pedig törvénykönyv - felelt Mária kiegyenesedve Szapolyai andalgó szavai után.

A nőtény oroslán bátorságával állott szemközt az éjféli látománnyal, és egyik kezét II. Lajos holttestére, a másikat kardja markolatára helyezte. - Nem olyan világ van most Magyarországon, hogy ráérjünk a gitárpengetést hallgatni; a király, akiért egyszer majd könyörgő miséket mondanak a papok az egész világon: halott, a törvények és szerződések vaskalapácsosai verik az órát Magyarország múlandó ideje felett, mint akár a velencei toronyban a vasemberek.

- De felséges asszony mindenáron előbbre akarja tolni az óramutatót. Ó, még nagyon messze vagyunk attól a korszaktól, hogy itt megint idegenek vethessék meg lábukat. A magyar nemzet nagy bajában visszanyerte ősi öntudatát, ősi erényét. Vajon volna-e hűs Zápolyainak annyi kincse, hogy azt a nemesi sokadalmat összegyűjthesse, amely most odakünn „rákoszlik” a fejevári mezőn, a vasárnapot várván, hogy nemzeti királyát megválassza? És ezt a

koronázást mindjárt egybeköthetnék az esküvőnkkel, hiszen holnap, szombaton, eltemetjük végre II. Lajost, amint királyhoz méltó.

Mária a tíz körmével belekapaszkodott a holt király dalmatikájába.

- Addig nincs temetés - süvített fel vércsehangon -, amíg II. Lajos király gyilkosát nem látja szemtől szembe, képből képbe, orcából és fülből egész Magyarország. Azért vagyok itt loppal, nessel, éji madár kísértetlépteivel, hogy II. Lajost ne hagyjam eltemetni, amíg az igazság ki nem derül. Hadd lássa az egész világ vakondokkezeit annak a gyilkosnak, amelyet csatavesztő királyára emelt, hogy megismerkedjen annak a királyi vérnek a buzogásával, amely éppen azért volt olyan kristálytisza, mert minden percében kész volt azt hazájáért ontani! Hadd lássa ország-világ a gyilkos szemét, amely ártalmasabb a rohaba menő kígyónál, hogy az ilyen szemű csecsemőket már születésük után a megsemmisülésbe küldjék, mielőtt királygyilkosságot követnének el. Hadd lássuk most is feszülni a derék izmait, a kar csomóit, a kéz görceit, mint akkor, midőn II. Lajos Szent István koronájával megáldott fejével a farkasok, rókák kegyelmét kérte a Csele-patak nádasaiban; a vért lehelő vadállatok megkegyelmeznek vala az országért menekülő királynak, de nem így az az ember, aki törével sarkában követte, hogy alkalmas pillanatban a legnemesebb életnek vessen véget. Hadd lássuk azt a gyilkost, aki ördögtől megszállottan, a vérszomjas hiúz ugrásával, titkon, orvon, mint a kapufélfa mellett állongó halál rárontott a legyengült II. Lajosra, aki nemzetéért még sokáig élhetett volna. Hol van a gyilkos? A gyilkost akarom látni, hogy a magam két kezével végezhessem ki, mint patkányt az eb. Folyjon a vér újra Magyarországon, mert addig nincs békessége e megfertőzött nemzeti családnak, amíg ganéjbogarak gödrében meg nem híztak szörnyű állatok a gyilkos kifolyó véréből.

A királyné ekkor két karjával hirtelen átölelte a koporsóban fekvő, sássá, náddá, vízigyökérré váltott királyi tetemet, és felültette fektéből:

- Mondd meg, Lajos, egyetlen Ludovicuskám, akinek legártatlanabb imádságaimat áldozám: hol van gyilkosod?

És a fejevári Nagyboldogasszony főoltára előtt a királyné érezte két kezével, hogy megint átnedvesedik a holt király dalmatikája, mintha újra vérezni kezdene oldala. Zölddé, fakóvá, embertelenné váltott arcán fájó mosoly rebbent végig, mintha valamerről a hajnal közeledne. A magasban, valahol az oltárkép mögött egy emberfeletti hang dördült, mintha a templom boltíve szakadt volna meg:

- Ott áll a királygyilkos a koporsónál!

A hang elvisszhangzott, mint a mennydörgés, utána tompa zuhanás hallatszott, mintha meteor-kő hullott volna az oltárkép mögött.

Szapolyai arca úgy gyulladozott, mint egy szénaboglya. Valószínűleg régi, átkozott betegsége rohanta meg lesben álló fenevadként, szemei elfehéredtek, arca egy ismeretlen arc lett, és kardja úgy repült ki hüvelyéből, mint egy másvilági kard, amelyet gonosz felhők mögé rejtőzve rántanak ki ördögök. A kard úgy süvített, mint a holdból jövő szélvihar, és amit elsőnek talált, az II. Lajos király holtteste volt, amelyet Mária pajzsként tartott maga elé.

- Segítség! - kiáltotta a királyné, de kiálthatta volna a holt király is, oly másvilági volt ez a hang.

És a segítség csakugyan helyén volt, mert a vajda második vak dőfése immár acélpendüléssel felelt mozdulatára. A „püspök” kardja nyúlott előre, mint egy arkangyalé, és a vajda kardja harmadszor és negyedszer is ebbe a túlvilági védelembe ütközött. Majd mikor a csodálatos kard mind közelebb nyomult Szapolyai mellvértjéhez, a vajda hátrálni kezdett, és háromszor kerülte meg a koporsót védekezés közben.

Az első fordulónál már ordított a „püspök”.

- A nyakába kell szűrni, felség. Hadd temessük el II. Lajossal.

A királyné nem nyúlt kardjához, csak Lajos király holttestét tartotta karjában, mint egy csecsemőét.

A második fordulónál az arkangyalként lángoló „püspök” megint felordított:

- Felséged kardja éles, magam fentem ki. Szűrni, szűrni: behunyt szemmel, és Magyarország meg van mentve.

Mária megint csak nem nyúlt kardjához, pedig könnyedén ledöfhetette volna a vajdát, mint egy lábához kergetett vaddisznót.

Harmadszor a „püspök”, miután a koporsó körül lángoló ördöggé ismét megkergette Szapolyait, magát szánta el, hogy végez a vajdával. Robbanva támadott, mintha a halált kereste volna. A vajda kardja hóna alá fűrődött, mint az istennyila. Ezután Szapolyai szinte eszét veszítetten menekült a sekrestyén át a templomból.

- Felség - szólalt meg a földön fekvő „püspök” a haldoklók hörgésével -, igaz katolikusként halok meg, mert vándorlásunkban katolikussá lettem a várpalotai plébánusnál. Felséged erényei miatt. Adja a kezét, hogy megbocsátott, azért, mert szerettem? És most el innen, felséges asszony. Az út, amerre jövünk, még szabad. A nyomorult emberroncs, akinek enni adánk, majd elvezeti felségedet a városon kívül. Siessen Pozsonyba, itt meggyulladt a föld.

A „püspök” ezután a Miatyánkba kezdett, de befejezni már nem tudta.

A királyné már a templom párkányán futamodott észvesztő bátorsággal, mikor még odalantról, mint valami áldás, hangzott utána az egykori luteránus hörgő imádsága.

Utolsó fejezet

János király választása

Szapolyai Jánossal történt meg az a rendkívüliség, hogy 36 esztendő korában elveszítette a hangját.

Mégpedig nem képes értelemben, mint a költők emlegetik a hang elvesztést, hanem szó szerinti értelemben. Morgó, morduló, bikáéhoz hasonló hangja helyett a székesfejérvári Nagyboldogasszony templomban egy ismeretlen, gyenge, „*asszonyos*” hang jelentkezett a torkából, amikor bizonyos hallgatás után megszólalt. A nagy lelki izgalmaknak szokott lenni ily váratlan hatása. Szapolyai Jánosnak pedig elég oka volt az izgalomra. Magyar királyválasztás volt éppen az országban, s az ő személyén kívül más jelöltje nem volt az angyali szent magyar koronának.

...Már pénteken, mikor II. Lajos királyt, az elődjét a magyar királyságban, temette, nem találta meg a hangját (de a szívét se), mintha csak a holt királlyal való találkozás rendítette volna meg a szakállas, sörényes, erőre táplált férfiút, akinek medve-tekintete nem nagyon rendült meg, amikor Dózsa Györgynek tüzesítette a vastrónust, amelybe az „elbizakodott parasztot” majd leültette.

A holt királyról az asszonyok mosták le az iszapot és a vízi mocskot, amelytől borítva megtalálták őt a halászok a patakban, de a nehéz fegyverzetet és ruhát a Szapolyai káplánjai, így: Szerémy György, Tatay Miklós és Dávid János nevezetűek oldozták le a tetemről. A holt királyon az egyik káplán (Dávid) három kardszúrást olvasott meg, amely szúrások eredhetnek olyan kardtól („*cum gladio Bohemico*”), amilyent ez idő tájt a csehek használtak. Szerémy csak két szúrt sebet látott. De a sebekből egy is elegendő lett volna, hogy azon keresztül az ifjú király ifjú lelke elröppenjen a mohácsi csata borzalmai elől.

Szapolyai János megnézte a lemeztelenített holttestet a templom közepén: „Nem asszonynak való látvány!” - mondta, és parancsára a három káplán a szokásos szagos balzsamokkal, növényi zsírokkal tetőtől talpig bekente az elsenyvedt tetemet, mire a sekrestyéből előjöttek a püspökök, mégpedig: Podmaniczky István nyitrai, Várday Pál egri és gúti Országh János váci püspökök, akik a holt királyt a koporsó számára dalmatikába, papucsba öltöztették, és fejét aranykoronához hasonló pártával díszítették, amelyet Szapolyai János sajátkezűleg készített holt urának, királyának. A koporsó egy darabig a templom hajójában állott a királlyal, mindenki megnézhetette, akit a templomajtóban örökös „oroszok” odáig engedtek, de odalenn a templom pinceboltjában már kaparták a helyét a koporsónak, amely II. Ulászló (az atya) koporsója és az ugyancsak ifjan elhalt Imre herceg koporsója közé került. Itt megpihenhet II. Lajos, aki annyi bút és bánatot látott maga körül, hogy már húszesztendő korában aggyasztáni, galambféhér fürtök szövődtek a hajába.

A pénteki tragikus temetésnek nagy része volt abban, hogy Szapolyai János a fejérvári prépostság házában ne találja meg a nyugalmat azon az éjszakán, mely a pénteket a szombatól elválasztja, bármilyen nagy teendővel, szinte földindulási morajlással közeledett az 1526. esztendő november 10-ének a hajnala, miután a prépostok háza előtt a virrasztók hadnagya hangos kiáltással jelentette az éjfélt. (Szapolyai körül már akkor is mindig ébren kellett tölteni az éjt az „oroszok”-nak nevezett gárdistáknak.)

De a prépostság házával szomszédos belvárosi templomban is ébren voltak ezen az éjszakán a templomszolgák, a sekrestyések, a káplánok, akiknek mindent el kellett igazítani, hogy a kőművesek vakolásának, a temetéssel járó felfordulásnak nyoma se maradjon; a harangozók már virradatkor elkezdték a munkájukat, és a főrendházi urak, főpapok, akik közül egyiknek-másiknak a szeme még veres volt a tegnapi gyásztól, a fejevári reggelen útjukat a templom felé vették.

De nem jöhetett olyan korán egyik se, hogy a sánta Werbőczy Istvánt már a kapunál ne találja, aki sokatmondó kézszorításokkal, fejbólintásokkal, sőt bátorító szavakkal is fogadta a főurakat, akiknek egyike-másika húzódozva, sőt vonakodva közeledett a királyválasztáshoz. A göndör szakállú, sodrott bajszú, horgas orrú, sőt itt-ott ragyavert, sárgás arcú Werbőczy fáradhatatlanul hordozta körül vigyázatos, csókáéhoz hasonlatos tekintetét a templomelőtti térségen, s ahol egy jobb ruházatú, vagy kardos, bundás, tollas fővegű magyar urat meglátott, azt nyomban a templomba invitálta. „Van itt még hely kegyelmed részére is!” - kiáltotta éppen a ravaszkodó, forró kását kerülgető, macska módjára sunyító csulai Móré Lászlóra, akiről mindenki tudja, hogy a magvaszakadt Ujlaky herceg jószágaiból éppen ugyanazokat adományoztatta magának II. Lajos királlyal, amely jószágokra az Ujlakyakkal kötött szerződés révén a Szapolyai-nemzetség is juszt tartott. (Nagy baj lesz még ebből.) Nagy osztentációval fogadta Werbőczy az ugyancsak óvakodva nézdelődő ifjú enyéngi Török Bálintot, aki még a templomba való menetel előtt is gúnyosan kérdezte Perényi Pétert, a koronaórt: „Hát igazán ezt az embert választják meg magyar királynak?” Mire Perényi Péter suttyomban felelt is valamit, de Werbőczy István mindkettőjüket a templom belsejébe tuszkolta, mintha az ugyancsak tojások között lépegető Batthyány Ferenc, a horvát bán elől akarná biztonságba helyezni a két fiatal zászlósurat. Batthyány Ferenc azonban darab ideig csak álldogált a templommal szemközt, hiába rázogatta feléje a kapuból Werbőczy a menteujját. (Általában ez a sánta, betegségekkel gyötörtnek látszó férfiú annyit agitált Szapolyai János királyválasztása ügyében, hogy még az édes testvééréért se tehetett volna többet.)

De Batthyány Ferenc csak állott, és azokat a délvidéki hadakat szemlélgette, amelyek Székesfejevárt elfoglalták, és a királyválasztás alatt is megszállva tartották. A veres szemű és rác származású Bakics Péter volt e hadaknak a kapitánya, aki viszont a maga urának Cserni Jovánt, a „fekete haramiát” vallotta, aki akkoriban az ország déli részén rabolt. „Nem volnának más testőrei széles Magyarországon a rácokon kívül Szapolyainak?” - kérdezte a horvát bán. Werbőczy pergő szóval felelt: „Mindenki János király testőre, akit Fejevárott lát ma nagyságod.” Batthyány valóban látta is a királyi kanonokokat, így: Bozzay Bencét, Tomory Lászlót, nagymagyar Csorba Ferencet, Menyhért deákot, Szerémy káplánt, akit mindenki évődve „György apám”-nak szólongatott, habár túl komoly arcot is vágott, és aggodalmaskodónak látszott Basy Györggyel és Horvát Bertalannal egyetemben. A bán odavetőleg, mint az efféle kozmás káplánnal beszélni szokott, meg is kérdezte tőle, hogy miért fájditja a maga csimbókos fejét, amikor az ország főpapjainak, püspökeinek olyan nagy jókedvük van, hogy lóháton és felindulva jönnek össze a szállásaikról, mintha nem is ők temették volna a tegnapi péntekkel II. Lajos királyt, akinek sírbatételével „sarjadozik fel a nemzet kebelében honromboló fája?” - „Én nem tudom, hogy minek örülnek a püspök urak, én csak a városkapu mellett kaptam kvártélyt, a lovamat pedig azóta tán már el is lopta az az ember, akinek őrizetére a mezőn bíztam” - felelt az orrát lógató káplán.

Ugyancsak itt, a templomon kívül volt alkalma megfigyelni Batthyány Ferencnek, hogy némelyek, így a kapcsolt részekből elkésve érkezett zenggi püspök, Jozefics (de a Vas megyei és Zala megyei urak is), akik II. Lajos temetésén részt nem vehettek, Tatay Miklós káplántól arról tudakozódnak, hogy mi történt azzal a száz aranyból való koronával, amelyet a holt király homlokára helyeztek; vajon nem vette vissza azt a királyi kincstartó, Tornaallyay Jakab,

mikor a szertartásnak vége lett? Az ilyen kérdések mindig érdekelték a messziről jött atyafiakat, akik szeretik vala azt hinni, amit a két szemükkel látnak.

Ott, ahol valódi, tiszta aranyakról van szó, nem sokakat érdekelhetett annak a három idegen követnek az ágálása, akik mindenáron be akartak jutni a templomba, de a veres szemű Bakics az embereivel visszatartotta őket. „Ráérünk még!” - mondogatta a zsvány-kapitány, és harsogva nevetett, amikor az idegenek azt emlegették, hogy Ferdinánd ausztriai herceg úr küldte őket ide, és leveleket hoznak Báthory István nádorispántól meg Szalaházy Tamástól, a veszprémi püspöktől, aki ősi jusson fogva a magyar királyok örökös kancellárja, nem pedig az a vonalegyenesre sodrott bajszú, sánta ember, aki a templom kapujában a királyválasztó gyűlésbe érkezőket nyájaskodva fogadja. „Azt mindenki mondhatja, hogy levelekkel jött!” - ingerkedett Bakics a visszatartott követekkel. Mire azok valóban írásokat szedtek elő, amelyeket a testőrkapitány a süvegébe dugott. „Egészen más, ha azt mondták volna kegyelmetek, hogy Zsigmondtól, a lengyel királytól jöttek követségbe, akiknek méltó fogadására valóban parancsom van!” - mondta csúfolódva a rác, és veres szemeit forgatva azt tanácsolta az idegeneknek, hogy most már ne lármázzanak, éppen elég haszontalanságot beszéltek.

Vajon észrevette-e az igazságtalanságot méltatlanul szenvedett követeket János király bicegő kancellárja, akinek éppen legjobban kellett volna ügyelni, hogy semmi injuria ne essen a messzeföldről jött és a vendégjognál is nagyobb jogokat élvező követekkel? A sánta kancellár éppen Pöstyéni Gergely udvarlásával volt elfoglalva, aki egyedül maradt életben a Mohácsnál elesett „Kalandos kapitányok” közül, és Szapolyai János útközben, Martonvásáron szedte fel a lovat, s nyomban belső tanácsosává tette a fekete embert, nagy rémületére azoknak, akik Pöstyéni kapitányt a múlt időkből ismerték. „Most már nincs biztonságban a rajtunk lévő ruha se” - mondták bosszúsan a káplánok, amikor dobot vertek, és útnak ereszkedtek Martonvásárról a megint kenyérbe jutott kapitánnyal együtt.

Már rivalgott a kürt a prépostság háza felől, ami azt jelentette, hogy a szállásáról Szapolyai János is elindult „orosaival” a templom felé; Németújvár urát, Batthyány Ferencet még mindig nem sikerült Werbőczy Istvánnak a templomba való belépésre bírni, hiába hivatkozott az izgatott kancellár a nyomban kezdődő királyjelölésre. „Több ismerősöm volt itt Fejérvárott, akiket ugyancsak nem láttam a templomba belépni” - mond késlekedve a horvát bán. A sánta Werbőczy, hogy a tétovázót meggyőzze arról, miszerint fejérvári ismerőseit itt most hiába keresné, röviden elmondta, hogy mielőtt Szapolyai János betette volna a lábát a városba, természetyszerűleg alapos tisztogatást végeztek az előreküldött kapitányok a helybeli lakosság között. Ilyenformán hurokra kerültek azok a cseh és német kereskedők, akik éppen az özvegy Mária királyné elrablott holmijait, fehérneműit, ruháit árulgatták a királyválasztásra összegyülekezők között, és egy ingért, amelyet Mária viselt, három rénus forintot is elkértek, a forintot 75 krajcárba számítva. Ezekkel az orgazdákkal kellett végezni megfelelő módon, valószínűleg ezt vették zokon Batthyány fejérvári ismerősei. „Persze, ugyancsak Bakics kapitány volt megbízva a kereskedők holmijának átvizsgálásával?” - kérdezte a horvát bán. „Ilyen munkára nem küldhettük a nyitrai püspököt, aki a püspökök Mohácsnál maradása óta a legöregebb főpapunk Magyarországon” - felelt a kancellár. „Most már értem, hogy miért vannak tele az országutak Fejérvárról menekült polgárokkal!” - szólt Batthyány, és Werbőczy unszolásának engedve, belépett a templomba.

Így is nagy késlekedés történt a gyűlés elkezdésével, mert a felállított örök mind ez ideig hiába várták Zsigmond lengyel király követét - a *sógor* nem sietett Szapolyai támogatására, amely körülmény itt-ott a gyülekezetben megbeszélésekre adott alkalmat.

De Werbőczy fáradhatatlan volt, mint a szélvész, amit sohase gondolhatott volna senki e sánta férfiról, akit, mióta Báthory István egy esztendő előtt a nádorispán-választásnál elnyomott (igaz, hogy ötnapi harc után), félig-meddig azok közé a „szemtelen legyek” közé tettek, akiket

valamely fiókba zártak, hogy végképp el ne pusztuljanak, de onnan elő se jöhessenek. Werbőczy úgy sürgött-forgott a templomban, mintha az ő vállán nyugodott volna Magyarország sorsa; már be is vezette a sekrestyén át a vezéri ruhájába öltözködött Szapolyai Jánost, akit a főpapok vettek körül, számszerint hét püspök úr, mint a távoliakkal közölték, de közelebről csak négy püspököt lehetett megolvasni.

Az elcsendesedett főrendi gyülekezetben már meg is szólalt Szapolyai, és máskor kárpithasító hangja oly erőtlenül, fátyolozottan, szinte náthásan hangzott, mint egy asszonyé, aki az imént hagyta abba a zokogást. Szavainak tartalma is olyan panaszkodó volt, amilyent nem szoktak meg Szapolyaitól azok, akik II. Lajos királlyal hallották őt beszélni Budán. A bűnbánó beszél így, amikor nem szidalmazhatja elevenen azt, akire egyébként a világ minden baját rákenni szokta, mint a házsártos asszonyok a türelmes férjükre. Igaz, hogy a bolt alatt volt tegnap óta II. Lajos, de lehetséges az, hogy a koporsóba zártak hallják a felettük elhangzó szavakat?

Az örök, fegyveresek, Szapolyai szolgálói elállották a belvárosi nagytemplom ajtóit, oda már senki se mehetett volna amúgy se, Szapolyai pedig úgy beszélt, mintha valakinek a váratlan megjelenésétől tartana.

Szapolyai tehát a maga elaszonyosodott hangján úgy beszélt, mintha volna hallgatói között olyan gyenge lélek is, akit még mindig felejthetetlen szerelem fűz a bolt alatt nyugvó ifjúhoz; megdicsérte virtusait, és nem hibáztatta, hogy Magyarország alatta a végromlásba hanyatlott, mert a keresztény hitért ontotta vérének a nemzet a királlyal együtt. És hogy a vérontás meg ne szűnjön, most Ferdinánd fenyegeti a magyarokat (nem pedig a törököket), hogy majd eljövendő bosszút állani azokért, akik a mohácsi csatamezőn hagyták az életüket. Mintha bizony volna ennek a hazának egyetlen talpalatnyi földje, amelyet már nem öntöztek volna önvérükkel a magyarok? Az országgal együtt a korona is veszedelemben forog, mert a kettőt egymástól elválasztani nem lehet. Az országot és a koronát a nemzet fiai számára kell megmenteni és megőrizni. Erre a feladatra vállalkozott ő, aki már egynéhányszor bebizonyította, hogy mindig vigyázott a haza rendjére, hogy egyebet ne említsen, mint a Dózsa György parasztjainak a dolgát, akik nyílt lázadással akartak változtatni az ország állapotán, de benne (Szapolyaiban) emberükre találtak. Több mint tíz esztendeje múlt el a parasztlázadásnak, de a nagytemplomban jelenlevő urak mind emlékezhetnek arra, hogy mily kockázatos volt akkor helyzetük, ha Szapolyai meg nem keményíti a szívét, hogy még a késő maradékok is megemlegessék Dózsa György merényét a magyar nemzet ellen. Nem minden alap nélkül említette tehát Szapolyai, hogy ő, aki már az országot egyszer megmentette a pusztulástól, másodszer is hivatást érez magában, hogy a rendcsinálás munkáját elvégezze.

Batthyány Ferenc magasodott ki a bólingató, de még elgondolkozott főurak közül, aki csak annyit akart mondani, hogy ő Ferdinándot „kegyes, bölcs, igaz, vallásos és szelíd embernek” ismeri, és akinek csak az az egy baja van, hogy német, aki erkölcsben, szokásban, törvényben különbözik a magyaroktól, de bosszúállásra nem tartja se hajlandónak, se kaphatónak.

No, de kéznél volt a sodrott bajszerű kancellár, aki már eddig is alig türtöztethette magát - vad szemforgatásával, valamint hullámozó szakállába és hajába való markolással.

Azért, amint szóhoz juthatott, nyomban fölemlítette, hogy Ferdinándnak nemcsak az a baja, hogy német, hanem az, hogy jogtalan úton keresi a jussát a magyar koronához. *Leányágon*, mégpedig II. Ulászló Anna leánya (a felesége) révén akar koronát jussolni, ami lehetett akkor, mikor az egyetlen fejedelmi család, az Árpádság uralkodott Magyarországon, amelynek nemcsak férfitagjai, mint II. Endre, IV. Béla, Lajos király voltak a legkiválóbb férfiai, amelyek valaha a földön születtek, hanem leányai is örökölték apáik kimondhatatlan hazaszeretetét, bölcsességét és főként magyarságát, amellyel mindig példái voltak az asszonynemen

levőknek. Tehát az Árpádság alatt lehetett a fejedelmi nőkről is beszélni a korona öröklésénél, mint ez történt Péter és Aba királyokkal, de a Jagellók leányai, mint akár Anna hercegnő, messzire estek az Árpád-királylányoktól.

Ám ha mindez nem volna elegendő bizonyíték arra nézve, hogy Ferdinánd ausztriai herceg úr nem jussolhatja a magyar koronát, fel kell olvasni az 1505-i „Rákos” határozatát, amelyben 187 (száznyolcvanhét) magyar főpap, főúr, zászlós és megyei követ szent esküvés alatt egy ellenszavazattal, kölcsönös akarattal, egymás iránt fogadott hűséggel és minden maradékaikra kötelező fogadalommal, megmásíthatatlanul felfogadja, hogy urát, királyát, ha választás alá kerülne a sor (Ulászló magvaszakadtával), soha idegen nemzetből *nem* választja, mert „nincs nemzet a föld kerekén, amely nem önvéréből, önnemzetségéből választaná királyát”. „Akik pedig ellenkezőt tenni merészelnének, azok az ország örökös hűtleneinek tekinteszenek, akiknek se az új király, se az ország soha-soha ne kegyelmezessen meg, bűnük büntetését nyögjék végtelen.”

Hát ez az 1505-i rákosi határozat volt az, amelyet Werbőczy István Szapolyai János megválasztásánál a legnagyobb ágyúnak tartogatott. Werbőczy gondoskodott arról, hogy az eredeti főpapi és zászlósi, nádori és országbírói s erdélyi vajdasági pecsétekkel ellátott okirat másolatokban kerüljön a királyválasztásra összegyülekezettek közé. De sokan voltak itt az élők közül, akik Mohács után is tanúbizonyságot tehetek az 1505-i „Rákos” igazságáról, hogy mást ne említsünk, a jelenlevő István (nyitrai) és János (akkor szerémi) püspök urakon kívül.

De itt van maga Werbőczy István, aki akkor ítélőmesteri minőségben kezelte az országbírói pecsétet.

- Hát nekünk, *mohácsiaknak*, itt nem sok beszélhatalónk lenne - szólalt meg Pöstyéni, aki így akarta bizonyítani, hogy nem hiába borított fátyolt Szapolyai János múltjára, míg a többiek a megilletődött templomi csendességben az okirat másolatainak irháit ropogtatták, és betűzték rajta az aláírt neveket, így: az elsőnek Bakócz Tamását, az esztergomi bíbornokét, herceg Újlaky Lőrincét, a két örökös grófokét, bazini gróf Szentgyörgyi Péterét és szepesi gróf Szapolyai Jánosét... Az ispánok és a többi grófok változhatnak Magyarországon, de ezeknek a nemzetsége örökös. A Szapolyai-címert a kardos, csillagos, két farkassal és az ágaskodó egy-szarvúakkal még szelíd, szárnyas angyal őrzi a pecséten. A felirat is csak a vajdagyűri vésete: *Way. Trans. et Co. Sicu. De már vésik Budán az új titkos pecsétet, amelyet majd „Ioannis Dei. Gra. Regis Hungariae Dalmaciae Croaciae Sigillum Serenissimi Principis Domini”* szöveggel a levelekre nyom lángpiros viaszba, mint a konstantinápolyi görög királyok, amely levelekkel a zenggi püspök, Jozefics Ferenc készülődik is a Velencébe irányuló utazáshoz, alighogy a belvárosi nagytemplomi gyűlésnek vége van.

Werbőczy uram a nagy csendességben tehát ellenmondás nélkül kihirdette, hogy Szapolyai János királlyá választása „kitűzetett”.

És fővegét fejére csapta, mert ezzel a főurak gyűlésének vége is volt.

Zajonganak már odakünn a városon kívül azok a nemesek, akik ősi szokás szerint, szabad ég alatt tartják a maguk Rákosát, akik a nagytemplomi hosszú tanácskozást nem tudják mire vélni, amikor úgy sincs más királyságáról szó, mint Szapolyai Jánoséről. Mindenféle kósza hírek terjednek a nemesség között, mire már bokázik Werbőczy István uram a káplánokkal, vitézekkel, Szapolyai személyes híveivel a város felől, felkapaszkodik az ácsolt emelvényre, ahonnan az egész nemesi közönségen végig lehet látni.

- Uraim! Magyarok! - harsog végig a mezőn Werbőczy hangja, mintha csak ekkor jött volna rá a királyválasztás „ízére”, amikor már reggel óta szakadatlanul beszélt. De hát ilyen a páratlan népszónok természete, akkor melegszik bele igazában, amikor már mindenki kidőlt mellőle. Bezzeg győzte hanggal István úr, nem úgy, mint megválasztott királya, János.

- Tudjátok, hogy fő, hogy kormányzó nélkül vagyunk, s országunk pusztán áll; tudjátok azt is, hogy a fenséges ausztriai főherceg akar királyunkká lenni; mondjátok véleményeteket: akarjátok őt, vagy nem?

- A viláért sem! - ordított Werbőczy István körül az idejében elhelyezkedett Szapolyai-had.

(De másnak se volt különvéleménye, ezért a kancellár megkérdezte):

- Kit akartok tehát királytokul?

- A vajdát! A vajdát!

- Ő legyen! Ő legyen!

Üvöltötték a katonák, de most már bele-beledörmögött egy-egy nemesnek is a hangja, mert a hosszadalmas várakozásnak valahogy véget kellett vetni. Werbőczytől pedig amúgy sem szabadulhatni, ha az valamit a fejébe vett. A nagytemplomban minden elintéztetett, ceremónia már ez a „Rákos”, ahol a nincstelen, elszegényedett nemességet is megkérdezik akarata felől az ősi juss alapján. Kár volna tehát minden szóért, amellyel a királyválasztás sikerét öregbítene Werbőczy uram; agyonvernek itt ma mindenkit, aki Szapolyai nevének kívül másnak a nevét is kimondani merésznél.

Ámde ekkor, mintha a mezőn futamodó szél szárnyán jöttek volna, a nemesi „Rákoson” hirtelen megérkeznek vala Ferdinánd ausztriai herceg úr német követei, akiknek őrizetét a belvárosi templomi események után Bakics fölöslegesnek tartotta, majd csak elviszi innen őket az ördög, aki hozta. Ámde a követek, név szerint tiszteletes Beck Márk tanár úr, Weichselberger Zsigmond aranysarkantyús vitéz és Breuner Fülöp tanácsos az első alkalmat megragadták, hogy a nemesek közé vegyüljenek, és már mutogatták is Ferdinánd, Báthory István és Szalaházy Tamás veszprémi püspök leveleit a „rákost” tartó nemeseknek. Egyben szokatlan bátorsággal és ékes latin nyelven megszólalt ama leopoldsdorfi Beck Márk, ájtatos papi férfiú, aki arra intette a jelenlévőket, hogy a távollévők meghallgatása nélkül ne hozzanak semmiféle elhamarkodott határozatot a királykérdésben, várják be mindnyájan a komáromi „Rákos” napját, amelyet két hét múlva amúgy is megtartanak, amelyet oda a törvényes nádorispán hívott össze. Akinek egyedül van jogosultsága a magyar törvények értelmében a „Rákos” tartására. Tehát bármit is határoznak most a jelenlévő nemes urak, határozatuk sem a hazában, sem a külföldön törvényesnek el nem ismertetik.

Olyan ájtatos és tiszteletre méltó hangon beszélt az idegen követ, hogy némelyek már gondolkodóba estek a könnyen változó hangulatúak között, különösen egynémely somogyi nemes ember, akinek úgyse volt pörölnivalója Ferdinánddal, már húzogatni kezdte vállát, és hazafelé volt indulóban, mert aludni kell egyet az ilyen nagy kérdésben.

Werbőczy tajtékzó dühvel kiáltotta:

- Mindennap, sőt minden órán rajtunk az ellenség, nekünk király kell, egy pillanatig se várakozhatunk.

- Otthon parancsolj, sánta - mondta most egy Szatmárból valahogy idetévedt nemes ember, aki otthoni atmoszférájánál fogva nemes emberhez való tisztelethez volt szokva. Sőt nagyobb nyomaték kedvéért a szatmári nemes még azt is hozzátette szavaihoz: „Coki, sánta kutya!”

A morgás minden magyar gyülekezetben esedékes, ha valaki nagyon csapkodja az asztalt; Werbőczy tehát egy keserűt nyelt, anélkül hogy a szatmári nemest a kezében lévő csákánnyal

kupán legyintette volna. Ellenben elkezdett kiabálni sűrűleg valamely írás után, amelyben a magyarok pecsétjükkel és hitükre fogadják az országnagyokkal és vármegyékkel együtt, hogy Lajos után senki mást, mint az erdélyi vajdát választják királyukká. Az írás, rajta a függő pecsétekkel kéznél volt, és egy nemes ember, bizonyos mesztegyei Bodó Pál (aki később a Kinizsi-vagyont jussolta János királytól), hosszú dárdára tűzve körülhordozá azt a gyülekezetben. A „rákosiak” hittek is, nem is az írásnak, a morgás mindenestre csillapodott, és közben a szatmári nemesembert is hátrább tologatták Szapolyai szolgái; többet beszélt itt a Dunántúlon, mint amennyi egy tiszántúli emberre esett.

- De hát ki az a Báthory István, akit itt emlegetni hallottam? - gyújtott rá Werbőczy, mert gyakorlott régi szónok létére jól tudta, hogy annak van igazi sikere, aki az ellenfelet nemcsak földhöz vágja, hanem meg is csúfolja. - Hol vagy te, Báthory István, akit az oroszán torkából mentettek meg Mohácsnál a honfiak; azért, hogy Nándorfejérvár alól, miként most a János király árnyékától elszaladtál? A régi végvárat veszni engedted, és aztán egy egész évig közülünk senki se tudta, hová bújtál!

- A pokolba Báthoryval, másról van most szó! - kiáltozták itt-ott türelmetlenül, mert az epés Werbőczy tán délig se hagyta volna abba a nádorispán nyúzását.

A dárdás mesztegyei Bodó Ferenc, ez a csendes óriás, miután a néma lándzsahordozással elegendő sikert ért el a nemesek között, most engedett hallgatagságából, és oroszánhangja elbődült:

- Az országlakosok azt kívánják, hogy János vajda legyen a király.

Az oroszánhangnak megvolt az eredménye. Mások is teli tüdőből ordították:

- János vajda legyen a király!

Miután Ferdinánd követei megint szónokolni akartak, ami most már igazán felesleges időfecsérlésnek látszott, ugyancsak Bodó uram kiadta a jelszót:

- Rajta, bestia németjei! Öljük meg!

Ez már olyan argumentum volt, hogy a tiszteletre méltó követek futamodásban kerestek menedéket, egy-két elhajintott fagyos göröngy így is utolérte őket.

„... Így történt, hogy a 36 esztendőös Szapolyai János erdélyi vajda és Szepes grófja az egybesereglett Rendekek egyhangú akaratával Magyarország királyává elválasztatott és kikiáltatott”
1526. november 10-én.

(1929)

Vége